

NYLÄNDSKA SÄTES- OCH KUNGSGÅRDAR FRÅN MEDELTID OCH 1500-TAL

Grundutredning och inventering
Ulrika Rosendahl 2003
Museiverket
Byggnadshistoriska avdelningen

NYLÄNDSKA SÄTES- OCH KUNGSGÅRDAR FRÅN MEDELTID OCH 1500-TAL	1
INLEDNING.....	4
PRINCIPER FÖR RAPPORTERINGEN.....	7
BORGÅ.....	8
<i>Ånäs</i>	9
<i>Bjurböle</i>	11
<i>Boe</i>	13
<i>Drägsby</i>	15
<i>Eknäs</i>	17
<i>Finnby</i>	18
<i>Gammelbacka</i>	19
<i>Grännäs</i>	20
<i>Grönkulla</i>	21
<i>Haiko</i>	23
<i>Johannisberg</i>	25
<i>Kallola</i>	27
<i>Kiala</i>	29
<i>Kräppelby</i>	31
<i>Kuris</i>	32
<i>Munkby</i>	33
<i>Näse</i>	35
<i>Pepot</i>	37
<i>Rinem</i>	39
<i>Stensböle</i>	40
<i>Storgård</i>	42
<i>Strömsberg</i>	44
<i>Vålox</i>	46
EKENÄS	47
<i>Ekenäs Kungsgård</i>	48
<i>Eriksby</i>	49
<i>Gennarby</i>	50
<i>Germundby</i>	52
<i>Grind</i>	53
<i>Knopkägra</i>	54
<i>Lindö</i>	56
<i>Prästkulla</i>	58
<i>Raseborg</i>	60
<i>Svedja</i>	61
ESBO.....	62
<i>Esbo gård</i>	63
<i>Gräsa</i>	65
HELSINGFORS	66
<i>Bocksbacka</i>	67
<i>Helsingfors kungsgård</i>	68
<i>Hertonäs</i>	69
INGÅ	70
<i>Bollstad</i>	71
<i>Hovgård (Ingå)</i>	72
<i>Ramsjö</i>	73
KARIS	74
<i>Domargård</i>	75
<i>Dönsby</i>	77
<i>Grabbacka</i>	79
<i>Svartå</i>	80
KYRKSLÄTT.....	81
<i>Eriksgård</i>	82

LOJO	84
<i>Gerknäs</i>	85
<i>Laxpojo</i>	87
<i>Moisio</i>	89
PERNÄ	91
<i>Fasarby</i>	92
<i>Isnäs</i>	93
<i>Lassdal</i>	95
<i>Rosendal</i>	96
<i>Sarvsalö</i>	97
<i>Sjögård</i>	98
<i>Storsarvlaks</i>	99
<i>Tervik</i>	102
<i>Tjusterby</i>	103
<i>Villmansgård</i>	106
POJO	108
<i>Åminne</i>	109
<i>Björnsby</i>	111
<i>Brödtorp</i>	113
<i>Dalkarby</i>	115
<i>Gennäs</i>	117
<i>Näsby</i>	118
<i>Nygård</i>	120
<i>Sällvik</i>	122
SJUNDEÅ	124
<i>Hovgård (Sjundeå)</i>	125
<i>Pickala</i>	126
<i>Sjundby</i>	127
<i>Svidja</i>	129
RESULTAT OCH SLUTSATSER	131
KÄLLOR OCH LITTERATUR	134
<i>Litteratur</i>	135
BILAGA 1. UPPGIFTER UR RUSTTJÄNSTLÄNGDER	137

INLEDNING

Under sommaren 2003 utfördes i museiverkets regi en grundutredning och inventering av nyländska sätes- och kungsgårdar från medeltid och 1500-tal. Syftet med detta projekt var att förbättra utgångsläget för skyddet av de fasta fornlämningar som många av dessa gårdar utgör, och lyfta fram deras potential som arkeologiska forskningsobjekt. Sammanlagt kom undersökningen att omfatta 72 gårdar, varav 10 varit kungsgårdar och de övriga 62 frälseästerier. Fältinventeringen omfattade 39 gårdar, som var geografiskt spridda något så när jämt över Nyland.

Endast en liten minoritet av dessa gårdar har tidigare kända byggnader eller ruiner från medeltid eller 1500-tal. Troligen har de varit bebyggda med hus av trä som inte lämnat efter sig synliga spår ovanför markytan. Detta betyder dock inte att dessa gårdar skulle sakna ett arkeologiskt intresse. Under 1990-talet har vi kunnat konstatera att arkeologiska utgrävningar på sätes- och kungsgårdar har gett goda resultat, och ökat vår kunskap om medeltiden och tidig modern tid, även på gårdar där vi inte har konkreta byggnadsrester eller stenhus. Därför är det viktigt att uppmärksamma dessa gårdars kulturhistoriska värde och underkasta dem fornlämningsstatus.

De nyländska sätesgårdarna uppvisar en relativt jämn spridning i västra Nyland, medan mellersta Nyland är fattigt på sätesgårdar och sätesgårdarna i östra Nyland uppvisar en intressant koncentration i Borgå och en mindre koncentration vid Pernåviken. Kungsgårdarna fördelade sig jämt över landskapet. (se karta)

Alla gårdar som befunnits fungera som sätes- eller kungsgård före år 1600 togs med i undersökningen. Som utgångspunkt användes Erik Anthonis undersökning av Finlands medeltida frälse och 1500-talsadel (Anthoni:1970), men inte utan att Anthonis uppgifter och hänvisningar kontrollerades. Även om det inte har varit möjligt att göra en helt ny genomgång av källmaterialet inför detta arbete, så har Anthonis lista kompletterats och bearbetats vid behov.

Som källmaterial för definieringen av undersökningsobjekten användes huvudsakligen Finlands medeltidsurkunder (FMU), Åbo domkyrkas svartbok, rusttjänstlängder från 1500-talet samt övrigt publicerat källmaterial. De omnämmanden om gårdarna som finns bevarade är dock inte alltid helt uttömmande, så den slutliga listan på forskningsobjekt bör inte beaktas som komplett. Det finns inte systematiskt nedskrivna uppgifter om sätesgårdar från medeltiden, de bevarade omnämmandena har bevarats i samband med rättsprotokoll, arvskiten, rågångar och dylikt. I samband med dessa kan man ofta iaktta att adelsmän och -kvinnor bifogar ett gårdsnamn efter sitt namn, och på detta sätt anta att gården i fråga var deras sätesgård. Från och med 1500-talets mitt börjar man dock göra upp längder över adelns rusttjänst, i vilka både sätesgården och egendomens totala storlek nämns. Utgående från dessa kan man alltså också skapa sig en bild av adelns inbördes status. (Se Bilaga 1) Det är dock viktigt att komma i håg att dessa uppgifter inte ger en tillförlitlig bild av den medeltida situationen, frälseegendomarnas storlek kunde snabbt förändras genom arv och jordköp.

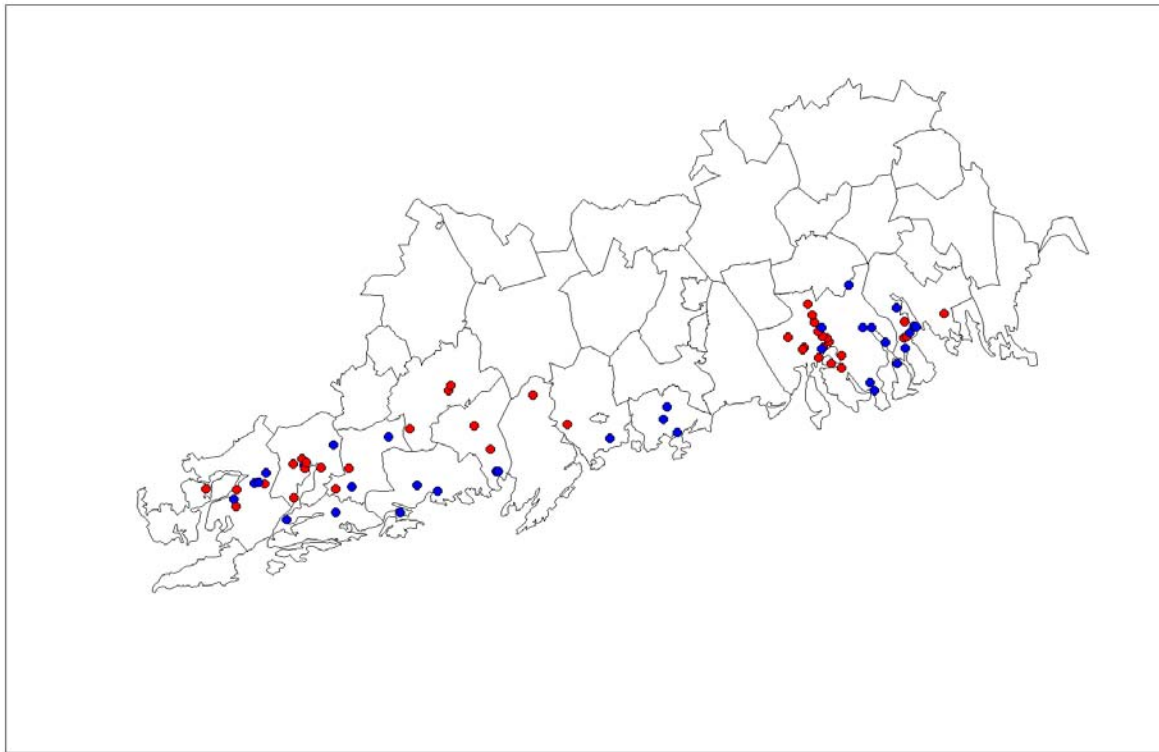
De undersökta gårdarna har placerats på kartan med hjälp av historiskt kartmaterial. Eftersom det inte finns medeltida kartor att tillgå så är man begränsad till att använda kartor från 1600-talets slut och 1700-talet. Detta innebär självklart att det inte går med säkerhet att fastställa gårdens exakta medeltida läge, men genom att använda äldre kartmaterial kan man ändå spåra tidigare skeden inom markanvändningen på platsen, och iaktta om gårdens byggnadsbestånd haft en annan placering tidigare. I regel kan man konstatera att de flesta av de undersökta gårdarna har haft en tomtmark vars placering förblivit relativt statiskt på samma plats genom de århundraden som kan spåras i kartmaterialet, vilket lockar till ett antagande om att tomtmarken även tidigare legat på samma plats.

Placeringen av gårdarna underlättades av topografiska iakttagelser i fält, och i mån av möjlighet inventerades gårdarna på plats och ställe. Eftersom det inte fanns möjlighet att inventera alla gårdar inom ramen för detta projekt begränsades inventeringen till gårdar som betraktades som intressanta, och i viss mån begränsades inventeringen av gårdens tillgänglighet. Som särskilt intressanta betraktades gårdar som uppträdde tidigt i källmaterialet och gårdar som varit särskilt betydelsefulla eller omfattande under den undersökta perioden. Gårdar som varit sätesgårdar under en mycket kort tid, t.ex. Germundby, och gårdar som blivit sätesgårdar i ett sent skede, t.ex. Rosendal och Lassdal, inventerades ej. Även forskningsläget påverkade valet av de inventerade gårdarna, vissa i övrigt betydelsefulla gårdar lämnades utanför inventeringen eftersom de var bekanta från förut, t.ex. Grabbacka och Gennäs. I Västra Nyland hade några gårdar nyligen undersökts inom ramen VMA- (Vårt maritima arv-) projektet vid Helsingfors universitet, och lämnades därför utanför. Istället prioriterades gårdar om vilka man hade lite eller ingen information om från förut.

Som ett resultat av detta projekt kommer förhoppningsvis sätes- och kungsgårdar i framtiden att tas i större grad i beaktande inom fornlämningskydd och planering. Den rapport som här föreligger är ämnad att användas som ett arbetsredskap och ett hjälpmedel inom fornminnesadministrationen och som en källa för basuppgifter om de gårdar som tagits upp i undersökningen.

Helsingfors, 29 september 2003

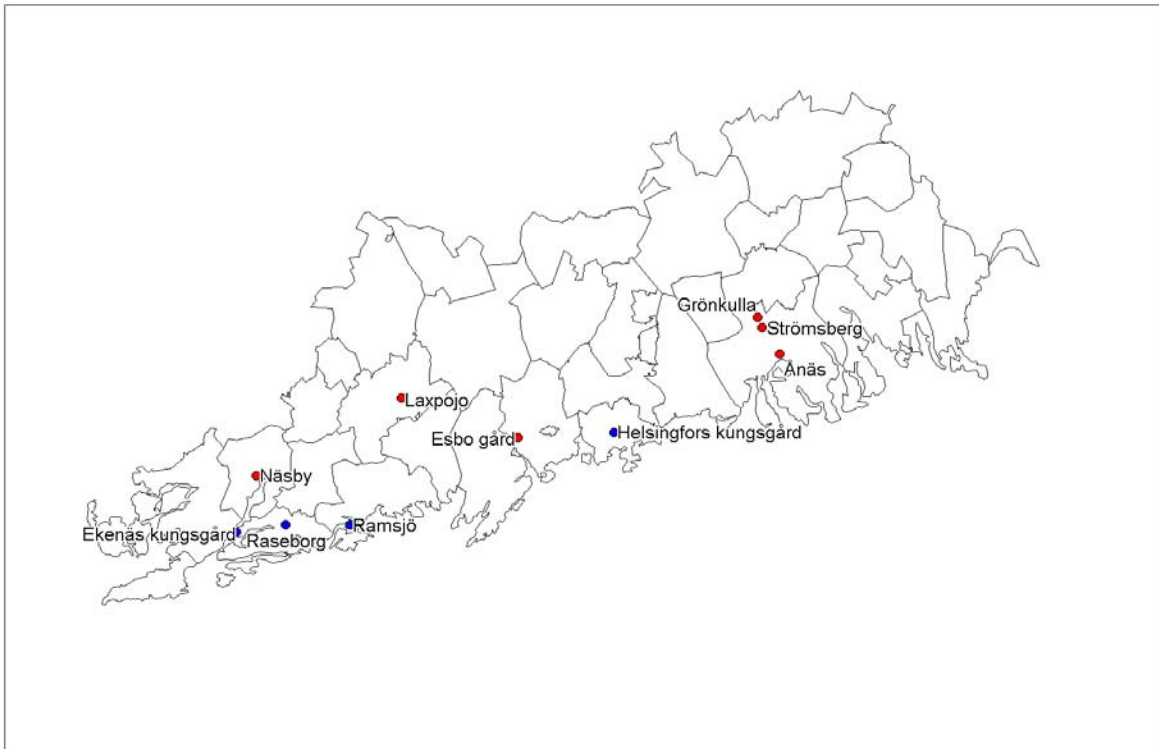
Ulrika Rosendahl

Nyland, alla gårdar

- = Inventerad
- = Ej inventerad

Skala 1:1 000 000

Nyländska kungsgårdar från medeltid och 1500-tal

- = inventerad
- = ej inventerad

1:1000 000

PRINCIPER FÖR RAPPORTERINGEN

Objekten för utredningen presenteras i följande rapport enligt den kommun de befinner sig i idag. Vid namngivning av gårdarna har det namn som är i bruk idag satts ut först. Som namn två uppges gårdens finskspråkiga namn, om ett sådant är i användning, och därefter uppges äldre namn och namnformer.

Gårdarna har delats upp i två huvudkategorier, frälsesäterier och kungsgårdar. Denna tudelning är dock inte alltid helt entydig eftersom vissa gårdars historia uppvisar skeden då gården har haft varierande natur, men dessa skeden förklaras i den löpande texten.

Det första omnämmandet avser det första omnämmandet som säteri eller kungsgård. Många gårdar har en tidigare historia som bondbyar el dyl. men dessa årtal tas inte upp här.

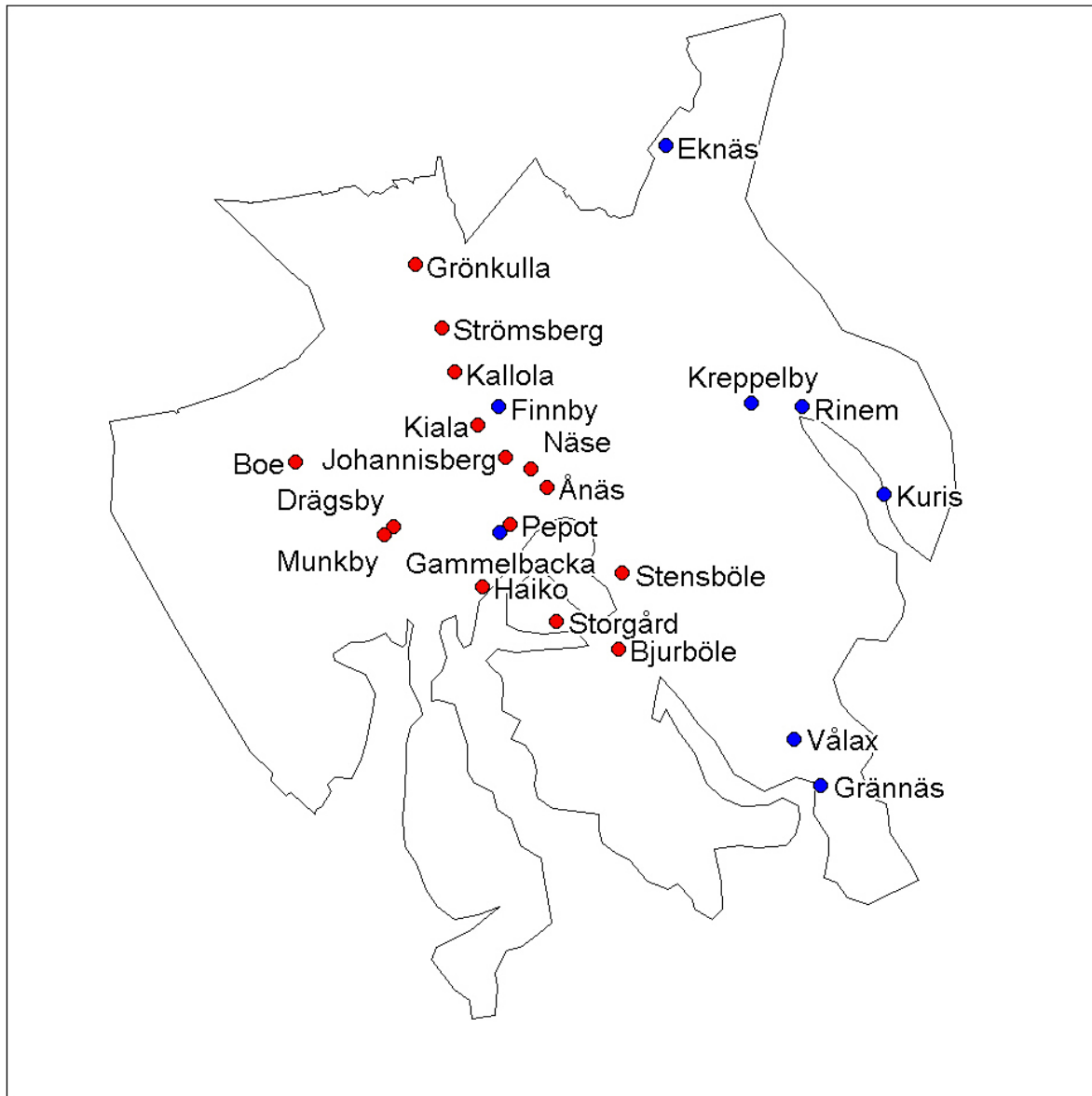
Inom fältet "Historia och beskrivning" redogörs i korthet för gårdens historiska skeden under medeltid och 1500-tal, tyngdpunkten ligger på fakta som har ansetts vara intressant för denna utredning, t.ex. omnämmanden om byggnadsbestånd, gårdens status och placering.

De kartor som uppges är de kartor som legat till grund för den geografiska placeringen av gården i fråga.

Inventeringsuppgifter har tillagts rapporten om gården har besökts inom ramen för detta projekt. De inventerade gårdarna har försetts med ett klassificeringsförslag. Gårdar med bevarade fornlämningar från medeltid eller tidig modern tid har klassificerats i kategori ett, gårdar med lämningar som eventuellt kunde daterats till ovannämnda period med hjälp av noggrannare undersökningar har placerats i kategori två. Gårdar som inte uppvisade konkreta lämningar, men trots allt kunde ha arkeologiskt intressanta lager bevarades placerades i kategori tre, medan förstörda gårdar placerades i kategori fyra.

De inventerade områdena finns utritade på utdrag ur grundkartan i skala 1:10 000. Det inventerade området har utmärkts med rött, intressanta områden med grönt, och ev. fasta lämningar har schematiskt ritats ut med grått.

BORGÅ

Borgå
inte i skala

● = inventerad
● = ej inventerad

Kommun

Borgå

Namn 1**Ånäs****Namn 2****Namn 3**

Nygård, Borgå Kungsgård

Typ

Kungsgård

Första omnämmande

1560

Historia och beskrivning

Omnämnd första gången 1560, var kronojorden i Ånäs ett av Gustav Vasas nyinförskaffade gods. Till skillnad från den gamla kronojorden uppe i norr, så var denna gård belägen nära staden. Gården förlänades 1576 till Johan Berndes, under den period då stadens privilegier var indragna, och då staden återupprättades bytte Johan III ut Nygård mot Gammelgård, (se Grönkulla, Strömsberg) för att åter etablera staden på kronans mark. Detta skedde under en övergångsperiod från 1579-1582. (Gardberg 1996: 277, 288-289) På Konungens kartverk över Finland från 1776-1805 och på en stadskarta från 1653 är Ånäs placerat på östra sidan om Borgå å, söder om staden. (Konungens kartverk 1989:99, karta nr.71, Cartografica urbium 1995:68) I den moderna stadsplanen befinner sig detta område i korsningen mellan Ånäsgatan och Runebergsgatan.

Kartor

Cartografica urbium, 1653, Konungens kartverk 1776-85, Winter 1768, B3 3/1-3

Inventerad**Datum****Inventerare**

12.8.2003

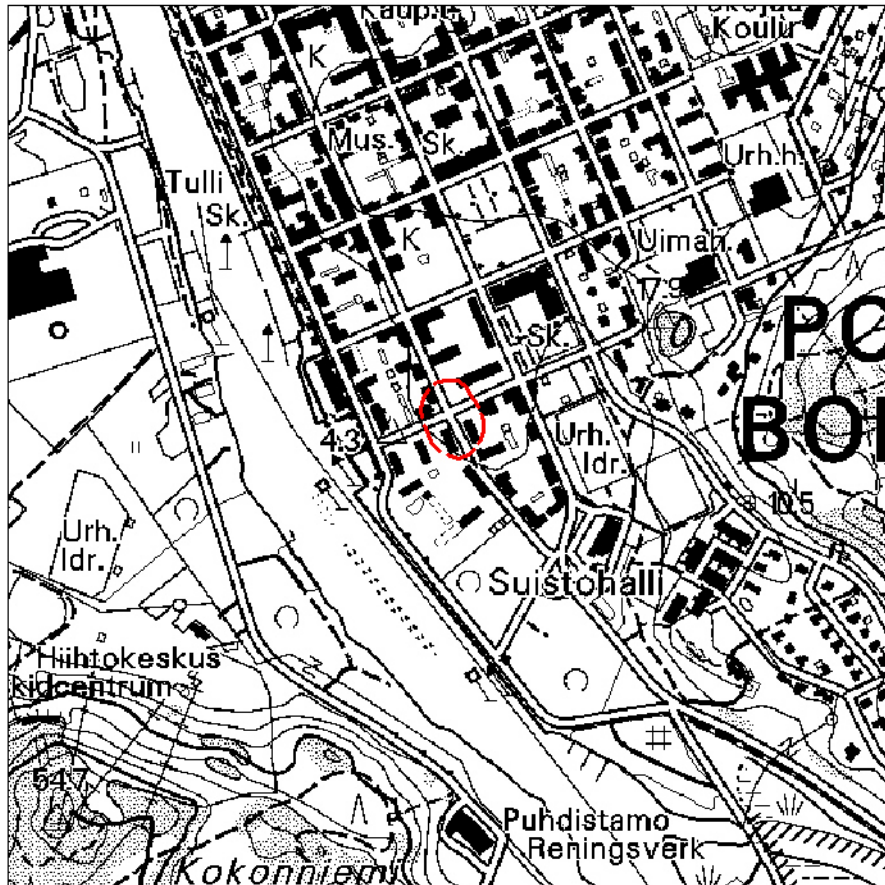
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

På plats kan man ännu iaktta en eventuell tombacke i topografin, men området är asfalterat och bebyggt med hus från ca. 1970-80-talen. Högst antagligen finns inte arkeologiskt intressanta områden längre bevarade, förutom möjligen under asfalteringen

Klassificeringsförslag

4 - förstörd

Perus CD 2002, 1:10 000, 302102

Änäs

Kommun

Borgå

Namn 1**Bjurböle****Namn 2****Namn 3****Typ**

Frälsesäteri

Första omnämmande

1491

Historia och beskrivning

Första omnämmande från slutet av 1400-talet, antagligen 1491, då Karl Andersson (Boije) skriver sig till Bjurböle. (FMU nr.4349) Från 1550-talet är gården säte för släkten Huggut. (Allardt 1925:340-341)

Gården är sedan 1780 uppdelad i Bjurböle-Antman och Bjurvik (före 1936 Bjurböle-Backman) (Jutikkala & Nikander 1930:583-585)

På Brotherus karta från 1691 är gården utritad i Bjurbölevikens södra spets, söder om gården är en åker kallad "Stallåkern" utritad, den förefaller vara den samma som ligger söder om tomten i dag.(RA/LA, B2 2/1).

Kartor

RA/LA, Brotherus 1691, B2 2/1

Inventerad**Datum**

12.8.2003

Inventerare

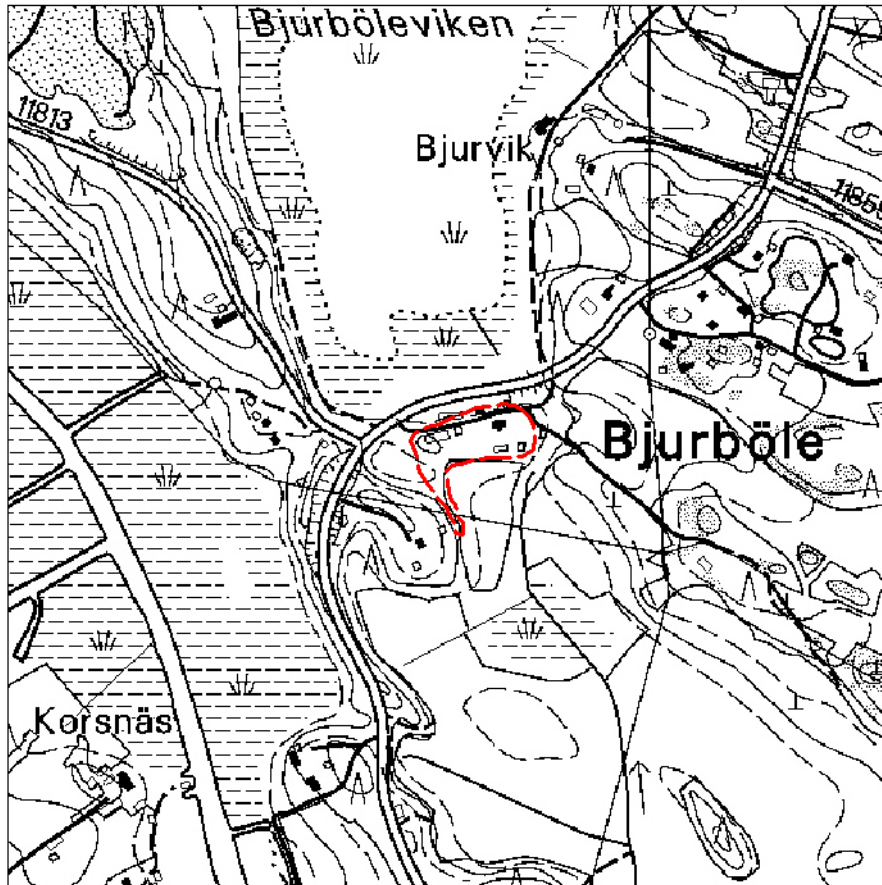
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

På platsen kunde inte iakttas särskilda spår av äldre bosättning, den nuvarande tomtmarken är lågt belägen, på samma höjd som den närliggande åkern. Inga arkeologiska iakttagelser gjordes heller i sandjorden vid åkerns kant. På tomtens västra sida är ett sandtag och en maskinhall belägen, där är antagligen alla eventuella lämningar redan förstörda.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 302102

Kommun

Borgå
Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Boe

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1469

Historia och beskrivning

Kronojord, som skänktes till Peter Rok av kung Karl Knutsson i början av 1400-talets andra hälft (det råder en viss osäkerhet om det exakta årtalet, källan uppvisar synbarligen en lapsus).(FMU nr.3395) Indrogs efter Roks död, men förlänades åt Henrik Bengtsson Dufva, som 1529 (FMU nr.6468) skrev sig till godset. Mot slutet av 1500-talet ägdes Boe av Hans Larsson till Isnäs, och var brukat av landbönder. (Allardt 1925:181).

Kartor

RA/LA, 1783: B 1 8/1-2

Inventerad**Datum****Inventerare**

20.8.2003

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

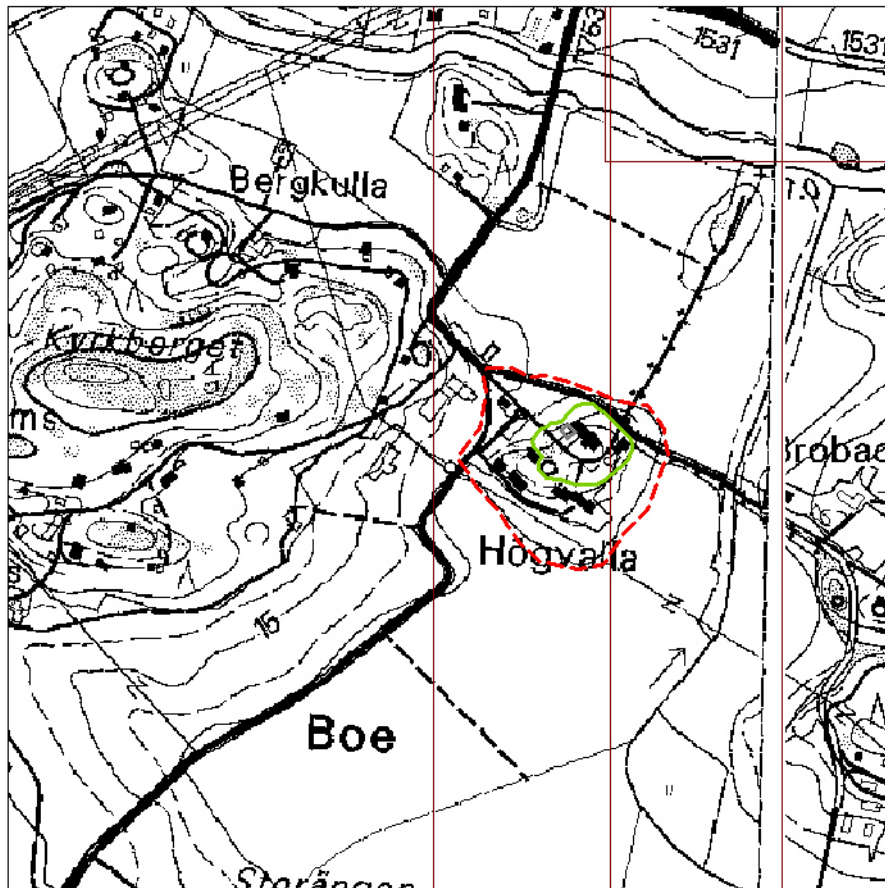
Boe gårds tomtmark är belägen på en kulle på ca. 15 m höjd, omgiven av åkermark. Tomtens norra sida präglades av den terrasserade herrgårdsparken, medan sydsidan var bergmark.

Numera domineras gården av en karaktärsbyggnad från 1800-talet belägen på tomtens norra del i nordväst-sydöstlig riktning. Utgående från Winters karta låg byggnadsbeståndets tyngdpunkt år 1783 dock i tomtens östra del. (RA/LA B1 8/1-2). På denna sida ligger numera det s.k. Gula huset, som är byggt på en välvd stenkällare med ingångar från båda kortsidorna. Vid tidpunkten för inventeringen var husets gamla stenföt framgrävd p.g.a. restaureringsarbeten. I den uppgrävda jorden kunde iaktas stora mängder tegel, och även fönsterglas. (1800-1900-tal)

Mot nordväst, i ändan av karaktärsbyggnaden, var en fristående, takförsedd källare belägen. Källaren var byggd av natursten, insidans tunnvalv hade rappats och målats, antagligen relativt nyligen. Jorden kring källaren innehöll rikligt med tegel. En noggrannare byggnadsarkeologisk undersökning av källaren kunde möjligen hjälpa till med dateringen av denna.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 204311 (&302102)

Boe, källaren från väster.

Borgå
Namn 1

Drägsby

Namn 2

Namn 3

Första omnämnande

1480

Historia och beskrivning

Drägsby hörde till de ägor som Kirsten i Stensböle skiftade med sina barn och mågar 1480, varpå godset tillföll mågen Olof Olofsson. (FMU nr.3842, se äv. Haiko och Stensböle) Senare finner man gården i ätten Stålarms ägo, Johan Olofsson Stålarms skrev sig till gården 1546. (Bidr. III:248)

På gården uppbevaras kartor av Wirtzenius från 1766 och 1767, där gårdens plats är utmärkt på samma ställe där den står idag.

Kartor

Wirzenius 1766, 1767

Inventerad	Datum	Inventerare
	13.8.2003	Ulrika Rosendahl

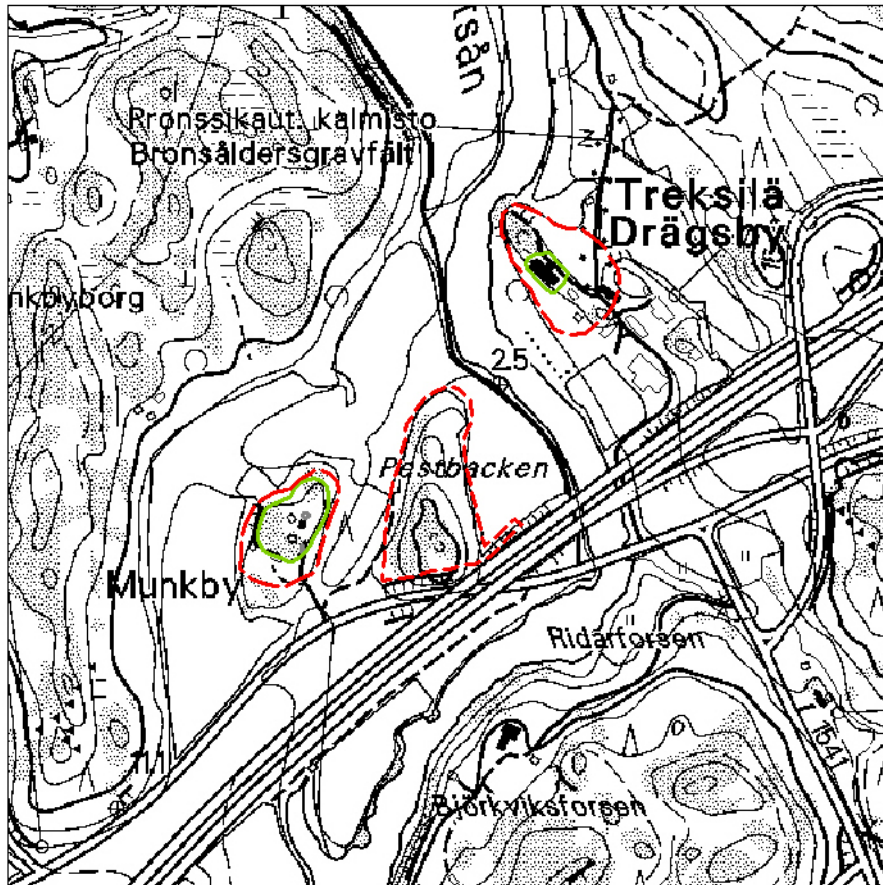
Iakttagelser

Topografiskt förefaller den nuvarande tomten vara den troligaste platsen för tidigare byggnadsbestånd, tomten höjer sig som en kulle, ca. 10 m.ö.h, över de närbelägna åkrarna precis öster om Svartsån.

På plats kunde dock inga spår av äldre byggnadsskeden iakttas, och gårdens ägarinna Elisabeth Dahlbäck kunde berätta att hennes mor, som var arkeolog, i tiderna har grävt i trädgården utan resultat. Trädgården har terrasserats med tjocka lager utfyllnadsjord, på östra sidan senast på 1950-talet. (muntlig information, Elisabeth Dahlbäck 13.8.2003) Möjligen kunde äldre kulturlager ha bevarats under utfyllnadsjorden.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 302102

Drägsby gård

Kommun

Borgå
Namn 1

Typ
Frälseäteri

Eknäs

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1414

Historia och beskrivning

Osäkert vilken typ av frälsegods (dvs. säte eller ej) Ekenäs har varit före godset blev lagt i stadgeskatt av Nils Grabbe, (Anthoni:1970:263). Därefter blev det S:t Annae prebendegods tills det drogs in till kronan av Gustav Vasa 1556. (Allardt 1925:123, 411) Första omnämmande 1414, då Laurens i Pepot säljer 10 stänger jord i Ekenäs åt riddaren Tord Bonde. (FMU nr.1441)

Kartor

Konungens kartverk, nr.90

Ej inventerad

Datum

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Borgå

Namn 1**Finnby****Namn 2****Namn 3****Typ**

Frälseäteri

Första omnämnande

1554

Historia och beskrivning

Slakten Ruuths sätesgård. (Allardt 1925:324) I rusttjänstlängderna finns Finby nämnt bland de minsta frälseägorna. År 1554/-55 rustar Jacob Krook och Henrik Persson för Finnby. (HTF 1962:179) År 1562 rustar hustru Brita för Finnby.(Tod.III:80)

Kartor

Konungens kartverk, nr.71

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Borgå

Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Gammelbacka

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1562

Historia och beskrivning

Gammelbacka utgör ett yngre systergods till Pepot, och var säte för medlemmar av släkten Ållongren under 1500-talet. (Allardt 1925:278) I Rustjänstlängden från 1562 nämns en Nils Persson (Ållongren) i Gammelbacka som ägare av tre gårdar.(Tod.III:74) Densamme Nils Persson hade tidigare skrivit sig till Pepot, som dock år 1556 tillföll hans bror Ture. (Bidr.III nr. 447)

Kartor

Konungens kartverk, nr.71, Winter 1779

Ej inventerad

Datum

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Borgå

Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Grännäs

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1554

Historia och beskrivning

Enligt Allardt är Grännäs bara ett frälselandbogods, (Allardt 1925:356) men gården finns upptagen i rustjänstlängder från 1554-1562. (HTF 1962:179, Tod. III/2:80)

Kartor

Konungens kartverk, nr. 54

Ej inventerad

Datum

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Borgå

Namn 1**Typ**

Kungsgård

Grönkulla**Namn 2****Namn 3**

Gammelgård, Borgå Kungsgård

Första omnämnande

1413

Historia och beskrivning

Kronojorden i Borgå, belägen ca 5 km norr om staden, nämns första gången år 1413, (FMU nr.1413). Kronojorden bestod redan 1413 av två gårdar, den gamla, belägen i Strömsberg, och den dåvarande nya gården, som gränsade till den gamla gården i norr, belägen i nuv. Gammelgård.

Borgå kungsgård fungerade som fogdesäte för fogden över Borgå län och var ett förvaltningscentrum för östra Nyland ända till 1550-talet, då Helsingfors (Vik) kungsgård grundades. Gården kvarstod även efter detta, och byggnaderna upprätthölls för en tid framöver. Från 1556 finns bevarat en anmärkning om att glasfönster införskaffats till gården. År 1579, då frälsemannen Johan Berndes bytte till sig gården, uppges den vara dåligt byggd. (Gardberg 1996:189, 272-273, 276-277, 288-289)

Den gamla kronojorden är fortfarande uppdelad i två gårdar, Stömsberg och Grönkulla, båda fungerade efter reduktionen 1683 som kronoboställen, men Strömsberg blev 1723 boställe för biskopen. (Jutikkala & Nikander 1930:565-568) På Brotherus karta från 1704 är Gammelgård utritad strax öster om landsvägen, i stort sett på samma ställe där Grönkulla är belägen i dag. (RA LA, B2¹ 14/ 1-2, Se bilaga 1).

KartorBrotherus 1704, B2¹ 14/ 1-2**Inventerad****Datum**

20.8.2003

Inventerare

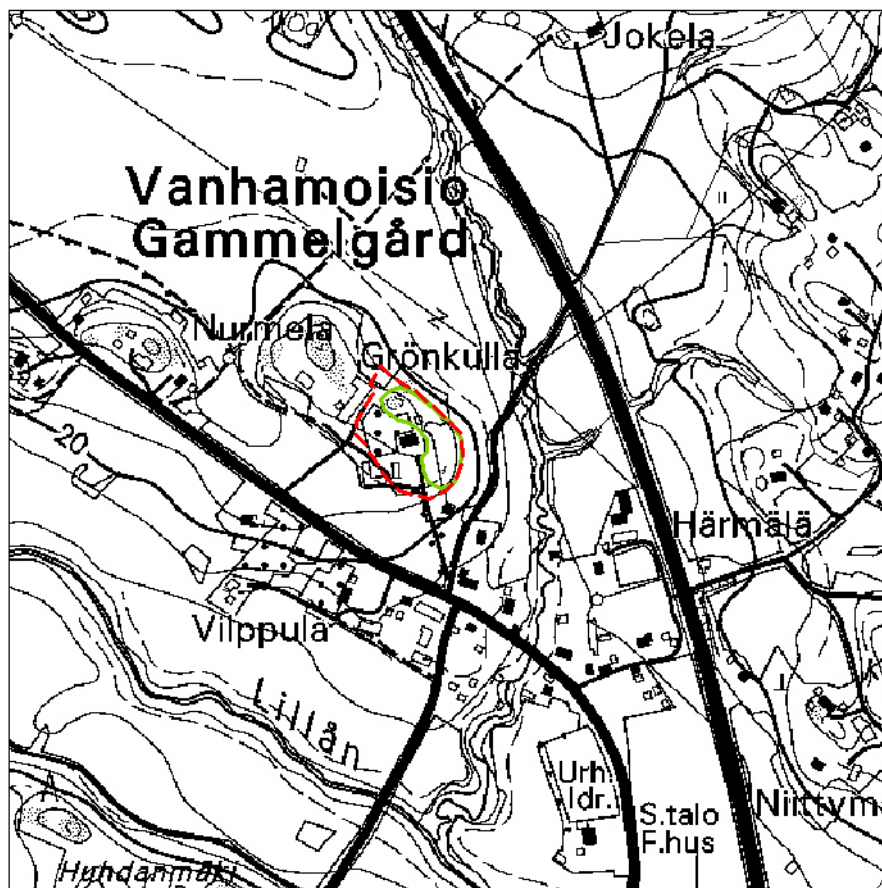
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Tomtmarken på Grönkulla är belägen på en kulle, ca 25 m.ö.h. På tomtens östra sida flyter en bäck, Alhonoja, som ca 500 m söder om gården förenar sig med Lillån. På tomtens östra sida finns ett trädgårdsland och syrenbuskar, här kan man iaktta rikligt med tegel i jorden, och även stenar som eventuellt kunde härröra sig från någon byggnad. Detta kunde indikera att byggnadsbeståndets tyngdpunkt tidigare legat på denna sida av tomten, men byggnadsresterna i fråga kan vara av nyare datum. I den stenrad som befann sig på trädgårdslandets östra sida hittades en skärva fönsterglas, som knappast är äldre än 1800-tal. Norr om karaktärsbyggnaden växte en syrenbuske på en stenhög av odefinierbar natur.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 302103

Grönkulla

Kommun**Typ**

Frälsesäteri

Borgå
Namn 1**Haiko**Namn 2
Haikko
Namn 3**Första omnämmande**

1382

Historia och beskrivning

Omnämnd första gången 1382, då "Grels j Haijckå" sitter som nämndeman. (FMU nr. 907) År 1451 ägs godset av dominikanerklostret i Viborg, som säljer det åt Jöns Olovsson, hövidsman på Viborgs slott (FMU nr.2887) Jöns Olovssons brors änka, (Allardt 1925:171) Kirsten i Stensböle, överlåter vid arvskifte 1480 Haiko till sin måg Liunge.(FMU nr. 3842). Det står ej klart om redan han upprättade sin sätesgård på Haiko, men senast 1530 skriver sig hans dotterson Lasse Månsson (Ållongren) till Haiko. (Anthoni 1970:370) I konungens kartverk finns Haiko endast utmärkt som ett hemman, beläget väster om Ennäsudden. På en karta från 1843 är Haiko gård utritad på samma ställe, d.v.s. ca 500 m söder om den nuvarande karaktärsbyggnaden. Först på senatskartan från 1875 är gården utritad på dess nuvarande plats.

Kartor

Konungens kartverk: s.53, 1843: RA/LA B6 2/1-2, 1875: Senatskarta VIII 33

Inventerad**Datum****Inventerare**

13.8.2003

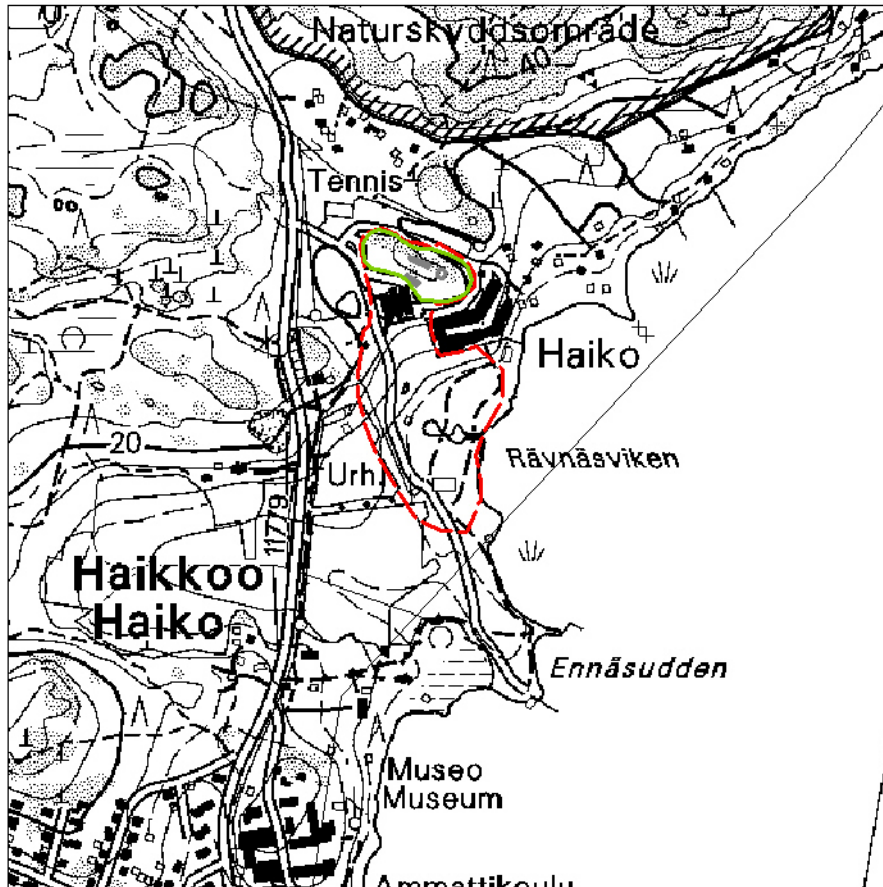
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Idag fungerar ett hotell- och kongresscenter på gården, vilket har medfört att gårdsinfartern gjorts om till asfalterad parkeringsplats, och att det knappast finns äldre lager bevarade under det tunga byggnadsbeståndet. Sydväst om karaktärsbyggnaden finns dock en backe (ca 25 m.ö.h) som är orörd av det nuvarande byggnadsbeståndet. På ovannämnda backe finns ett antal stengrunder bevarade, varav åtminstone en stenrundel med en diameter på ca 2-3 m, torde härröra från någon relativt sentida trädgårdskonstruktion, på senatens karta från 1873 (VIII 33) kan man se att gårdens park omfattat detta område. Platsen, med sin upphöjda topografi, skulle ändå kunna var en möjlig plats för äldre byggnadsbestånd.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 302102

Haiko, Stenrundel

Kommun

Borgå
Namn 1

Typ
Frälssäteri

Johannisberg

Namn 2

Namn 3
Skinnarbacka

Första omnämmande

1554

Historia och beskrivning

I rusttjänstlängderna från 1554/55 och 1962 förekommer en Grels (Gregers) Olofsson i Skinnarbacka (HTF 1962:180, Tod. III:75) Denne Grels var son till Olof Grelsson och Ebba Jacobsdotter till Näse. (Tod. V:81-82, Bidr.III:16) På stadskartan över Borgå från 1652 är Skinnarbacka utritad nordväst om staden, (Cartografica Urbium 1995:68), på Konungens kartverk över Finland syns gården på ungefär samma ställe, men går under benämningen Johannisberg. Idag är ett åldringshem beläget på platsen.

Kartor

Cartografica Urbium 1652, Konungens kartverk 1776-1805

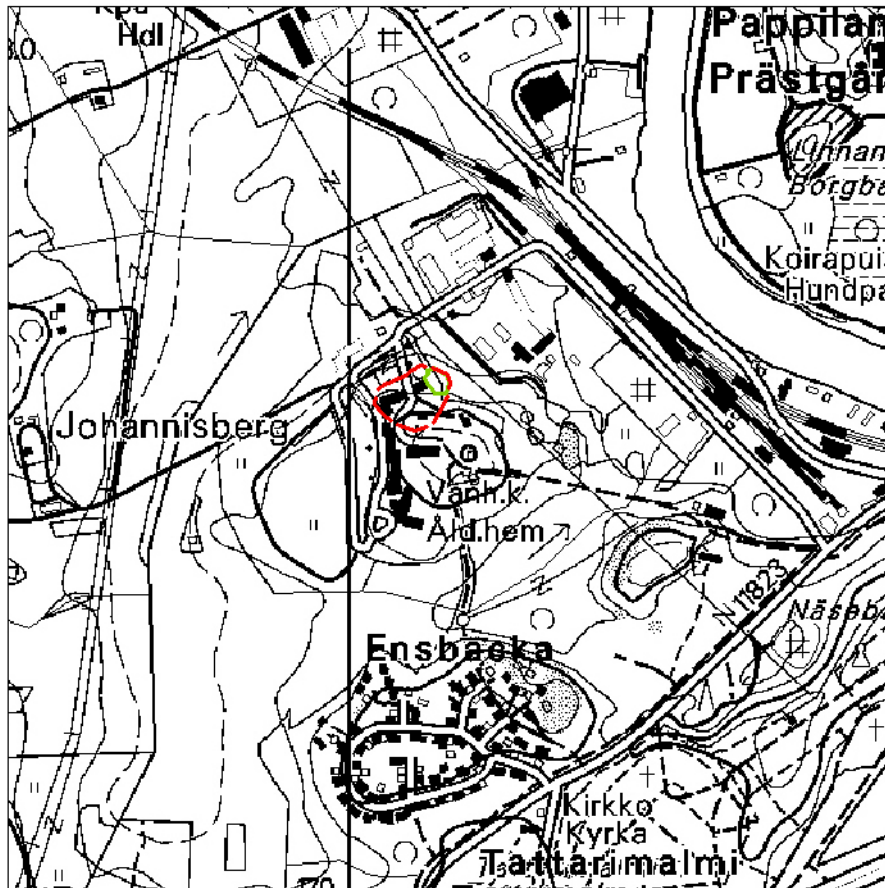
Inventerad	Datum	Inventerare
	12.8.2003	Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Johannisberg är idag ett åldringshem, och området är relativt tungt bebyggt och asfalterat. På karaktärsbyggnadens östra sida finns en husgrund, som dock antagligen är av rätt ungt datum. På östra sidan av tomten skulle det dock vara möjligt att hitta orörda lager.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 302102

Kommun

Borgå

Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Kallola

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1526

Historia och beskrivning

År 1526 förekommer en "Hwstrw Birgitta j Kallele", (FMU nr.6270) men 1491 har Kallola ägts av Karl Andersson, som eventuellt är ovannämnda Birgittas far, och som skriver sig till Bjurböle. (FMU:4349)

Kartor

Konungens kartverk, nr.71

Inventerad**Datum****Inventerare**

20.8.2003

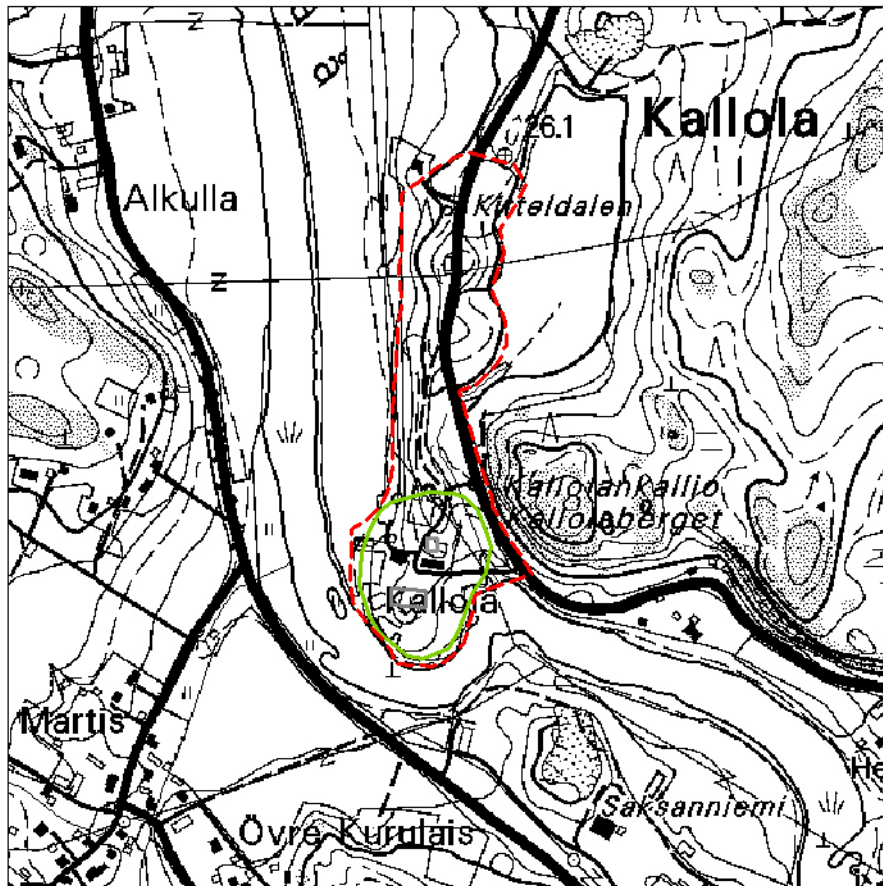
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Kallola gård är belägen på ett näs i en av Borgå ås krökar. Ytterst på näset är grunden av den gamla karaktärsbyggnaden, som brann ner år 1932, och resterna av dess park belägen. De nuvarande bostadshusen har utgjort flygelbyggnader till den nedbrunna byggnaden. Rakt norrut från gården sträcker sig en ås, där den gamla vägen gått. I en av de östra byggnaderna finns en gammal välvd källare, byggd av sten och tegel. Inga tydliga spår av tidigare byggnadsbestånd fanns att iaktta, men den nuvarande tomten är den mest troliga platsen, längre upp på åsen finns inte jämn mark. Norrut, på en backe i Kitteldalen på vägens östra sida har en ria tidigare varit belägen, (muntlig uppgift av gårdens ägarinna, Ulli Moring 20.8.2003) det finns ännu spår av dess stensockel.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 302103

Kallola från söder

Kommun

Borgå

Namn 1**Kiala****Namn 2**

Kiiala

Namn 3**Typ**

Frälssäteri

Första omnämmande

1446

Historia och beskrivning

Omnämns första gången 1446, då Bote Bengtsson (Stålarms) skriver sig till Kiala, efter honom förblev gården ätten Stålarms stamgods till 1648, då Anna Stålarms make Klas Rålamb tog över, och paret bosatte sig i Sverige. (Anthoni 1970:370, Allardt 1925:176-177, Jutikkala & Nikander 1930:562) På 1500-talet är Erik Olsson (Stålarms) till Kiala en av de största jordägarna i Nyland, med 13 gårdar förutom sätesgården. (HTF 1962:176, Tod.III:72)

Kartor

Winter 1781, B6B 8/1-2

Inventerad**Datum**

12.8.2003

Inventerare

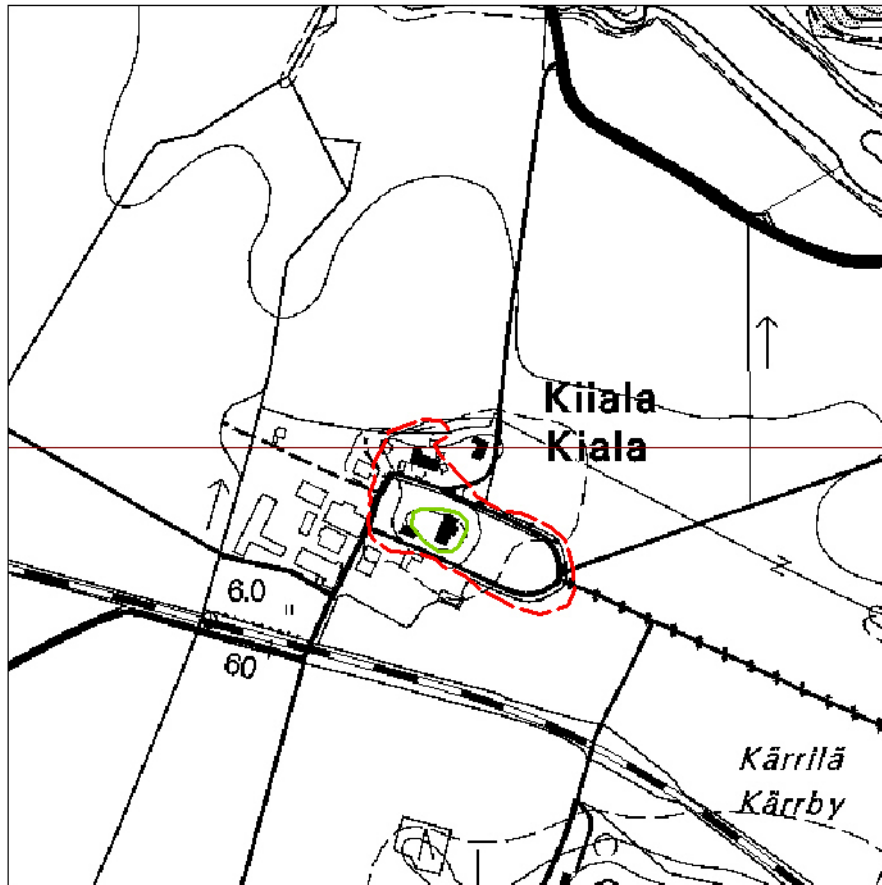
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Kiala nuvarande karaktärsbyggnad är byggd på en kulle i ett för övrigt mycket flackt landskap. (ca. 10-15 m.ö.h.) På grund av denna topografiska belägenhet förefaller det som om tidigare byggnader antagligen skulle ha varit belägna på samma plats som den nuvarande byggnaden. Idag kan dock inga konkreta iakttagelser göras på platsen, äldre lager kan eventuellt vara bevarade under byggnaden och i herrgårdens park.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 302103

Kommun

Borgå
Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Kräppelby

Namn 2

Namn 3

Första omnämnande

1599

Historia och beskrivning

Lydik Larsson på Kråkö ägde på 1500-talet jord i Kräppelby, som vid hans död tillföll hans måg Bengt Larsson. (Bidr.III nr.523) Denne Bengt Larsson skrev sig till Kräppelby senast år 1599. (Lagus 1860:445)

Kartor

Konungens kartverk, nr.72

Ej inventerad

Datum

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Borgå

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Kuris**Namn 2****Namn 3****Första omnämnande**

1516

Historia och beskrivning

1516 omtalas "Bärtill i Cwris". (FMU nr.5872). Senare, vid början av 1600-talet, ägs Kuris av Sabelhjertorna på Sannäs.(Allardt 1925:410, 402) På en karta från 1704 är Kuris säteri utmärkt på det ställe som i dag kallas Stendal. (RA/LA B2 10/1-2)

Kartor

Brotherus 1704,B2 10/1-2

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Borgå

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Munkby**Namn 2****Namn 3**

Väster Munkby

Första omnämmande

1413

Historia och beskrivning

År 1413 förekommer det en Olof Bengtsson i Borgå (FMU nr.1366), som Ramsay identifierar som den Olof Bengtsson (Dufva) som samma år får frälse på alla sina gods av kung Erik. (Ramsay 1909:87-88, FMU nr. 1404). Varken i frälsebrevet eller annanstädes nämns vilken gård denne Olof skriver sig till, men det är mycket möjligt att det var Munkby som var Olof Bengtssons sätesgård, som det anges i Jacob Teits klagomålsregister från 1555-1556. (Tod. V:227) I Rusttjänstlängden från 1554/55 kan man utläsa att Peder Nilsson (Dufva) till Munkeby hade en betydande egendom på 11 gårdar, (HTF 1962:177) 1562 har hans son Bengt Persson 3 landbönder. (Tod. III:75)

Om byggnadsbeståndet finns ett omnämmande att den på 1680-talet har haft en manbyggnad med sex rum, men gården drabbades hårt av det ryska anfallet 1713. (Allardt 1925:205-209) Numera hör gården till Drägsby. På kartor från 1710 och 1727 är tre hus utritade på Munkby, alla lika stora, det förefaller som om gården inte hade en specifik karaktärsbyggnad vid denna tidpunkt.(RA/LA B3

Kartor

1710, 1727, B3 12/1-3

Inventerad**Datum**

13.8.2003

Inventerare

Ulrika Rosendahl

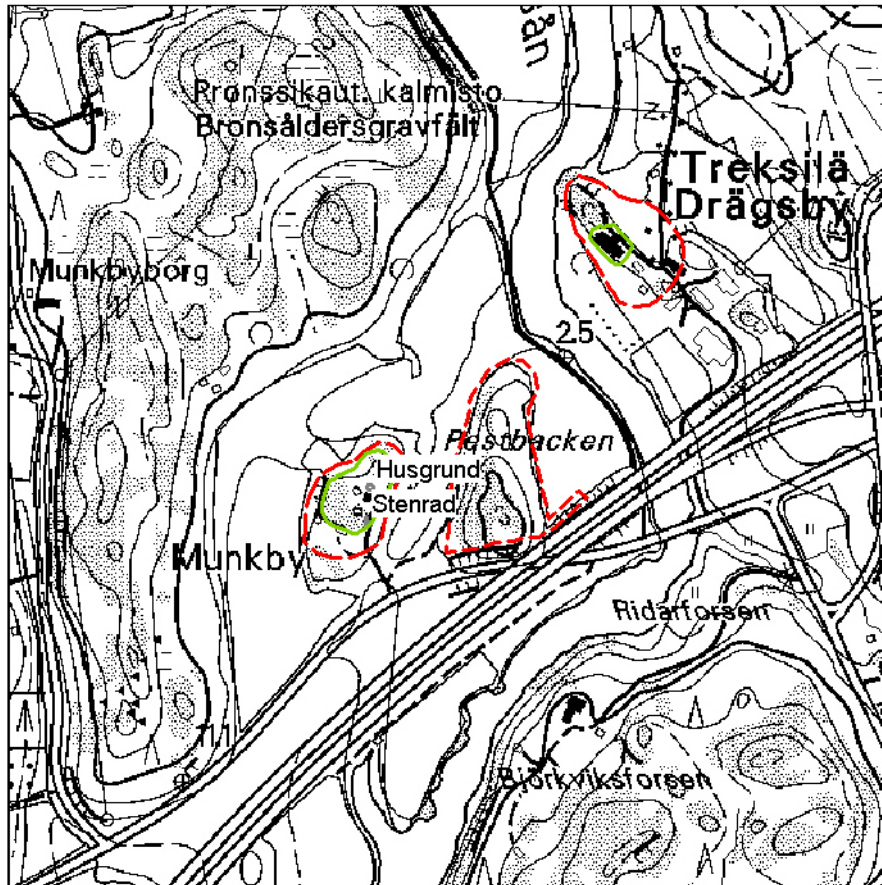
Iakttagelser

Idag är Munkby inte ett herrgårdsområde, utan en bergig kulle med ett bostadshus. Kullen i fråga reser sig ca. 15 m.ö.h. på Svartsåns västra sida, och är omringad av åkermark.

Norr om huset finns en stenhög, som eventuellt kunde utgöra resterna av en ugn, och norr och väster om huset finns det också stenhögar. Alldeles vid infartsvägens västra sida fanns en stenrad. Det tjocka gräslager som täckte marken gjorde det dock svårt att göra helt tillförlitliga iakttagelser. Jorden i trädgårdslandet norr om huset innehöll rikligt med tegel. Pestbacken, som är belägen öster om Munkby kontrollerades också, men där gjordes inga iakttagelser.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 302102, Munkby och Drägsby

Munkby, ev. Husgrund

Kommun
Borgå
Namn 1

Typ
Frälsesäteri

Näse

Namn 2
Näsi
Namn 3

Första omnämnande

1421

Historia och beskrivning

Från år 1421 finns bevarat uppgifter om en råtvist mellan "Ollaf Benktson ok Biorn Salueson vppa Naesit"(FMU nr.1684)

År 1526 uppges en Henrik Skrivare vara boende på Näset. (FMU nr.6270)

Utgående från dokument från arvskiftet år 1532, efter denne Henrik Skrivares svärmor, den danska "malzelen" Margareta Tuesdotter, får vi veta att Henriks hustru Ebba Jacobsdotter skrev sig till Näse, och att hennes far, Jacob Bengtsson (Dufva) skrev sig "till Näset af Munkby". (Bidr.III nr.18:16)

Henrik Skrivare blev adlad år 1530, och använde också namnet Henrik Eriksson Risbit. (Ramsay 1909:339). Hans son Klas Henriksson tog senare över Näse, och i rusttjänstlängden från 1554/55 kan man iaktta att han ägde 11 gårdar vid den tidpunkten. (HTF 1962:177)

Näse gård finns schematiskt utritad bl.a. på stadskartor över Borgå från 1652, 1696 och 1711, och förefaller då som nu ha varit belägen på Näsebacken på åns västra sida, precis norr om den nuvarande infartsbron. (Cartografica Urbium 1995: 68, 69, 71)

Kartor

1652, 1696, 1711 (Cartografica Urbium 1995: 68, 69, 71)

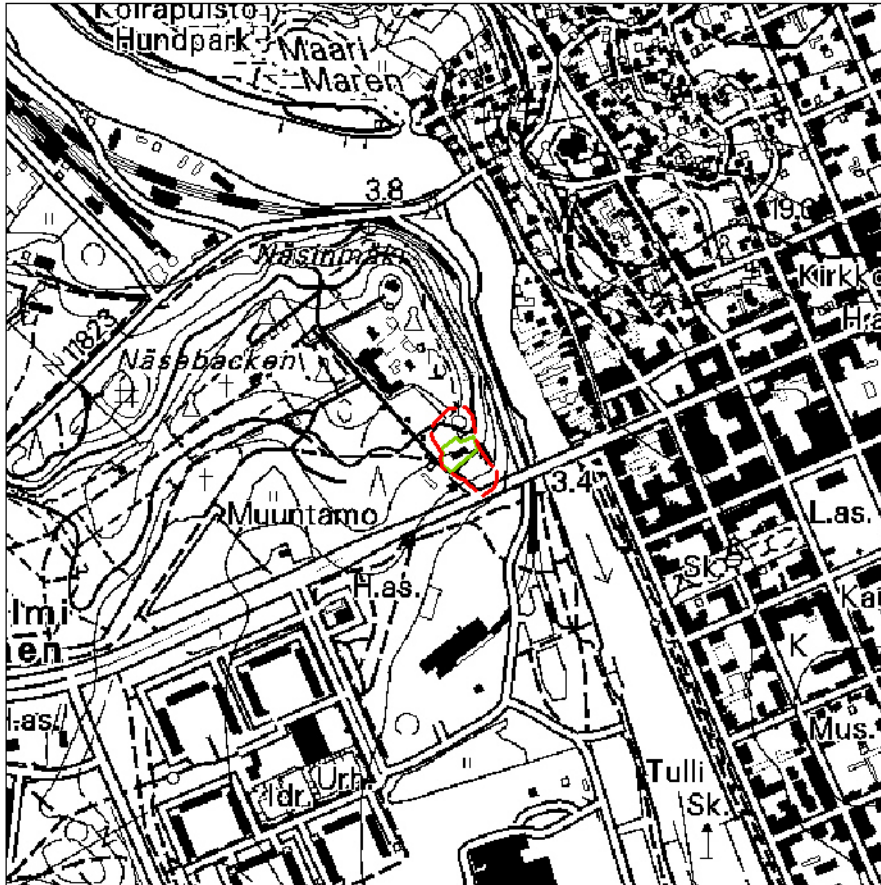
Inventerad	Datum	Inventerare
	12.8.2003	Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Tomtbacken på Näse är idag en terrasserad trädgård, och även om det är mycket möjligt att gården varit belägen på samma plats redan i ett tidigt skede kunde inga konkreta iakttagelser göras på platsen.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 302102

Kommun

Borgå
Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Pepot

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1414

Historia och beskrivning

Allardt betraktar gården som stamgods för ätten Ållongren. (Allardt 1925: 269-270, se äv. Ramsay 1909:528-529)

Första omnämmandet är från 1414 då en "Laurens i Piaputtis" omnämns. (FMU nr. 1441) På 1480-talet omnämns Henrik Olovsson på Pepot. (FMU nr.3842) År 1491 förekommer hans bror Niklis (Nils) Olovsson i Pepot som länsman. (FMU nr. 4349) Gården ärvdes sedermera på Niklis sida, år 1525 skriver sig hans son Per Nilsson sig till Pepot, (FMU nr. 6263).

Nils Persson till Pepot återfinns i rusttjänstlängden från 1554/55 som ägare till 13 gårdar, (HTF 1962:176) men år 1556, i arvskiftet efter Per Nilsson, övergår gården till brodern Ture. (Bidr. III nr.447) I Rusttjänstlängden från 1562 uppges Ture Nilsson till Pepot endast äga den gård han sitter på. (Tod. III:74)

Gården lämnades öde efter stora ofreden. (Allardt 1925:277) På Konungens kartverk över Finland från 1776-1805 (1989:99, karta nr.71) är Pepot inte omnämnd som "gård", men är utplacerad 2,7 km syd-sydväst om Borgå domkyrka, i Gammelbacka stadsdel. (Se Itä-Uudenmaan inventointi, J.Forsius 2003) Gården finns också utritad på Winters karta från 1779. (RA/LA B53/3-4)

Kartor

Konungens kartverk, nr.71, Winter 1779 B53/3-4

Inventerad**Datum****Inventerare**

13.8.2003

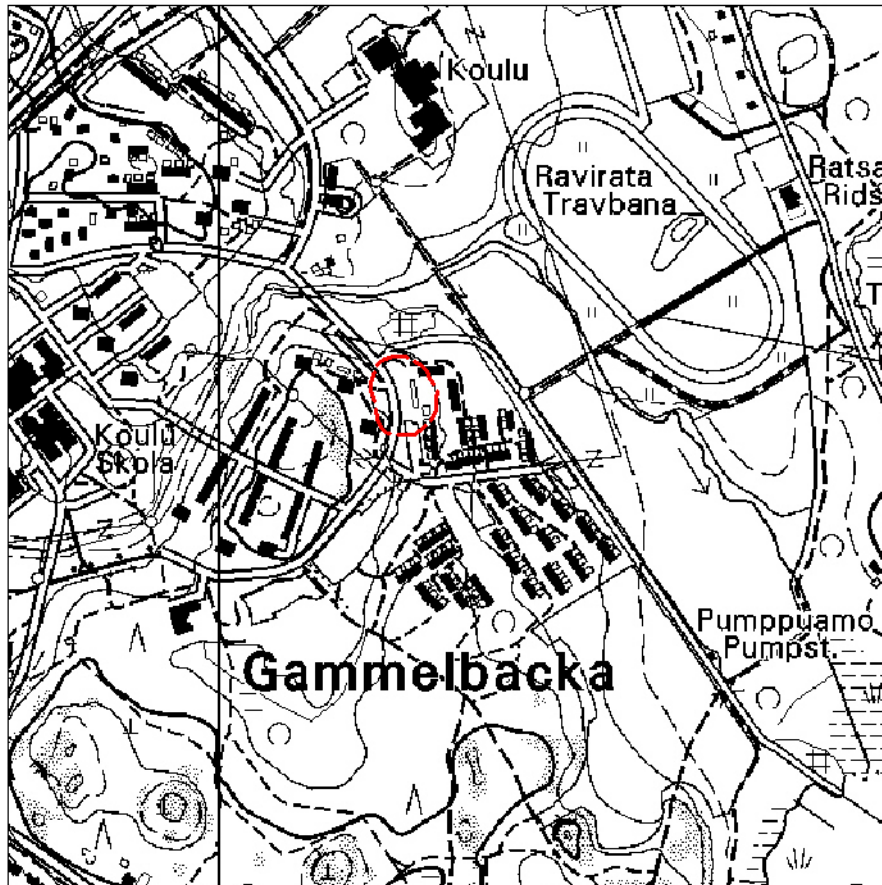
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Idag är det område där Pepot gård en gång legat ett tätt bebyggt höghusområde. Det finns knappast bevarade lager av intresse bevarade.

Klassificeringsförslag

4 - förstörd

Perus CD 2002, 1:10 000, 302102

Pepot

Kommun

Borgå
Namn 1

Typ
Frälsesäteri

Rinem

Namn 2

Namn 3
Renum

Första omnämmande

1554

Historia och beskrivning

Enligt Allardt bara bönder i denna by, såväl skatte- frälse- som krono- . (Trots en tradition om adlade förfäder på Magnus Ladulås tid). (Allardt 1925:388) I Rustjänstlängderna från 1554/1555 och 1562 nämns dock Mickel Mattson i Renum bland de anspråklösaste landägarna. (HTF 1962:180, Tod. III: 80)

Kartor

Konungens kartverk, nr.72

Ej inventerad

Datum

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Borgå

Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Stensböle

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1327

Historia och beskrivning

Omnämnd första gången redan 1327, då Andreas i Stensböle säljer sitt gods åt kyrkoherde Henricus i Borgå. (Svb 43) . År 1480 nämns hustru Kirsten i Stensböle i samband med ett arvskifte, då hon förblir på gården efter sin make. (FMU 3842) Gården var under 1500-talets andra hälft objekt för en utdragen fejd mellan Lasse Livländer och bröderna Erik och Bertil Håkansson Slang, men det var Lasse Livländer som residerade där, och rustade för gården 1554/1555.(Allardt 1925:166-168, HTF 1962:179) På Winters karta från 1776 finns Stensböle gård och park utritad. Idag står karaktärsbyggnaden i nord-sydlig riktning, men år 1776 har den varit placerad i öst-västlig riktning på trädgårdsterrassens norra kant, så att trädgården öppnar sig söder om huset. (RA/LA B4 11/1-2)

Kartor

RA/LA, Winter 1776, B4 11/1-2

Inventerad

Datum

Inventerare

12.8.2003

Ulrika Rosendahl

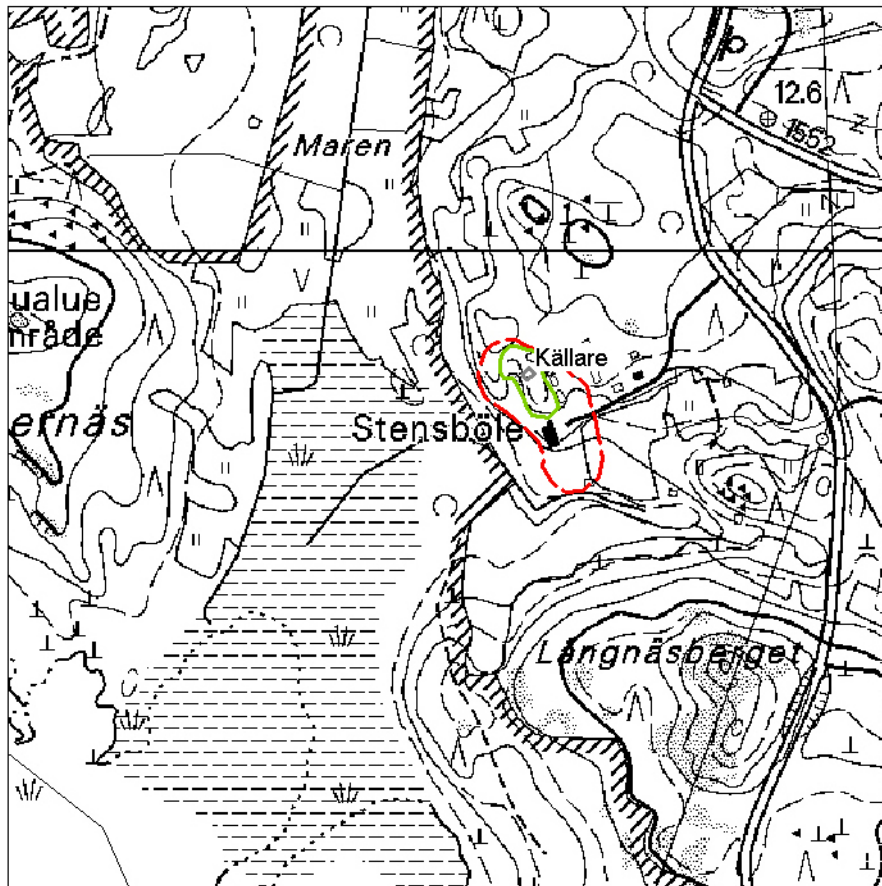
Iakttagelser

Idag står Stensböle karaktärsbyggnad på en trädgårdsterrass, som antagligen härrör sig från 1700-talet. I skogskanten norr om huset kunde man iaktta resterna av en källare, som inte är utritad på kartan från 1776. Strax sydost om denna fanns ett syrenbuskage som vuxit upp på en stenhög av odefinierad natur, som möjligen kan utgöra resterna av en byggnad. Man kunde iaktta tegel i jorden bland syrenerna. Dessa båda lämningar befann sig topografiskt något högre än den nuvarande karaktärsbyggnaden.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 302102

Kommun

Borgå

Namn 1**Storgård****Namn 2****Namn 3**

Kråkö

Typ

Frälsesäteri

Första omnämmande

1404

Historia och beskrivning

En hustru Karin av Kråkö är omnämnd 1404, (FMU nr.1191) hon donerade Jackarby gods till kyrkan, och ovannämnda år såldes godset vidare till Björn Diekn. När Hustru Karins donation ägt rum uppges ej. Nästa omnämmande är från 1421 (FMU nr.1684).

Under 1500-talets första hälft var gården säte för Lydik Larsson (Anckar), vars arv skiftades 1559, varpå ägorna styckades i små delar hans barn. (Bidr.III nr.532) På Brotherus karta från 1699 förefaller Kråkö gård vara belägen vid nuvarande Storgård. (RA/LA, B2¹ 14/ 1-2)

KartorRA/LA, Brotherus, 1699: B2¹ 14/ 1-2**Inventerad****Datum****Inventerare**

12.8.2003

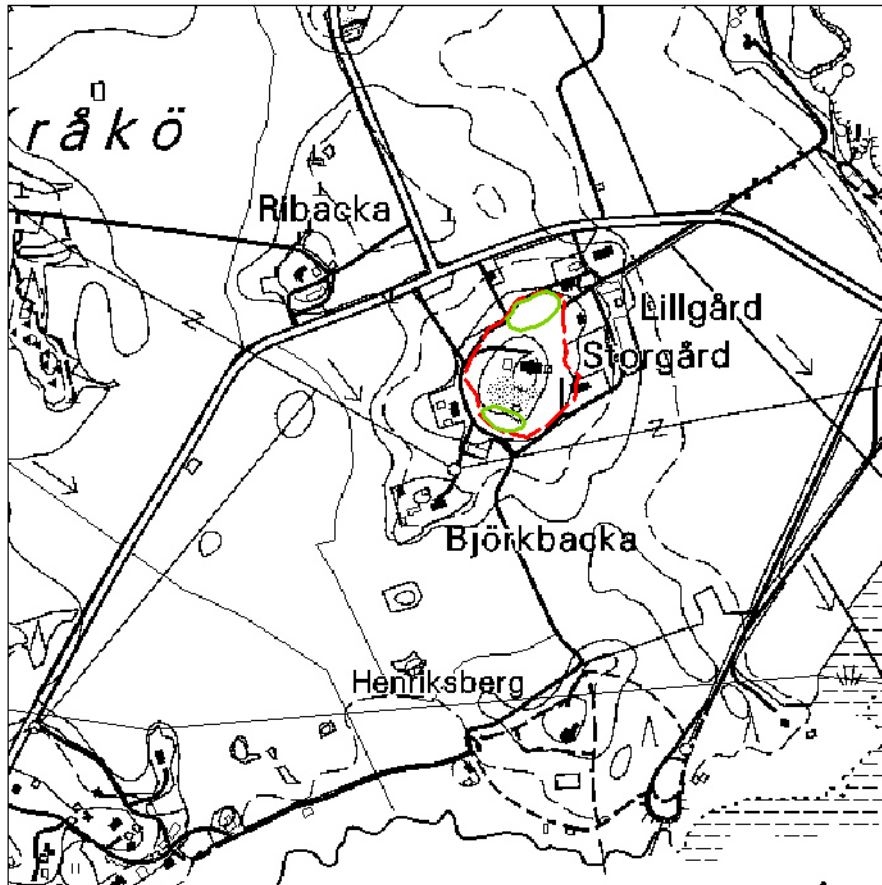
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Idag står karaktärshuset på Storgård direkt på berggrunden, så äldre lager har med all säkerhet inte bevarats under den nuvarande byggnaden. Möjligen kunde lager av intresse ha bevarats på tomtens södra och norra sida.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 302102

Kommun

Borgå

Namn 1**Typ**

Kungsgård

Strömsberg**Namn 2**

Virtaala

Namn 3

Borgå Kungsgård, gamla

Första omnämnande

1413

Historia och beskrivning

Den gamla kronojorden i Borgå, belägen ca 5 km norr om staden, nämns första gången år 1413, (FMU nr.1413), men dess ursprung borde enligt Salminen (1990:43-44) härröra sig ända från 1200-talet eller senast från 1300-talets mitt. Kronojorden bestod redan 1413 av två gårdar, den gamla, belägen i Strömsberg, och den dåvarande nya gården, som gränsade till den gamla gården i norr, belägen i nuv. Gammelgård/Grönkulla. Strömsberg återfinns bl.a. på kartor från 1651, 1697 och 1776, (RA/LA B4 9/4, och uppvisar inte avvikelser i förhållande till gårdens nuvarande placering. Den gamla kronojorden är fortfarande uppdelad i två gårdar, Stömsberg och Grönkulla, båda fungerade efter reduktionen 1683 som kronoboställen, men Strömsberg blev 1723 boställe för biskopen. (Jutikkala&Nikander 1930:565-568)

Kartor

RA/LA, Brotherus 1697:B4 9/1-3, Winter 1774: B4 9/4.

Inventerad**Datum****Inventerare**

13.8.2003

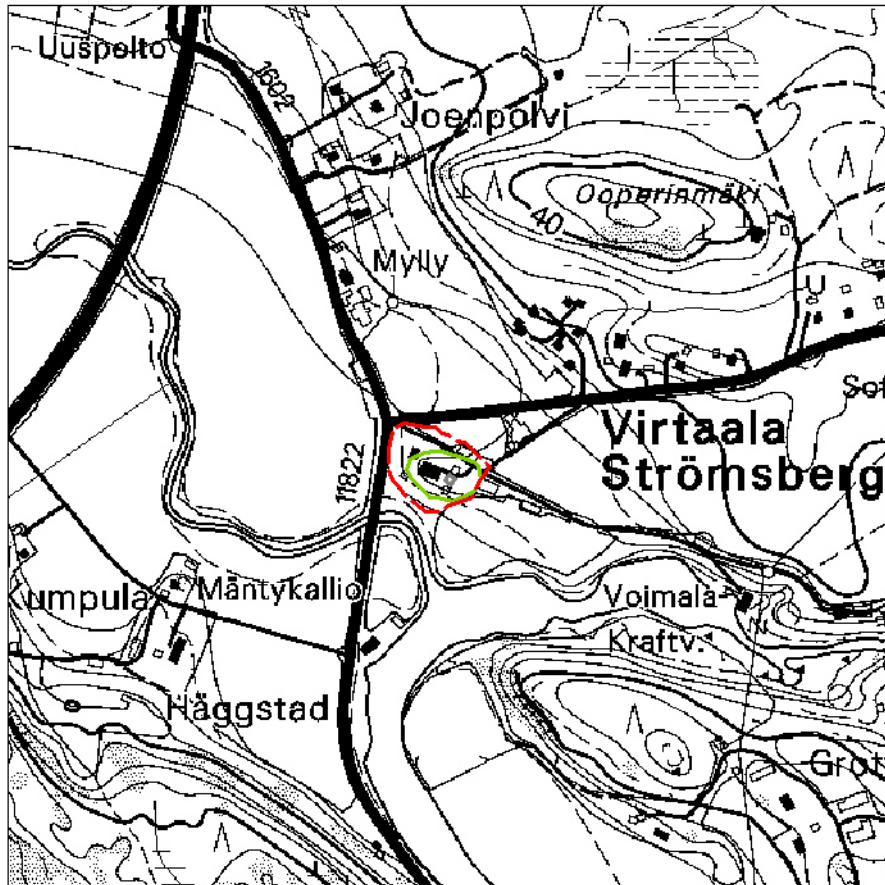
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Tomtmarken på Strömsberg är högt belägen på en kulle, ca. 10 m.ö.h. på den plats där Lillån möter Borgå å. Platsen förefaller gynnsam, och kunde väl tänkas vara den gamla kungsgårdens plats. Strax öster om gården är gårdens gamla kvarnplats belägen, som senare utnyttjats som kraftverk. På Strömsberg har man hittat rödgods, bl. a. ett grythandtag, i trädgårdslandet beläget öster om det mittersta av de tre uthusen på karaktärsbyggnadens östra sida. Det ovannämnda uthuset står på en stenkällare med tunnvalv.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 302103

Rödgoods från Strömsberg

Kommun

Borgå
Namn 1

Typ
Frälsesäteri

Vålox

Namn 2

Namn 3

Första omnämnande

1554

Historia och beskrivning

I Vålox by fanns flera små frälsesäterier under 1500-talet. (Allardt 1925:415) I rusttjänstlängden från 1554/1555 nämns bara "Påuer Jönsson i Våglax", (HTF 1962:179, 1562 nämns tre adelsmän som skriver sig till Vålox, Erik Polsson, Staffan Mortensson, och Tomas Jensson.(Tod.III:80)

Kartor

Konungens kartverk, nr. 54

Ej inventerad

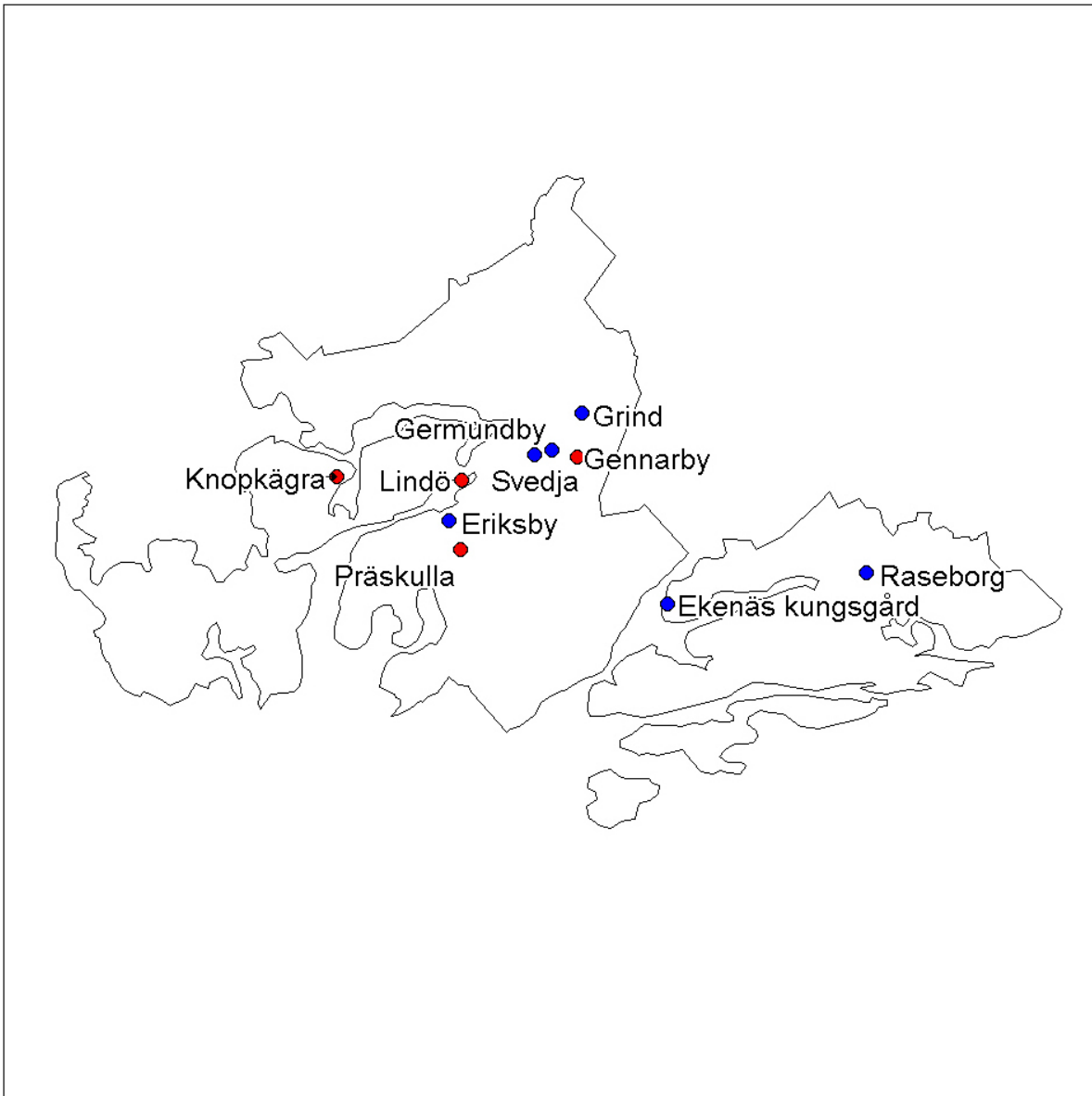
Datum

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

EKENÄS

Ekenäs
inte i skala

● = inventerad
● = ej inventerad

Kommun

Ekenäs

Namn 1**Typ**

Kungsgård

Ekenäs Kungsgård**Namn 2****Namn 3****Första omnämmande**

1558

Historia och beskrivning

Kungsgården i Ekenäs grundades år 1558 av Gustav Vasa och hertig Johan. Gården byggdes på det vid denna tidpunkt ödelagda stadsområdet. Ekenäs gård utgjorde senare sätesgården för grevskapet Raseborg. Den första greven på Ekenäs var Ebba Månsdotter Liliehöök, som fick sin förläning år 1569, och efter henne övertog hennes son Axel Leijonhufwud år 1585 grevskapet, som även därefter förblev i släkten. När grevskapet indrogs 1681 fick Leijonhufwudarna till en början behålla Ekenäs gård, men dess användning tycka ha upphört mot slutet av seklet, och vid det ryska anfallet 1715 blev gården raserad. (Takolander 1930: 36-37, 46-49, 171-176) Byggnaden uppges ha varit byggd av trä, och bestått av två våningar och flygelbyggnader. (Jokipii 1956:266)

Det är osäkert om den ofullbordade stenruinen på Slottsbacken i Ekenäs möjligen kunde hänföras till Lejonhufwudarna eller om den utgjorde ett kungligt byggnadsprojekt från tiden före grevskapets förläning. (Härö 1963:45-55) Provtutgrävningar har år 1980 förrättats på kungsgårdens tomt av Päivi Luppi, (MV/BHA Tammisaari Kuninkaankartano Koekaivaus 29-30.9.1980 se. äv Hankerek-databasen) men utgrävningen resulterade dock inte i fynd äldre än 1800-tal. Enligt Mökkönen (2002 sid. 13) var utgrävningsplatsen felvald i förhållande till områdets topografi, han förespråkar att det nordvästra hörnet av samma tomt som Luppi grävde skulle vara ett mer sannolikt område för kungsgården.

Kartor

Ej inventerad

Datum

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Ekenäs

Namn 1**Eriksby****Namn 2****Namn 3****Typ**

Frälssäteri

Första omnämmande

1562

Historia och beskrivning

År 1562 skrev sig en Olof Svart till Eriksby, som tidigare ej haft sätesgård. (Nikula 1938:271-272, Tod.III: 64) I Rusttjänstlängden från 1554/55 är Olof Svart nämnd, men inte hans gård. (HTF 1962:168). Eriksby är helt övergivet i dag, men kan placeras med hjälp av kartmaterial från slutet av 1600-talet. Eriksby har inventerats inom ramen för VMA-projektet.

Kartor

RA/LA, Hansson 1647, B1a 18-19, Brotherus 1694, B46 17/1.

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Ekenäs

Namn 1**Gennarby****Namn 2****Namn 3****Typ**

Frälsesäteri

Första omnämmande

1505

Historia och beskrivning

Godset Gennarby omnämns redan 1392, då Jacob Diekns hustru Kristina Magnusdotter övertar det efter sin mans död. (FMU nr.1006) År 1394 utökade hustru Kristina tillsammans med sin andra man, Kort Bidzer, sina ägor med ett inköp av två skattemarker i Gennarby. (FMU nr.1019&1022&1026)

År 1505 daterar Severin Påvalsson, fogde i Raseborgs län, ett brev på Gennarby, (FMU nr.5139) troligt är att Gennarby var hans sätesgård vid denna tidpunkt. År 1539 skriver sig Peder Spore till Gennarby, (Bidr.III nr.130) och 1550 skriver sig hustru Karin (Boije) till gården. (Bidr. III nr.332) Efter hennes död förefaller gården ha övergått till hennes bror Nils Boije av Gennäs, och sedermera skrev sig hennes brorson Mårten Boije till Gennarby. (Nikula 1938:223, Ramsay 1909:39-42) Under 1600- och 1700-talen var gården ej längre bebodd av sina ägare. (Nikula 1938:226 På kartor från 1700-talet kan man se att gårdens tomt har varit placerad mellan bäcken och vägen vid denna tidpunkt.

Kartor

RA/LA, Fattenborg 1772, B46 31/5-6

Inventerad**Datum**

25.8.2003

Inventerare

Ulrika Rosendahl

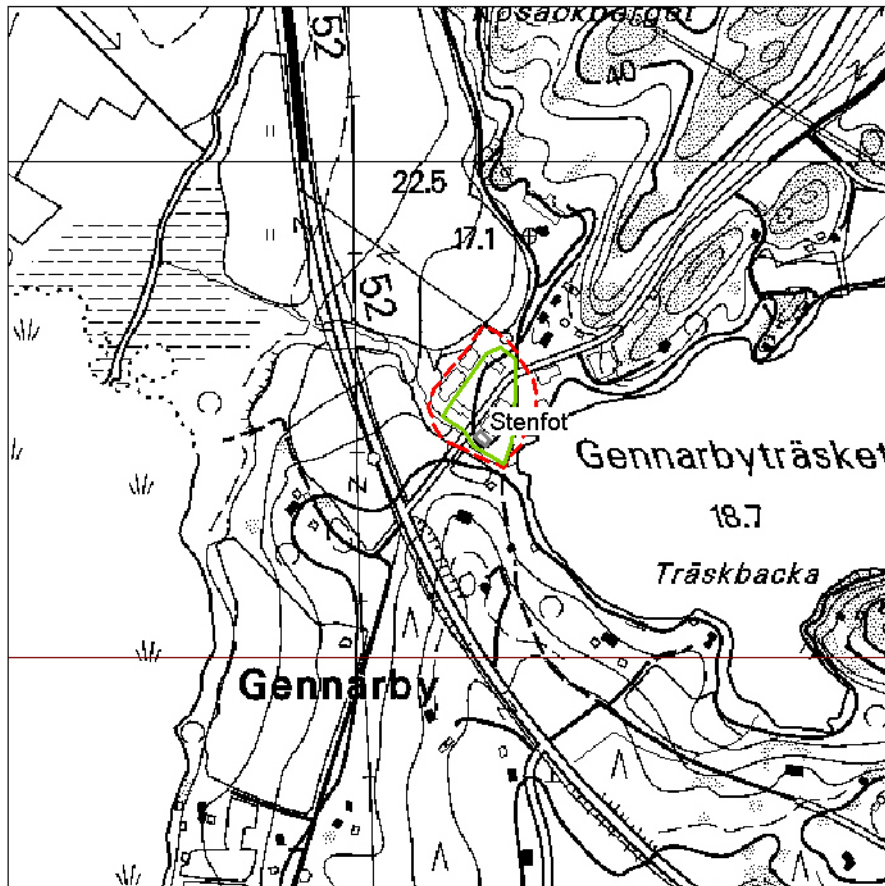
Iakttagelser

Idag är en ridskola verksam på Gennarby och den gamla tomtmarken mellan bäcken och vägen, (som idag syns som en ridstig), är bebyggd med stall, manege och andra ekonomibyggnader. Stallet som befinner sig på tomtens nordvästra sida är en tung byggnad, och eventuella äldre jordlager har antagligen förstörts i samband med byggandet av detta. De övriga byggnaderna är dock lättare konstruerade, under dessa är det mycket möjligt att äldre lager är bevarade.

Bakom manegens södra gavel påträffades en stenfoto som mätte ca. 9 x 20m. Inuti stenfoten påträffades åtminstone två spisgrunder, vilket tyder på att detta är resterna av ett bostadshus. Av storleken att döma kunde detta vara grunden till en tidigare karaktärsbyggnad. För en närmare datering kunde en provgrävning av stenfoten lätt ge resultat.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 201401 (&201402)

Gennarby, ridskolans byggnader

Kommun

Ekenäs

Namn 1**Germundby****Namn 2****Namn 3****Typ**
Frälsesäteri**Första omnämmande**

1412

Historia och beskrivning

Själva godset Germundby uppträder i källorna redan 1382 (FMU nr. 909 & 910), men som sätesgård nämns gården först något senare, år 1412. Ovannämnda år får Olof Nilsson i Germundby frälse på sina gods. (FMU nr. 1376) Bara två år senare säljer dock Olof Nilsson allt sitt gods i Germundby åt Biskop Magnus i Åbo, (FMU nr.1430) och därefter uppträder Germundby inte som sätesgård.

Kartor

RA/LA, Brotherus 1705, Bb47 24/1. Westermarck 1777, B46 23/1-7

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Ekenäs

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Grind**Namn 2****Namn 3****Första omnämmande**

1513

Historia och beskrivning

År 1513 omnämns en Jöns Mattsson till Grind i en tvist med S:t Peters prebende. (FMU nr.5672). År 1554/55 samt 1562 nämns Hustru Ingrid i Grind i rusttjänstlängderna. I båda längderna nämns Grind i den anspråkslösaste kategorin, 1662 innebar detta frälsemän som endast innehade den gård de satt på och högst en landbo därunder. (HTF 1962:168, Tod.III/2:63-64)

År 1630 odlas Grind av en landbonde, men är öde i mitten av 1600-talet, och tas upp till odling igen vid slutet av seklet. 1687 dras Grind in till kronan, och blir 1694 augment. Förfaller, och blir öde vid Stora Ofreden.(Nikula 1938:307-309)

Kartor

RA/LA, Hans Fattenborg 1767, b46 25/1

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Ekenäs

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Knopkägra**Namn 2****Namn 3**

Kägra

Första omnämmande

1554

Historia och beskrivning

Kägra var sätesgård för ätten Ulf på 1500-talet, men brukades av landbonde efter att ätten dog ut på manslinjen 1691. (Nikula 1938:296-297) Erik Hansson till Kägra gjorde adlig rusttjänst 1554/-55 och 1562. (Ramsay 1909:498, HTF 1962:168, Tod.III/2:63-64)

Kartor

RA/LA, Brotherus 1705: B47 9/1-3

Inventerad**Datum**

25.8.2003

Inventerare

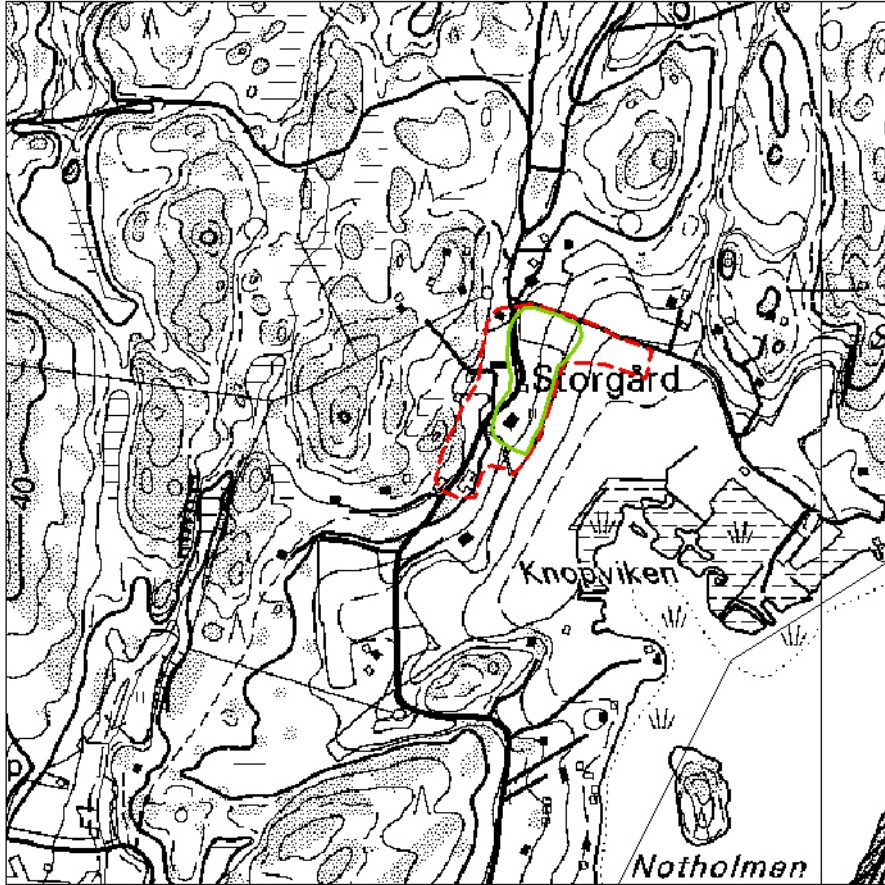
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Knopkägra gård befinner sig på den höjd som reser sig i ändan av Knopviken. En träbyggnad från 1700-talet står numera på vägens västra sida, på en bergig tomtmark. På andra sidan vägen finns terrass som verkar intressant. I terrassens norra ända sträcker sig den östra åkern ända upp till vägen, och här kunde man iaktta tegel i åkerjorden. Lägre ner mot öster upphör teglen i jorden. Vissa tegel var brända i svag temperatur, och påminde om bränd lera av det slag som förekommer på äldre boplatser från historisk tid (Jmf. utgrävningarna i Köklax, Gubbacka m.fl.). På en bergsplätt på den oodlade sidan av terrassen hittades en liten hög med slagg.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD2002 201207

Knopkägra, terrass

Kommun

Ekenäs

Namn 1**Lindö****Namn 2****Namn 3**

Goltö

Typ

Frälsesäteri

Första omnämmande

1580

Historia och beskrivning

Lindö, som tidigare kallades Goltö, var ett fräsegods åtminstone sedan början av 1500-talet, men som säteri omnämns det inte före 1580-talet under Arvid Stålarms tid som ägare till Lindö. (Nikula 1938:251-255) På Lindö finns en stenkällare bevarad, som C O Nordman (1937) antog att kunde hänföras till Stålarms tid. Den har dock aldrig närmare undersökts. Det finns uppgifter om att att corpes de logiet på Lindö brandhärjades år 1680, (Nikula 1938:259) möjligen var det i samband med detta som det gamla huset övergavs.

Kartor

Konungens kartverk, nr.30

Inventerad**Datum****Inventerare**

25.8.2003

Ulrika Rosendahl

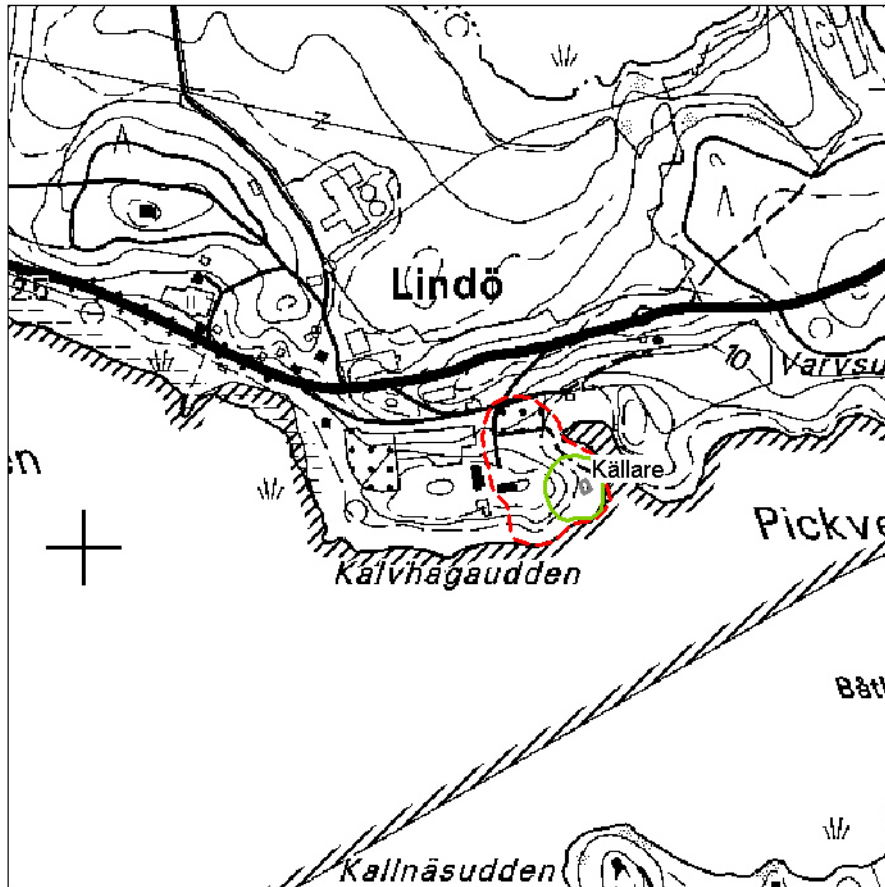
Iakttagelser

Den stenkällare som eventuellt kan härstamma från Arvid Stålarms tid är belägen på den udde som utgör tomtens östra sida, ca 130 m öster om karaktärsbyggnaden. Källaren är belägen på en backe ca-2.5-5 m.ö.h., under dess användningstid torde den ha varit så gott som omringad av vatten från alla andra riktningar än väster. Läget ger vid hand att platsen haft ett strategiskt försvarsläge. Den är inte belägen i närheten av åkermarken, som befinner sig på andra sidan om den ås som reser sig norr om gårdens tomt. Detta tyder på att den landbo-bosättning som fanns här före Stålarms tid var belägen på annat håll. Själva källaren är i ursprungligt skick, i murbruket syns ännu avtryck av de byggnadsställningar som använts vid valvslagningen. Eftersom platsen i övrigt inte förefaller ha varit i bruk vid senare tider är det mycket troligt att arkeologiskt intressanta lager är bevarade inuti och utanför källaren.

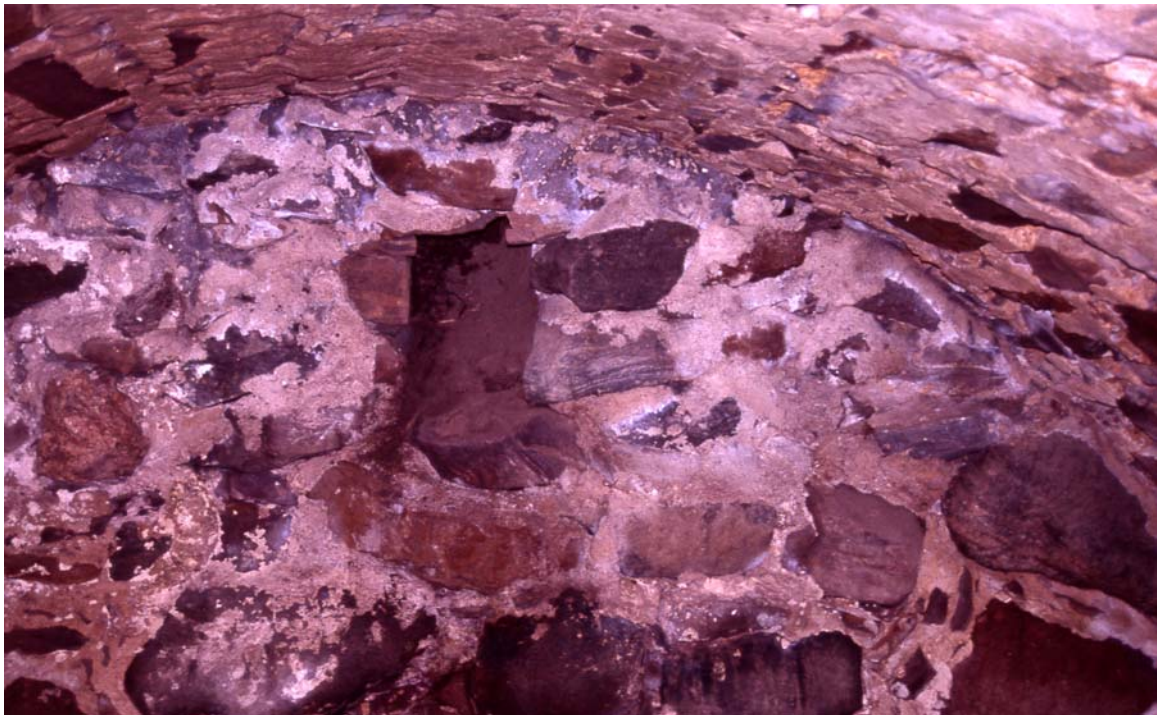
Klassificeringsförslag

1 - medeltida lämningar bevarade

Perus CD2002 201210

Lindö, källaren

Kommun

Ekenäs

Namn 1**Typ**

Frälseäteri

Prästkulla**Namn 2****Namn 3**

Henelax

Första omnämmande

1351

Historia och beskrivning

År 1351 omnämns Sigvald i Henelax, en kyrkans man som erhåller frälsefrihet. (Nikula 1938:232, Sv. 141) Möjligen är det under denne Sigvalds tid som gården börjar benämnas Prästkulla.

År 1508 skriver sig hustru Ingrid till gården, som hon ärvt på mödernet, och ökar sitt jordinnehav med sin halvsysster Margaretas andel. (FMU nr.5358) På 1500-talet blev Prästkulla sätesgård för släkten Ille, hustru Ingrid var gift med Per Henriksson Ille.(Ramsay 1909:204-205) Måns Ille till Prästkulla, ovannämnda Ingrids sonson, uppger i rusttjänstlängden från 1554/-55 en beaktansvärd egendom på 6 gårdar, och 1562 har egendomen ökat med ytterligare två gårdar. (HTF 1962:168, Tod III/2:62)

Kartor

RA/LA, Fattenborg 1752, B47 38/1

Inventerad**Datum****Inventerare**

25.8.2003

Ulrika Rosendahl

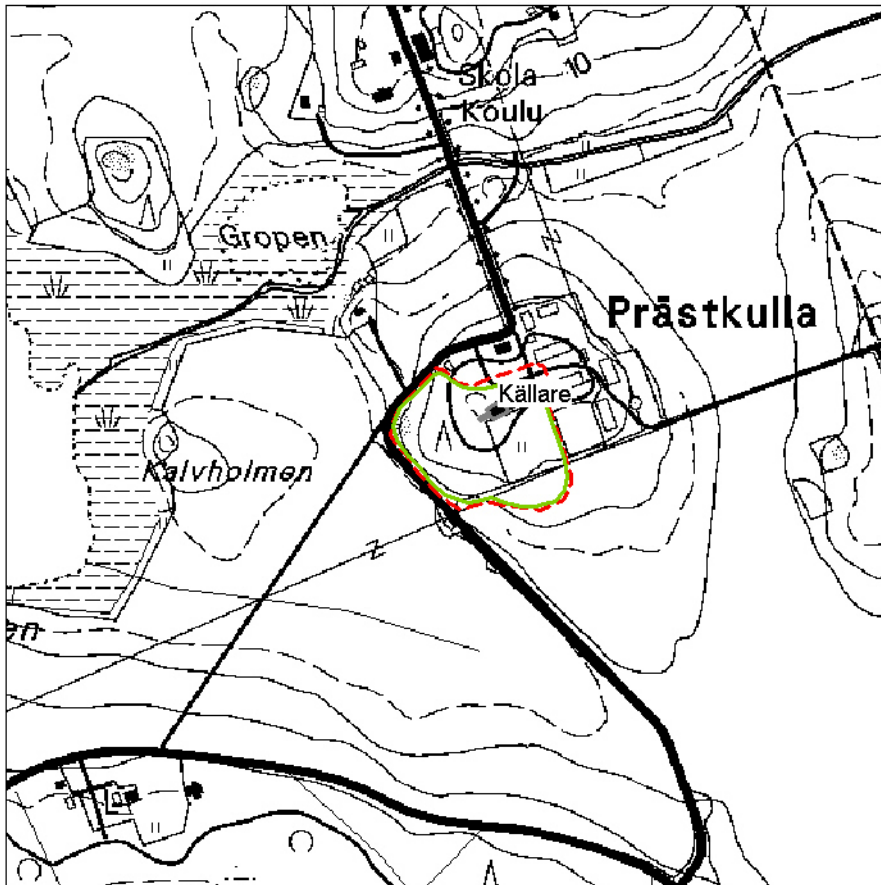
Iakttagelser

Prästkulla nuvarande karaktärsbyggnad är belägen högst uppe på en tomtbacke ca.20 m.ö.h. Under byggnaden finns en stenkällare, som förefaller uppvisa flera byggnadsskeden. I ett av rummen finns en stenbelagd smal gång, som leder ner i jorden och dyker upp igen ca 50 m västerut i trädgården. Dess ursprungliga syfte är oklart, möjligen har den fungerat som dräneringskanal.

Själva tomtbacken omfattar ett område på ca200x250m, och reser sig över de närliggande åkrarna. Nere i sydsluttningen vid åkrarna påträffades stenhögar, dessa kunde eventuellt utgöra rester av hus, men det är också möjligt att det är fråga om bortröjd åkersten. I trädgården på karaktärsbyggnadens sydöstra sida kan man förnimma stenlinjer under gräsmattan. Deras natur förblir dock oklara utan närmare undersökningar

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 201210

Prästkulla, sydöstra gräsmattan

Kommun

Ekenäs

Namn 1**Raseborg****Namn 2****Namn 3****Typ**

Kungsgård

Första omnämnande

1540

Historia och beskrivning

I samband med Raseborgs slott fungerade också en kungsladugård. Kungsgården existerade fortsättningsvis även efter att slottet övergavs på 1550-talet. (Rask 1991:75-81) Det har framförts att gården tidigare legat nära borgen, (t.ex. Rask 1992:75) men det är också möjligt att gården varit belägen på det ställe där Raseborgs gård ligger idag, ca 1 km nordväst om Raseborgs ruiner. Raseborgs gård inventerades i samband med VMA-projektet år 2002, inga medeltida fynd påträffades, men dock Westerwaldkeramik.

Kartor

Konungens kartverk, nr. 19

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Ekenäs

Namn 1**Svedja****Namn 2****Namn 3**

Svidja

Typ

Frälsesäteri

Första omnämmande

1554

Historia och beskrivning

I rusttjänstlängderna från 1554/55 och 1562 förekommer en Erik Mårtenssom som skriver sig till det småskaliga fräsegodset Svedja (Svidja) i Tenala socken. (HTF 1962:168, Tod.III/2:63-64) År 1663 lades Svedja under Prästkulla. (Nikula 1938:229) På Brotherus karta från 1709 (RA/LA b48 23/1) finns endast Svidja bys tomtmark utritad. Det är möjligt, men inte säkert, att sätesgården legat på samma ställe.

Kartor

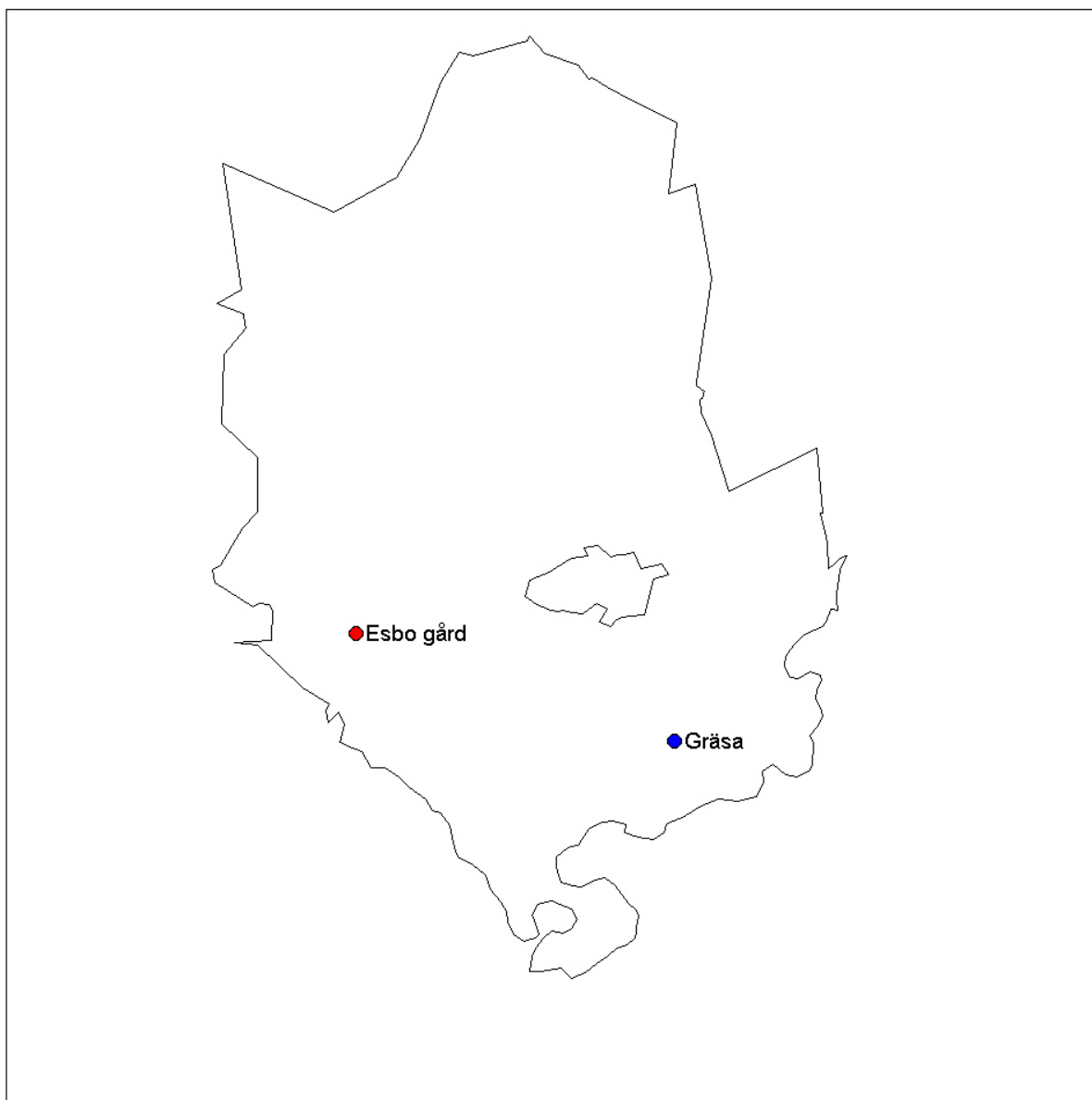
RA/LA, Brotherus 1709, b48 23/1

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

ESBO

Esbo
inte i skala

● = inventerad
● = ej inventerad

Kommun

Esbo

Namn 1**Typ**

Kungsgård

Esbo gård**Namn 2**

Espoon kartano

Namn 3**Första omnämmande**

1556

Historia och beskrivning

Vid sommartinget 1556 löstes, på Gustav Vasas befallning, bondeägor i Esbo by och Mankby in för grundandet av Esbo gård. (Ramsay 1924:266, 339)

Gården fungerade som Kungsgård under hela återstoden av 1500-talet, varpå den förlänades och blev adelsgård. Från 1614-1641 var gården reducerad till kronan, men mellan 1641 och 1657 innehades Esbo gård av Fältmarskalk Gustav Horn, som även tidigare hade residerat på gården i egenskap av krigsöverste. (Jutikkala & Nikander 1930:334)

Enligt kungsgårdens gårdsräkenskaper uppfördes år 1590 en korsbyggnad med tre stugor och två kamrar som huvudbyggnad. Om tidigare huvudbyggnader finns det inte omnämmanden. Huvudbyggnaden och tre andra stugor (byggda 1573, 1584 och 1586) förseddes med glasfönster. Till gården hörde också ett antal ekonomibyggnader av olika slag samt ett sågverk och en kvarn. (Ramsay 1924:324).

År 1681 uppförde gårdens dåvarande ägare Fabian Wrede ett barockslott av trä som karaktärsbyggnad på Esbo gård.

Kartor

RA/LA, Hagström 1779:B7 9/1

Inventerad**Datum**

12.9.2003

Inventerare

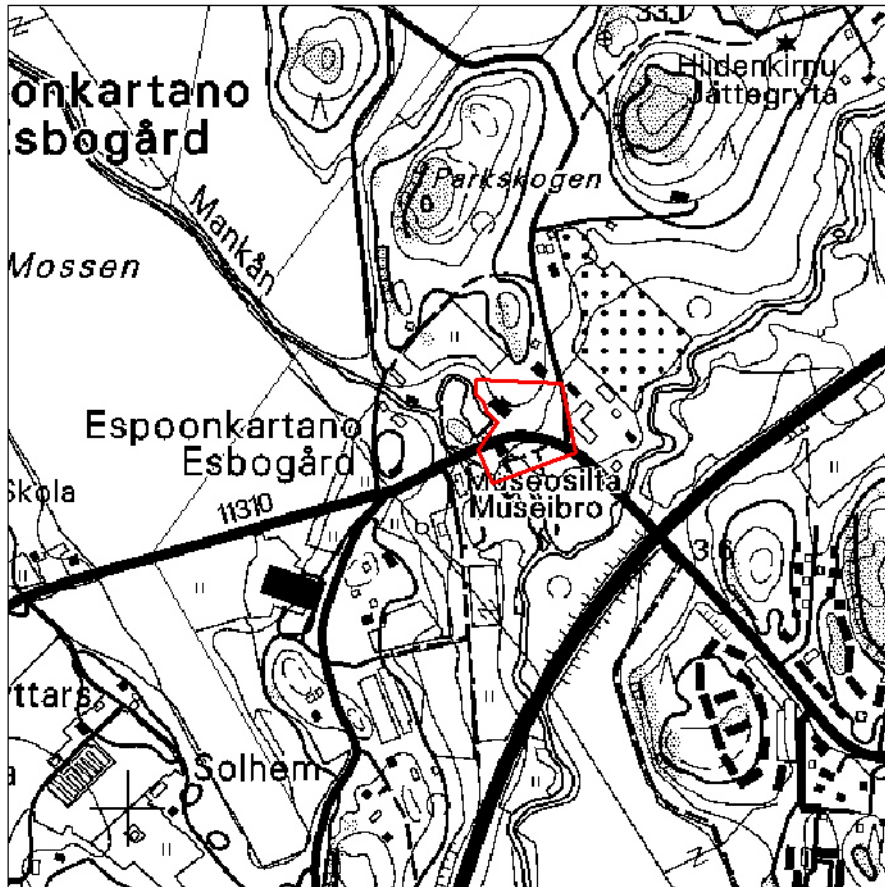
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Inventeringen av Esbo gård inskränkte sig till ett kort kontrollbesök på platsen, eftersom Esbo stadsmuseum kommer att punktinventera området noggrant inom år 2004. Följaktligen gjordes inga iakttagelser av tidigare byggnadsskeden, gården präglades av den nuvarande karaktärsbyggnaden från 1779.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 203212

Esbogård

Kommun

Esbo

Namn 1**Gräsa****Namn 2****Namn 3****Typ**

Frälsesäteri

Första omnämnande

1590

Historia och beskrivning

Enda medeltida sätesgården i Esbo (Anthoni 1970:262)

Antagligen tillkommit i mitten av 1400-talet. I skatteboken för 1590 uppges att Henrik Jönsson, "skeppshövidsman på Hinden", bor på gården med kung Karls (1448 - 57) brev. (Ramsay 1924a:54) Henrik Jönssons hustrus moders moders far, Peder Henriksson kom åt gården 1472, som då går under namnet Haldensböle, antagligen efter Peder Henrikssons frände Halden, som innehade gården före detta år.(FMU nr.3531, Ramsay 1924b)) Gräsa finns uttritad på östra sidan om Gräsaån på en karta från 1695, numera finns det en kyrka på tomten.

Kartor

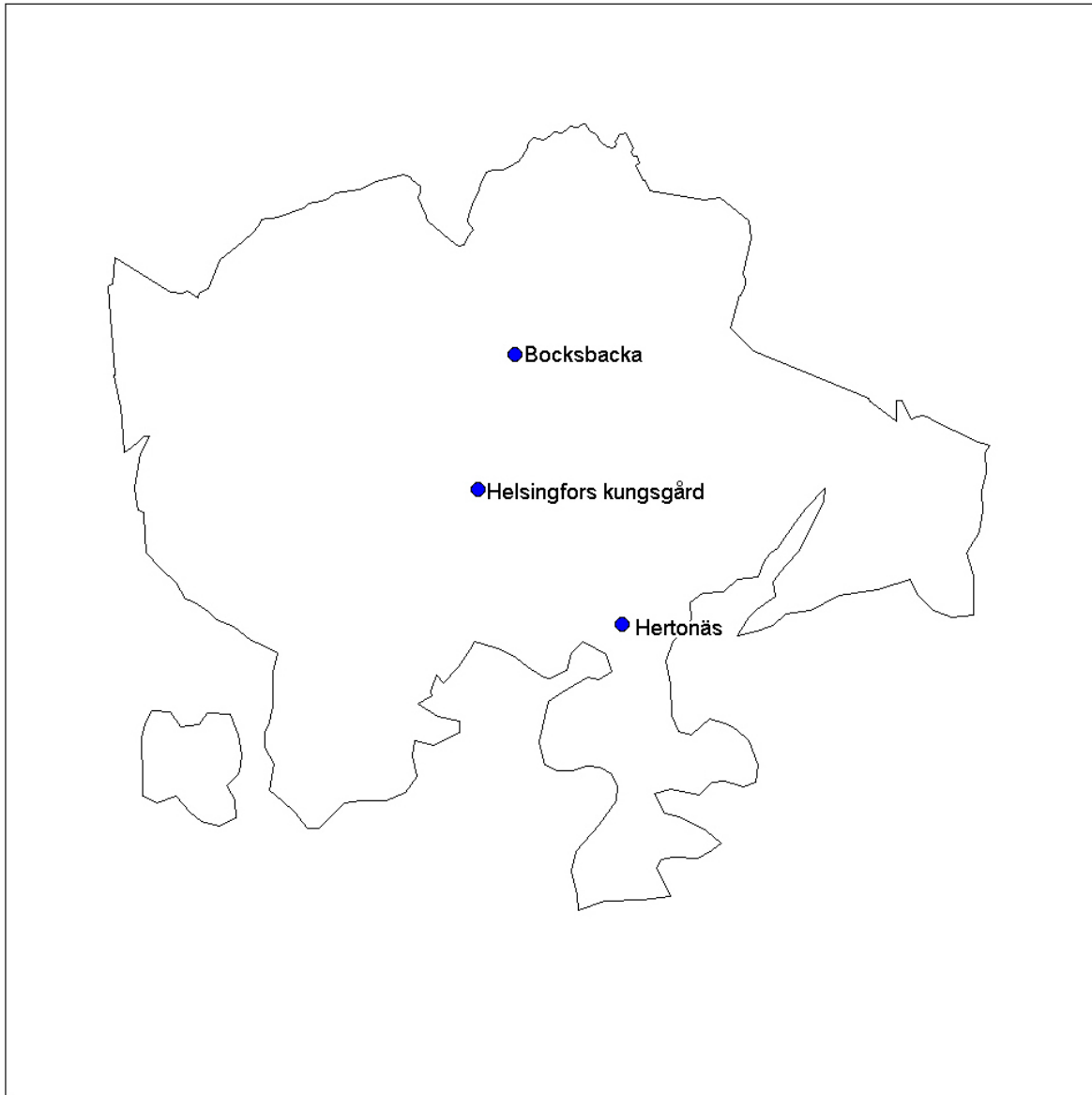
RA/LA, Brotherus 1695: B8 1/1-2

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

HELSINGFORS

Helsingfors
inte i skala

● = inventerad
● = ej inventerad

Kommun
Helsingfors
Namn 1

Typ
Frälsesäteri

Bocksbacka

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1435

Historia och beskrivning

Den 11.8.1435 utfärdades frälsebrev till Nisse Pedersson (Bock) av Bocksbacka, (HTF 1950:73-74) och gården förblev i slakten Bocks ägo under 1500-talet. (Kerkkonen 1963:69-70). På Brotherus karta från 1702 finns Bocksbacka utmärkt på en plats som idag förefaller ha hamnat under järnvägen. Stensböle, som hörde ihop med Bocksbacka, men som någon gång i sekelskiftet 1500-1600 blev ett eget säteri, (Anthoni 1950:72) är placerat mellan Lerstrand och Rönnbacka, troligen på skolans tomt. (Samuels kartor 2001:66)

Kartor

Brotherus 1702: publ.i Samuels kartor 2001s. 66 (RA /LA B717/1)

Ej inventerad	Datum	Inventerare
		Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Klassificeringsförslag

Kommun
Helsingfors
Namn 1

Typ
Kungsgård

Helsingfors kungsgård

Namn 2

Namn 3
Vik

Första omnämmande
1550

Historia och beskrivning

Helsingfors kungsgård grundades 1550 av Gustav Vasa, och Helsingfors kungsgårds första karaktärsbyggnad blev färdig 1551. Den uppges ha bestått av två våningar, och blev residens för fogden Erik Spore till år 1553. Under gårdens första decennier fungerade den som en central plats för kronans makthavare i Nyland, och fick på många plan ta över den roll Raseborg tidigare haft.

Kungsgården återhämtade sig dock aldrig helt efter att den anfallits de ryska plundringstågen vid finska vikens kustområden 1571, och dess officiella ställning som administrativt centrum överflyttades till Esbo kungsgård 1572. År 1618 - 19 uppges gården ha varit gravt förfallen, och förefaller senare ha försvunnit helt. (Suolahti 1950:144-147, Salminen 1990:70)

På Forsells karta från 1687 är kungsladugården utritad inne i Gammelstadsviken, på vikbottnets östra sida. (Samuels kartor 2001:14) Den ursprungliga platsen för kungsgården var dock den ö i Gammelstadsviken där Helsingfors vattenverk byggdes 1913. I samband med detta byggnadsarbete grävdes kungsgårdens stengrund fram. (Pehkonen 1994:65-74)

Kartor

Forsell 1687: publ.i Samuels kartor 2001s. 14 (RA /LA B 7 33/1-2)

Ej inventerad	Datum	Inventerare
		Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Klassificeringsförslag

Kommun
Helsingfors
Namn 1

Typ
Frälsesäteri

Hertonäs

Namn 2
Herttoniemi
Namn 3

Första omnämmande 1405

Historia och beskrivning

Det första omnämmandet av Hertonäs är ett protokoll från ett räfsteting år 1405 där en "Laurens Hertoghe" är nämndeman. (FMU nr.1207) Enligt Kerkkonen betyder Laurens plats i nämnden att Hertonäsfolket redan då hade ansedd samhällsposition, och hon anser att det ej är omöjligt att Hertonäs frälse kunde ha uppstått redan vid korstågstad, även om detta ej helt entydigt kan bevisas. (Kerkkonen1963:68) År 1554 omnämns en Lasse Philipsson och en Mats Lydiksson i Hertonäs i rustjänstlängden, samt en Herr Karl, som omtalas i Teits klagomålsregitser som ägare till Hertonäs (Tod. V:80). (HTF 1962:180) Vid denna tidpunkt förefaller Hertonäsägorna vara rätt små.

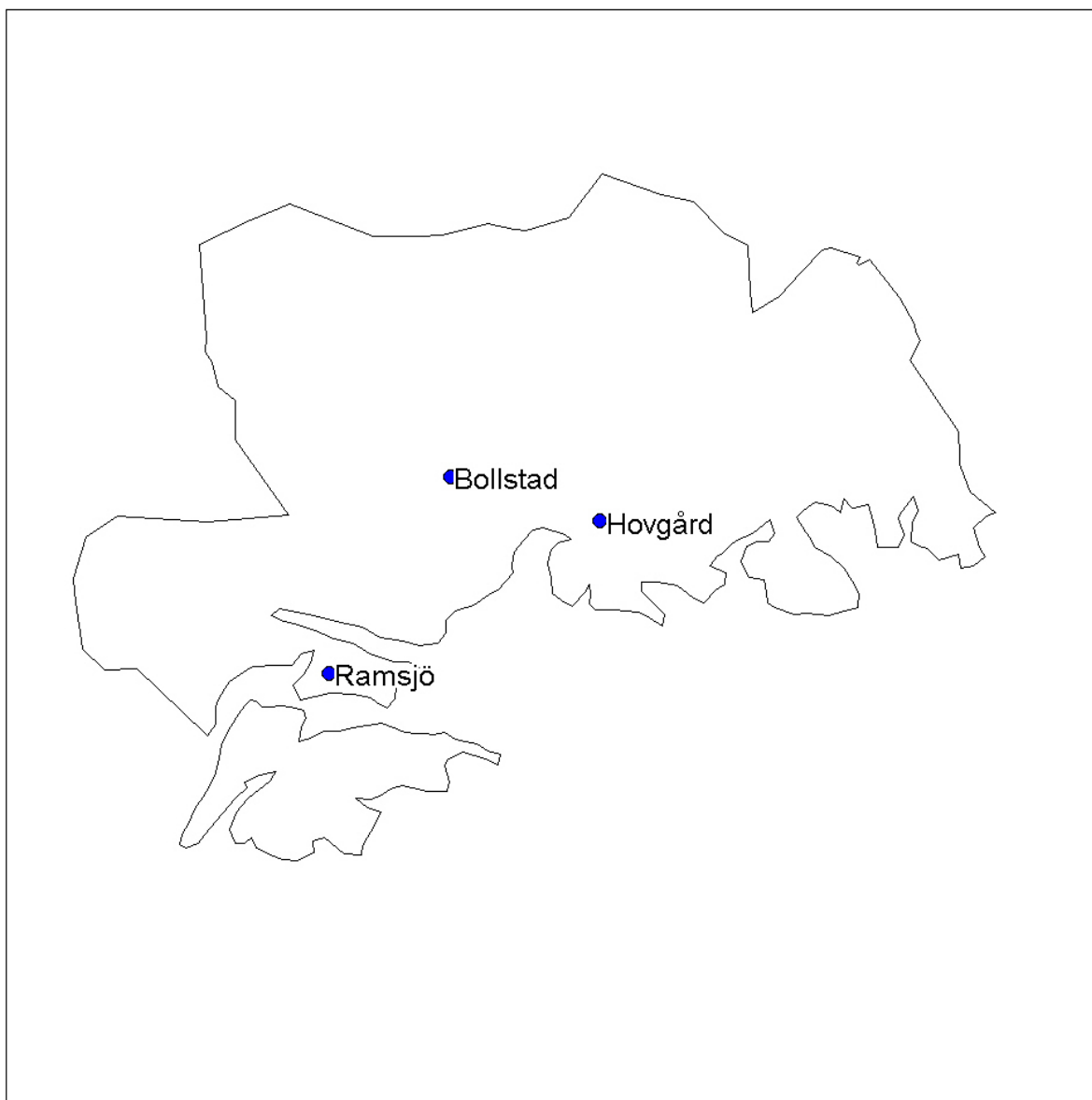
Kartor

Ej inventerad	Datum	Inventerare
		Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Klassificeringsförslag

INGÅ

Ingå
inte i skala

● = inventerad
● = ej inventerad

Kommun

Ingå

Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Bollstad

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1447

Historia och beskrivning

Ur en rättegångshandling från 1447 framgår det att en Olof Andersson förskaffar sig jord i Bollstad by. (FMU nr.2689) Denna Olof har av Brenner (1936:375) identifierats som far till den Jeppe Olofsson som adlades 1444, och var stamfader för släkten Stubbe till Bollstad. Hans son, Olof Jakobsson (Stubbe) förlänades Bollstad år 1513.(FMU nr.5673) Gården förblev släktens sätesgård under hela 1500-talet.(Ramsay 1909:440-442)

Kartor

Konungens kartverk, nr. 21

Ej inventerad

Datum

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Ingå

Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Hovgård (Ingå)

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

0

Historia och beskrivning

Allodialsäteri, men veterligen inte bebodd av sina ägare förrän på 1700-talet. Namnet tyder dock på att Hovgård möjligen tidigare fungerat som säte. (Brenner 1936:412)

Kartor

Ej inventerad

Datum

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Ingå

Namn 1**Ramsjö****Namn 2****Namn 3**

Ramsö

Typ

Kungsgård

Första omnämmande

1461

Historia och beskrivning

Ramsö omnämns första gången år 1461, men har antagligen betydligt äldre anor. Det bevarade omnämmandet är en förläning av Ramsö, som kung Kristian ger riddaren Greger Mattsson, och i samband med detta omnämns Ramsö som kungsgård. (FMU nr.3156)

Salminen (1990:40) har tolkat Ramsö som det kungliga fäste, som kung Erik Magnusson vistades i år 1357, på basen av kungens brev daterat i Ingå. (FMU nr. 667) Salminen antar också att Ramsö kommit till i samband med kustbosättningens uppkomst på 1200-talet, han spekulerar i möjligheten att Ramsö fungerat som en föregångare till Raseborg, och betonar platsens strategiska och försvarsmässigt goda läge vid viktiga segelfarleder.

Även Kerkkonen ser Ramsö som en plats med försvarsberadeskap och daterar den till 1200-tal. Enligt Kerkkonen utgjorde Ramsö ett av gods som Gereke Skytte och Karl Näskonung gods ägde i Ingå, och donerade till Padis kloster på 1300-talet. Dessa återköptes sedermera till kronan, antagligen i början av 1400-talet. (Kerkkonen 1952:122-123)

Vårt maritima arv-projektet utförde provgrävningar på Stor-Ramsjö 2002, men daterbara medeltida fynd påträffades ej.

Kartor

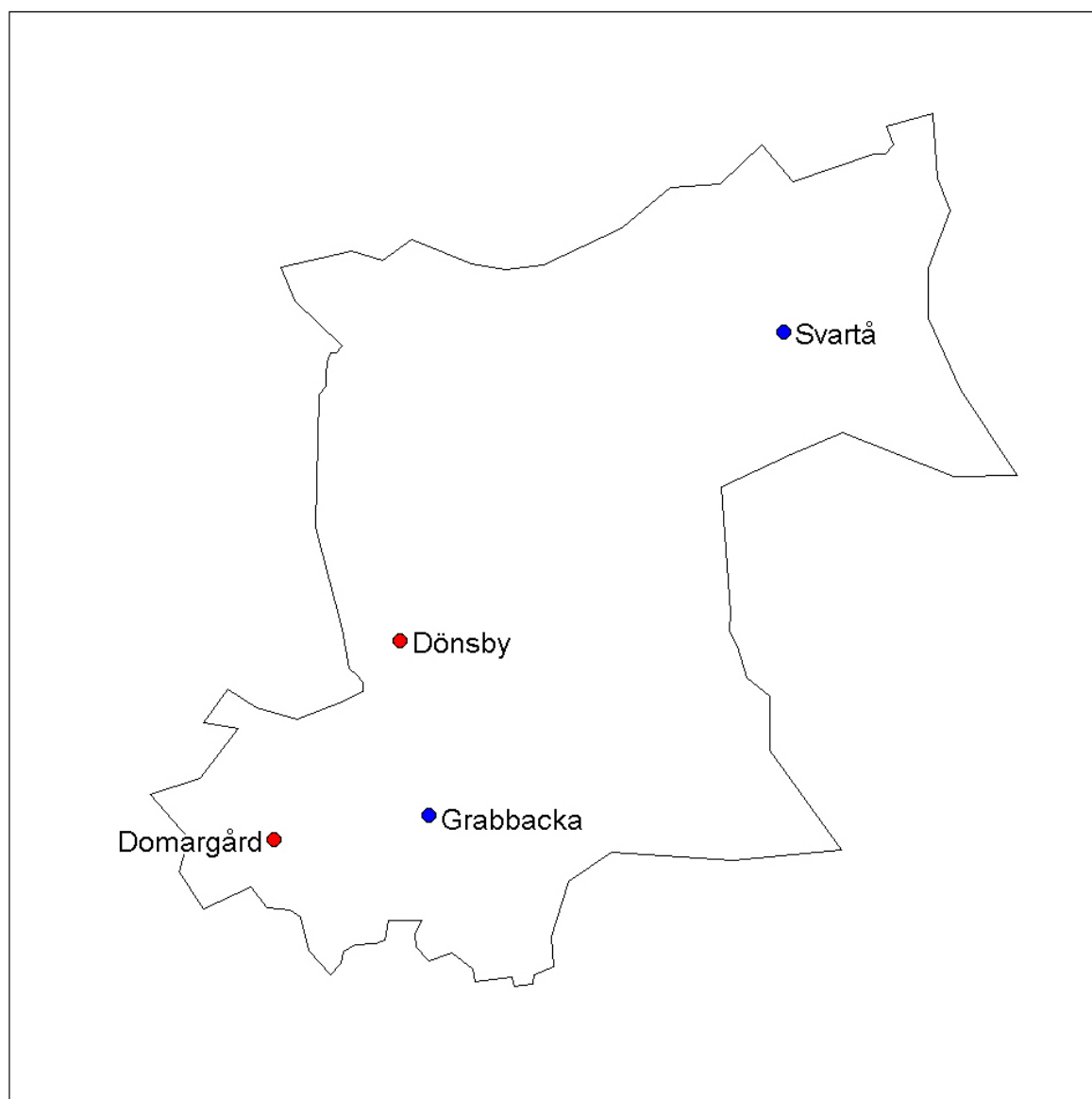
RA/LA, Ihn 1770: B13a 4/1-2

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

KARIS

Karis
inte i skala

● = inventerad
● = ej inventerad

Kommun

Karis

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Domargård**Namn 2****Namn 3**

Domarby

Första omnämmande

1412

Historia och beskrivning

Domarby uppges år 1412 ha givits som frälse år Nils Djekn (FMU 3154), som innehade ett domarämbete i Nyland omkring sekelskiftet 1300-1400 (Kerkkonen 1952:127). År 1513 nämns en hustru Karin Pedersdotter av Domargård. (FMU nr. 5671)

Från mitten av 1500-talet till slutet av 1600-talet innehades gården av ätten Björnram. (Ramsay 1909:30-31)

Idag hör Domarby till Degerby gård, Degerby var fr.o.m. 1500-talet ett landbogods under Domargård frälsesäteri, (ursp. Domarby) säteri, men har senare blivit huvudgård för båda. (Jutikkala & Nikander 1939:125) Där väg 1102 mot Snappertuna börjar, finns en kulle på vägens östra sida där ruiner av Domarby gamla sätesgårds byggnader ännu är bevarade. H. Lilius har daterat dessa byggnader till 1600-tal på basen av sina arkeologiska undersökningar på platsen år 1959. Jukka Moisanen har inventerat platsen år 1993. (MV/BHA Karis Domargård)

Kartor**Inventerad****Datum****Inventerare**

2.9.2003

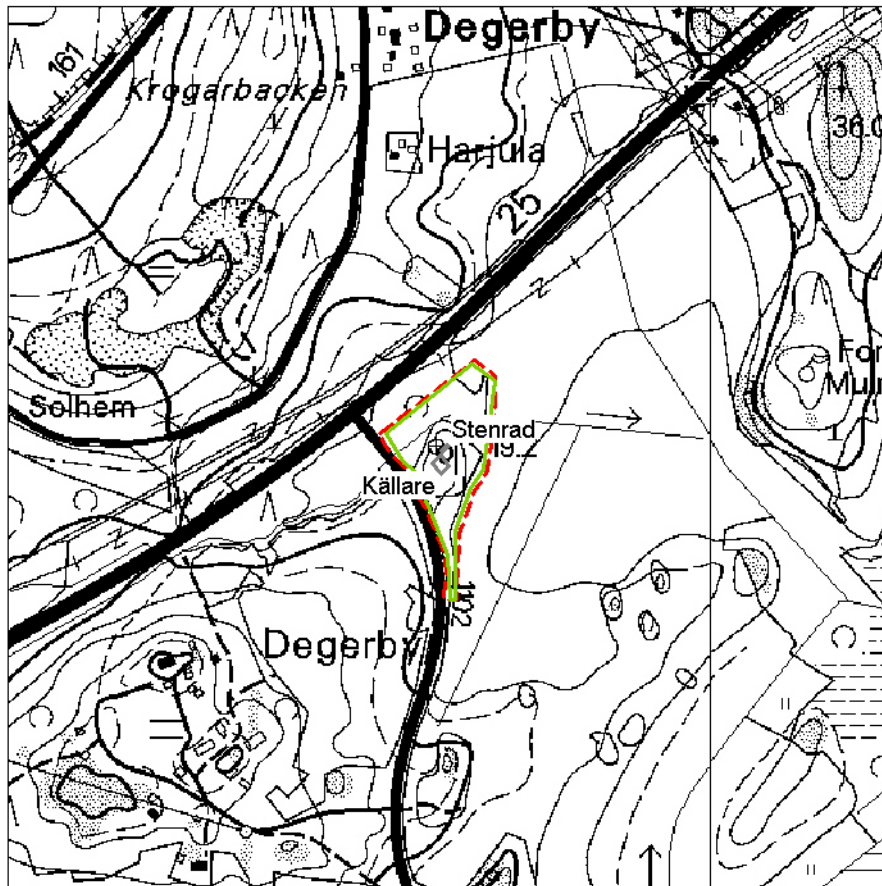
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Domarby är idag en vildvuxen kulle, omgiven av åkermark. Den källare som Lilius grävde ut på platsen år 1959 står kvar, och det är möjligt att kliva ner i källaren, även om trappan till ingången något har rasat samman. Öster om källaren kan man iaktta en tydlig stenrad, och några mer diffusa. Som helhet utgör Domargård ett beaktansvärt fornminnesområde.

Klassificeringsförslag

1 - medeltida lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 201404 (&201407)

Domargård, ingången till källaren

Kommun

Karis

Namn 1**Dönsby****Namn 2****Namn 3****Typ**

Frälsesäteri

Första omnämmande

1451

Historia och beskrivning

År 1451 nämns en viss Dynius Magnusson som flöteskatteman med betydande landegendomar i Karis. (FMU nr.2898) Det är möjligt att denne man var far till bröderna Henrik och Jöns Dyniusson, som erhöll frälsebrev år 1456.(FMU nr. 3015) Dessa bröder hade jord i Karis, och hörde till den s.k. Dönsbyslåkten, som hade Dönsby som sätesgård. (Kerkkonen 1952:131, Gardberg 1968:83) I rusttjänstlängden från 1554/55 framstår Henrik Henrikssons Dönsby som ett storgods med sina 7 underlydande gårdar. (HTF 1962:167)

Kartor

RA/LA, Ihn 1776:B 15 28/1-2

Inventerad**Datum**

2.9.2003

Inventerare

Ulrika Rosendahl

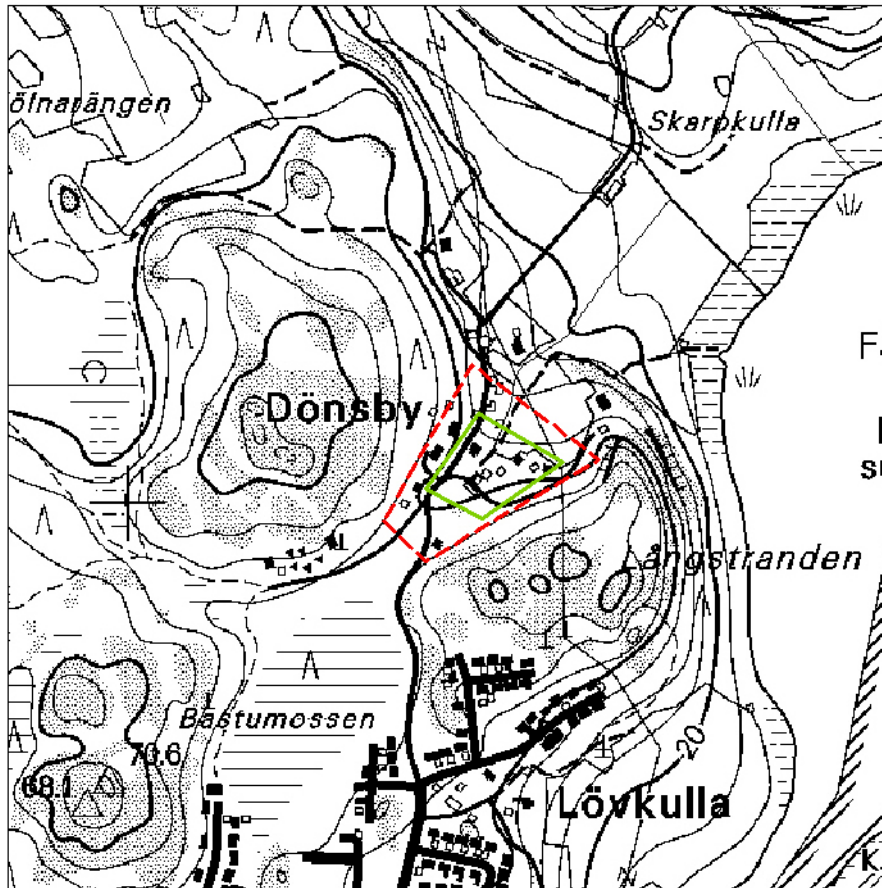
Iakttagelser

Dönsby är beläget i en kilformad dal mellan två bergsområden. Området är relativt tätt bebyggt, och nordost om det bebyggda området öppnar sig byns åkermark.

Idag kan man inte iaktta konkreta spår av äldre boättning, men eftersom topografin begränsar området, så verkar det mycket troligt att detta är platsen för det historiska Dönsby. Det moderna byggnadsbeståndet har dock antagligen gått igenom eventuella äldre lager på sina håll.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 201408

Kommun

Karis

Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Grabbacka

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1525

Historia och beskrivning

År 1526 gjorde bröderna Nils och Klas Grabbe upp ett jordaskifte, där Nils övertog deras fars, Måns Anderson Grabbes, huvudgård som de i ett tidigare skede ärvt tillsammans. (FMU nr.6337) Kerkkonen antar att Måns Grabbe införskaffat godset genom köp under 1470-1490-talen. (Kerkkonen1952:134) År 1545, efter giftermål med Beata Nilsdotter Grabbe tillträdde Erik Arvidsson Stålarb Grabbaka. (Gardberg 1968:64)

År 1672 uppges karaktärshuset på Grabbaka ha brunnit och därefter övergivits. (Gardberg 1968:71) År 1937 utförde C O Nordman arkeologiska undersökningar på Grabbaka, varpå källarvåningen av ett stenhus, daterat till 1400-tal, grävdes fram. (MV/ hist. C O Nordman, Rosendahl 2003)

Kartor

RA/LA, Malmström 1771: B 15 37/1-2

Ej inventerad

Datum

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Karis

Typ**Namn 1****Svartå****Namn 2**

Mustio

Namn 3**Första omnämning**

1351

Historia och beskrivning

År 1351 ges biskopsfrälse till "Erland i Svartå" (Anthoni 1970:365, Sv.141) i egenskap av domkyrkans män, men 2 1/3 skattmark i Svartå reduceras till kronan i räfstetinget 1405.(FMU nr.1209). Svartå by (=Knapsby) bestod till största delen av frälseandbogods på 1400-1500-talen, och på 1600-talet byggdes ett bruk på gården. (Gardberg 1968:91)

Kartor

RA/LA, 1689:B 16 21/1-2

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

KYRKSLÄTT

Kyrkslätt
inte i skala

● = inventerad
● = ej inventerad

Kommun

Kyrkslätt

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Eriksgård**Namn 2****Namn 3**

Koskis

Första omnämnande

1526

Historia och beskrivning

Enda medeltida säteriet i Kyrkslätt. Klas Grabbe fick Koskis vid skifte 1526,(FMU nr.6337) Koskis var tydligen i släktens ägo redan tidigare, men närmare tidpunkt för när Koskis blev säteri kan ej fastställas.(Anthoni 1970: 262) I rusttjänstlängden från 1554/1555 sitter Klas Grabbe fortfarande på Koskis. (Omdöpt till Eriksgård på 1800-talet)

Kartor

RA/LA, Brotherus 1700: B20 9/1-2

Inventerad**Datum****Inventerare**

12.9.2003

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Eriksgård är belägen vid Haapajärvis norra strand på en kulle omgiven av åkrar. Drygt 100m öster om tomten flyter en liten å. På den nuvarande karaktärsbyggnadens västra sida kan man iaktta en eventuell stenfot i en buske och en stenrad i gräsmattan.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

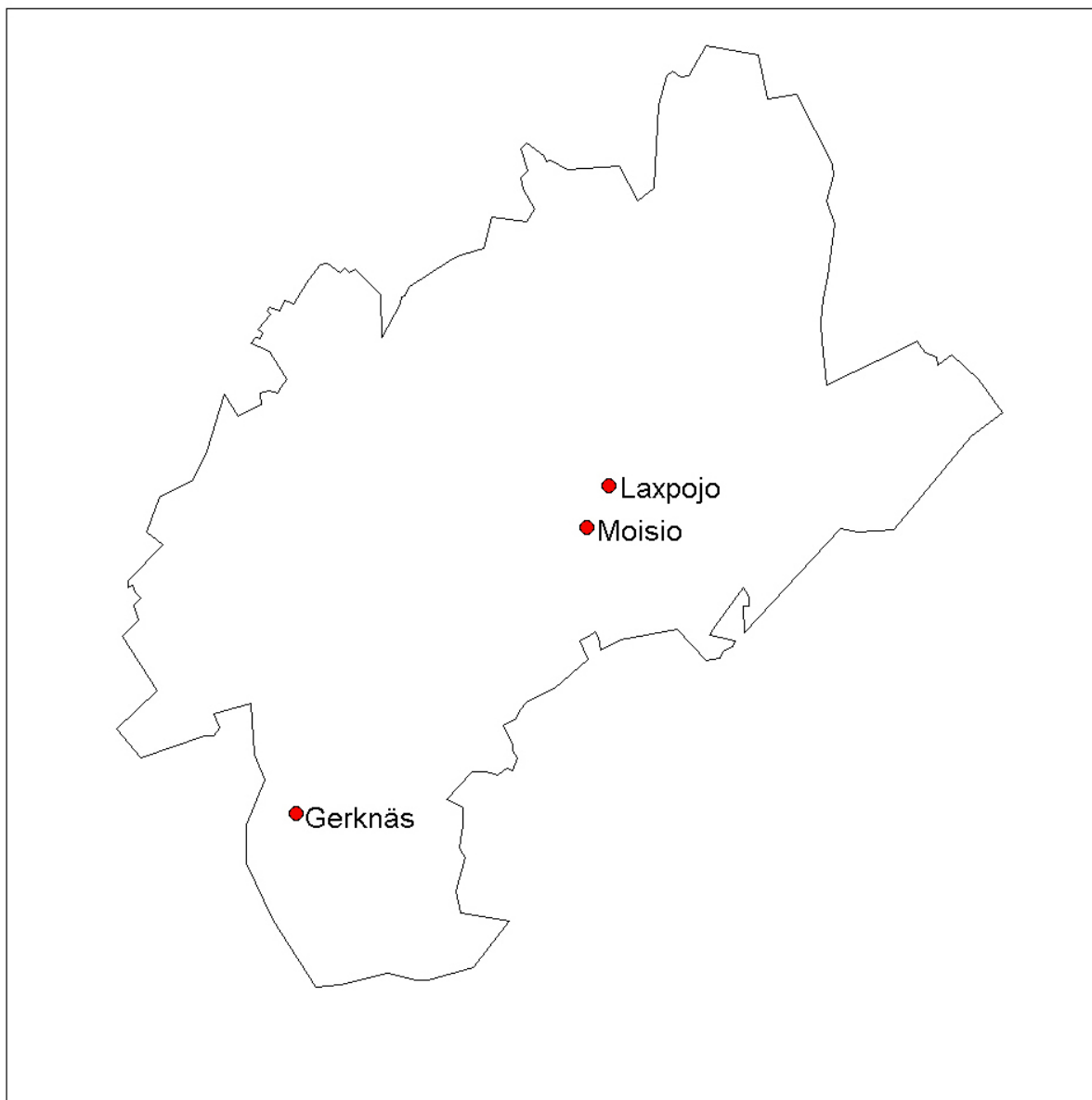

Perus CD 2002, 1:10 000, 204107

Eriksgård, stenfot

LOJO

Lojo
inte i skala

● = inventerad
● = ej inventerad

Kommun

Lojo
Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Gerknäs**Namn 2**

Kirkniemi
Namn 3

Första omnämnande

1455

Historia och beskrivning

År 1455 förekommer en hustru Birgitta i Gerknäs, som utökar sina ägor med ett jordköp invid nämnda gods. (FMU nr.2977), samma Birgitta sitter på Gerknäs ännu elva år senare, vilket framgår av en rågångsstadfästelse från 1466. (FMU nr.3295)

Jacob Henriksson till Sjunby gård skrev sig också till Gerknäs (Ramsay 1909:395). År 1563 framträder Gerknäs som ett storgods p.g.a. Jakob Henrikssons jordinköp. (Allardt 1928:359-363). Senare övergår gården i ätten Totts ägo, genom Jacob Henricsons änkas, Kristina Henriksdotter Horns andra giftermål, med Klas Åkesson Tott. (Ramsay 1909:395, 490-491)

Kartor

Brotherus 1709, publ.(Kallio 1996:15)

Inventerad**Datum****Inventerare**

12.9.2003

Ulrika Rosendahl

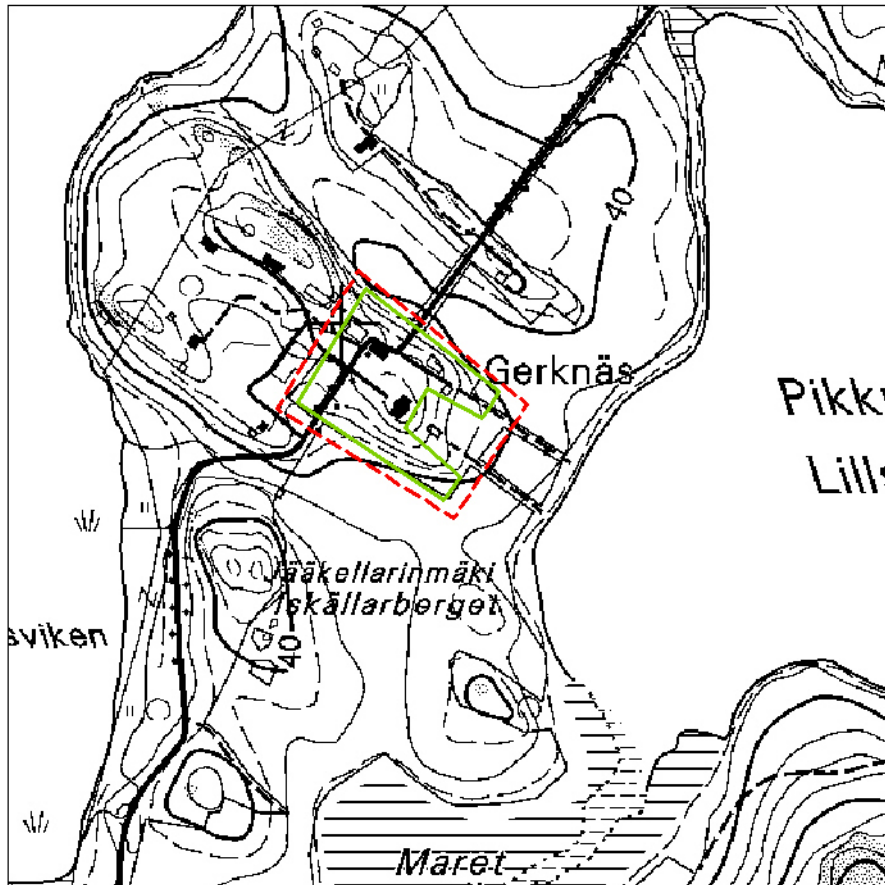
Iakttagelser

Gerknäs gård är belägen på näset mellan Hållsnäsfjärden och Lillsjön. Gårdens tomtmark är belägen på en kulle med en höjd på över 40 m.ö.h. och är omgiven av åker på tre sidor. Platsens topografi förefaller som trolig för även tidigare byggnadsskeden, men trädgården präglas av massiva trädgårdsterrasser (uppförda på 1930-talet, mutl. uppg. Soile Skyttä), och inga konkreta iakttagelser av äldre bosättninug kunde göras.

På båda sidorna om parken fanns dock rester av murar, som antagligen utgör spår av en äldre, lättare trädgårdsterrasserering. Potatiskällaren på infartsvägens västra sida uppges vara den äldsta byggnaden på gården. Denna välvda källare var byggd av natursten, som dock rappats och målats över. Gården är idag i bruk som representationsbyggnad för Metsäliitto och M-real oy.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 201 412

Gerknäs

Kommun

Lojo
Namn 1

Typ

Kungsgård

Laxpojo**Namn 2**

Laakspohja

Namn 3**Första omnämmande**

1556

Historia och beskrivning

Laxpojo bestod före 1500-talets mitt främst av skattejord och uppdelad på flere ägare, men år 1556 grundades här en kungsgård. Lojo och Vichtis socknar kom att lyda under gården och dess fogde blev Lydik Pålsson. År 1564 förlänades gården åt Nils Bertilsson, och fem år senare ärvdes gården av hans halvbror Johan Boos. (Rein 1907:6-14)

Kartor

Hansson 1647: B1a 111, Hagström 1780: B26 13/4-5

Inventerad**Datum****Inventerare**

12.9.2003

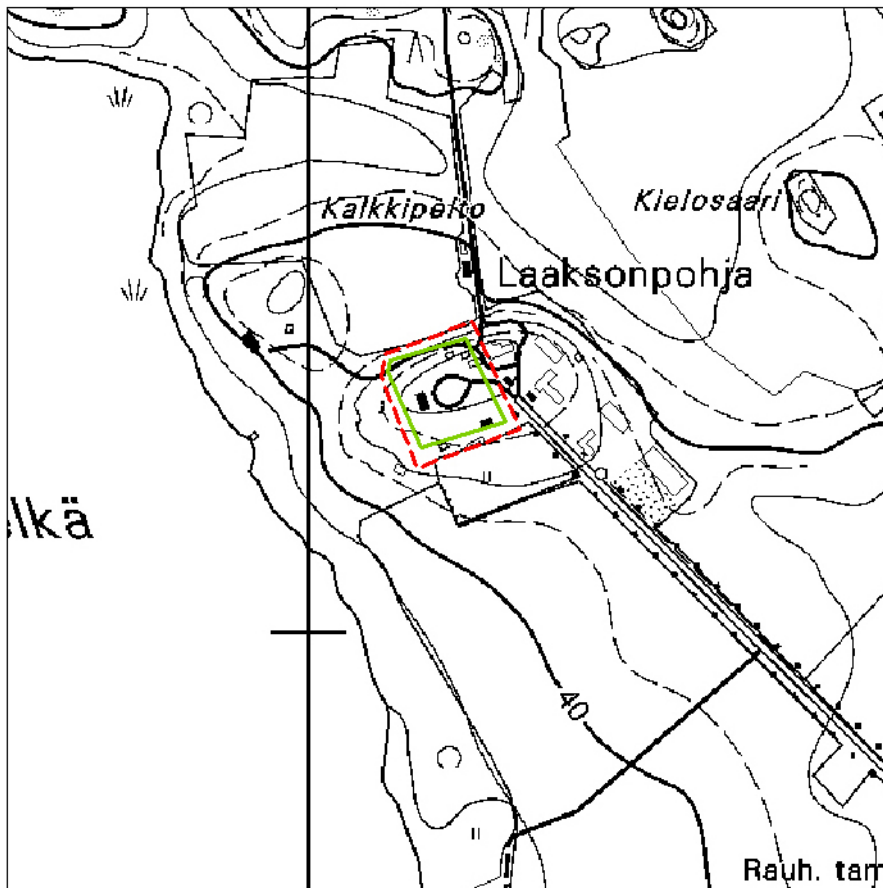
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Laxpojo gård är belägen på en hög kulle på östra stranden av Pappilanselkä. Tomten domineras av den nuvarande karaktärsbyggnaden och gårdens ekonomibygnader, spår av äldre bosättning kunde inte iakttas på platsen.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 204101

Laxpojo

Kommun

Lojo

Namn 1**Moisio****Namn 2****Namn 3**

Metsäkylä

Typ

Frälsesäteri

Första omnämmande

1405

Historia och beskrivning

Moisio/Metsäkylä var tydligen frälse redan på 1300-talet, för vid räfstetinget 1405 återdömdes Herr Olofs gods i Metsäkylä under kronan, eftersom dessa hade skattats för av Ulf Ingevaldsson. (FMU nr. 1209) År 1456 ges igen frälse på jord i Metsäkylä åt Arvid Persson. (FMU nr. 3016). År 1462 skriver sig hustru Walborg till Metsäkylä och mellan åren 1537- 46 skriver sig en Jöns Michelsson, som antog namnet Dufva, till gården. År 1769 lades gården under Laxpojo. (Rein 1907:63-73)

Lojo museum har 1994 anordnat utgrävningar på den förmodade platsen för Moisio gård, varvid stenkonstruktioner påträffades. Det utgrävda området låg öster om det område som inventerades.

Kartor

RA/LA, Hagström 1780: B26 13/4-5

Inventerad**Datum****Inventerare**

12.9.2003

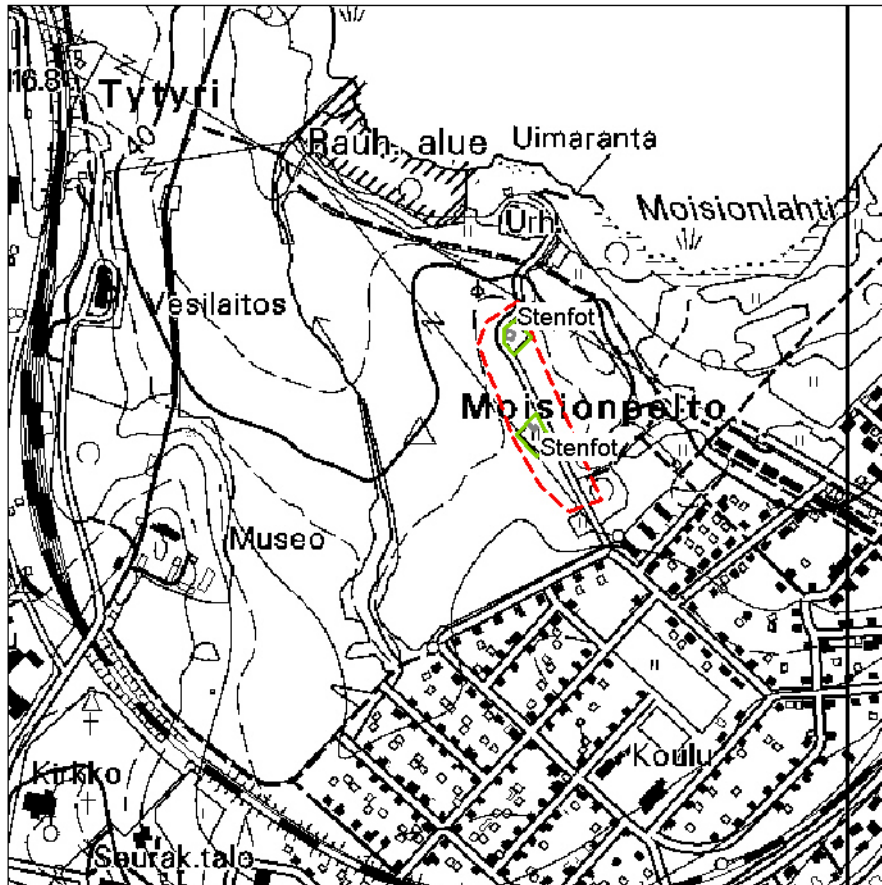
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Den numera övergivna gården Moisio har antagligen legat på den plats i Moisioviken där det i dag går en sandväg till simstandan. Landskapet här är ett öppet åkerlandskap, med utsikt ända till Lojo kyrka som är belägen en knapp kilometer mot sydväst. Längs med vägen finns det två områden som uppvisar rester av byggnader. På det nordligare av de två områdena finns en stenfot på ca 8 x 5m, på det södra området finns endast ett hörn av en stenfot bevarad.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

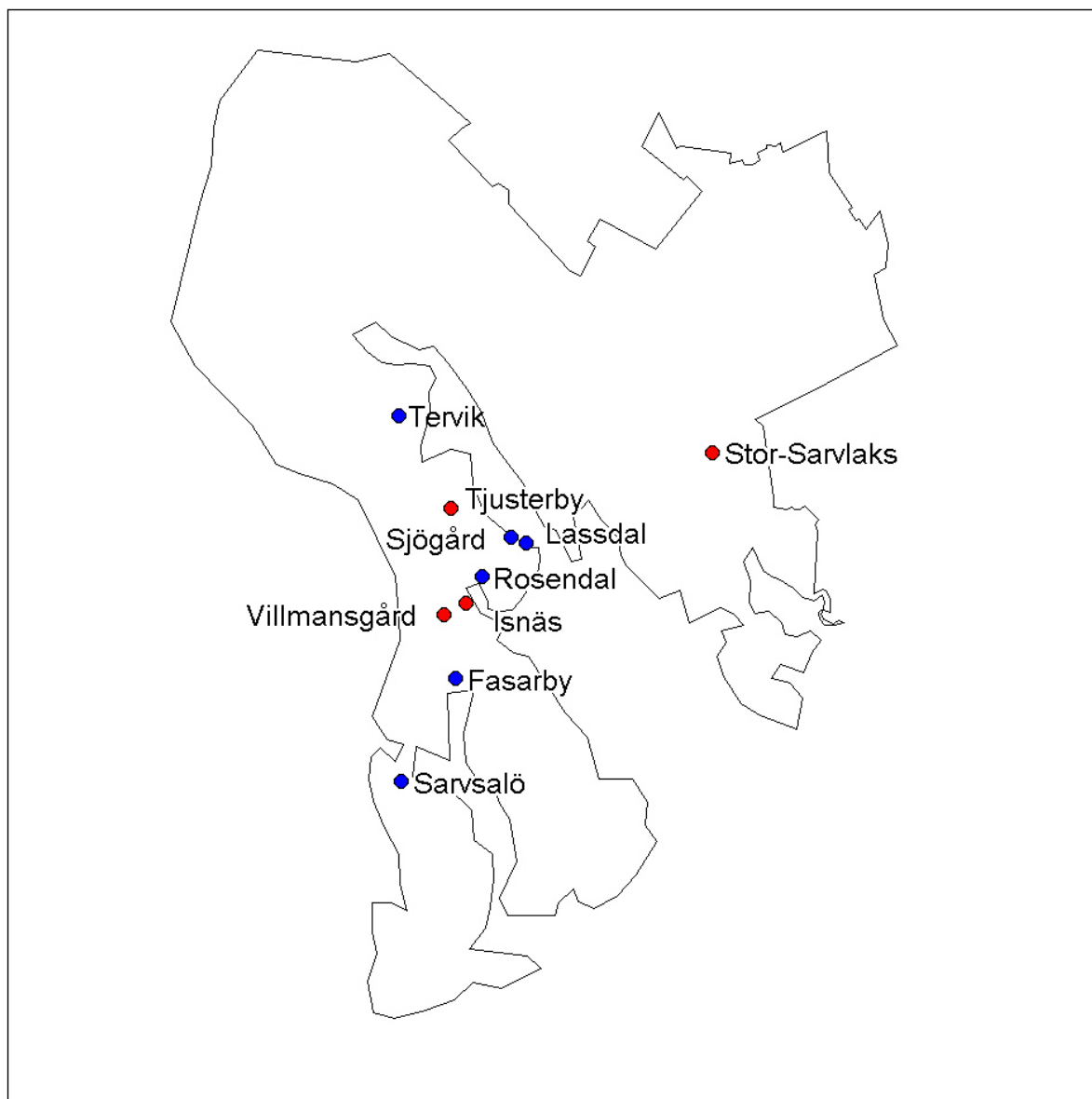

Perus CD 2002, 1:10 000, 204101

Moisio, den norra stenfoten

PERNÅ

Pernå
inte i skala

● = inventerad
● = ej inventerad

Kommun

Pernå

Namn 1**Fasarby****Namn 2****Namn 3**

Knapas

Typ

Frälsesäteri

Första omnämmande

1356

Historia och beskrivning

Henrik Markusson till Fasarby, (Fadersalby) satt på sin gård år 1554/55, och 1562 var han fortfarande kvar där. Han omnämndes bland frälseman som äger endast den gård där han bor eller 1/2-1 gods därutöver. (Tod. III:80, HTF 1962:180) Henrik Markussons sonson Bertil Benktsson förevisade vid frälserannsakingen 1618 ett frälsebrev från 1356. (Ramsay 1909:192-193, Antell 1956:118-119) I detta brev, varav en kopia senare har hittats i riddarhusarkivet, fick en "Fader Huggensson" frälse på de gods han "tillförende vthi frijheet hafft", och frälset synes därmed vara äldre än brevet. (HTF 1955:34)

Kartor

Konungens kartverk, nr.73

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Pernå

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Isnäs**Namn 2****Namn 3****Första omnämmande**

1500-talets början

Historia och beskrivning

Ett torp utbrutet från Gammelby åt Ingrid Ingesdotters syster, Biörn Diekns svägerska, (se Gammelby) Kristina Ingesdotter. Hennes dottersdotters man Engelbrekt Larssons gjorde gården till sitt säteri i början av 1500-talet. (Antell 1956:109-110)

På Isnäs finns en välvd källare som daterats till 1600-tal. (Antell 1956:200) Cleve har inventerat platsen år 1930 (MV/hist Pernåja-Pernå)

Kartor

Konungens kartverk, nr.73

Inventerad**Datum****Inventerare**

17.9.2003

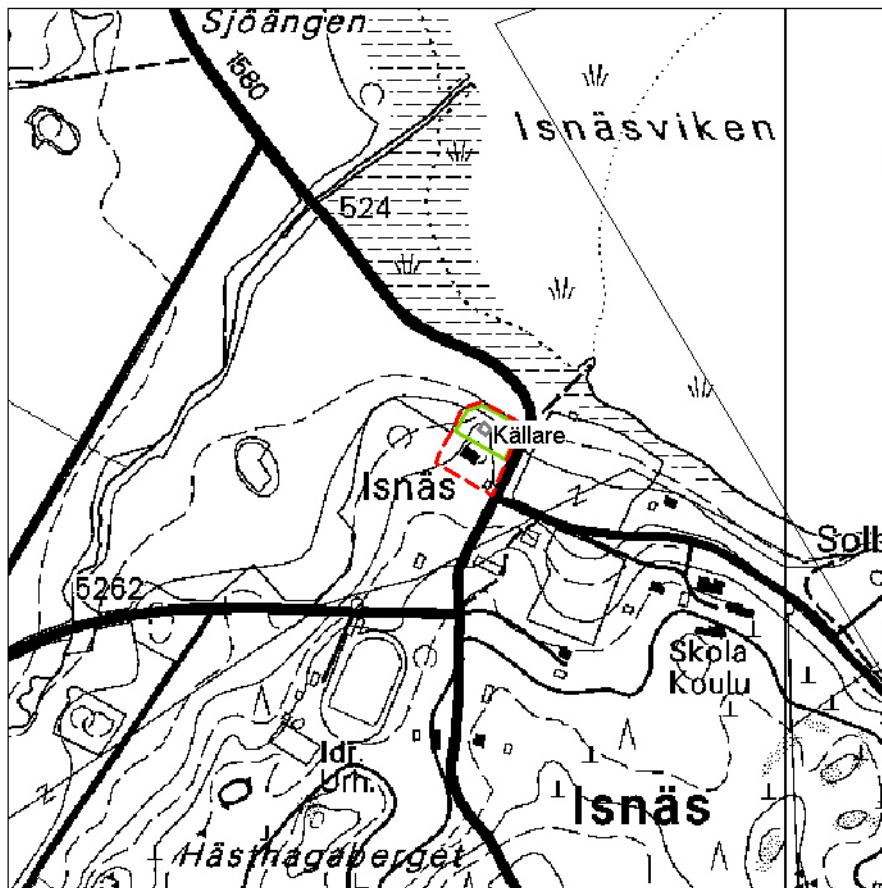
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Isnäs gård är belägen på en kulle som höjer sig ca. 10 m.ö.h. vid Isnäsvikens västra strand. Nordost om den nuvarande karaktärsbyggnaden finns en stenkällare bevarad. Denna källare består av två rum, det södra byggt av enbart sten, det norra har valv av tegel. ingången till källaren är belägen på det södra källarrummets västra kortsida. Stenvalvet i södra rummet var ett halvcirkelformat tunnvalv. Uotila (1988:43-44) har daterat denna valvtyp till äldre än 1600-tal, men konstaterar också att den förekommer även senare. Tegelvalvet i norra rummet var vid inventeringen i dåligt skick, och en stor del av teglen hade rasat ner.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 302108

Isnäs, källaren. Från nordost.

Kommun

Pernå

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Lassdal**Namn 2****Namn 3****Första omnämmande**

1545

Historia och beskrivning

I arvsskiftet efter Olof Lille år 1545 erhöll Barbro Olfsdotter Lassdal, men gården tillföll slutligen hennes syster Anna Olofsdotter, vars man Per Nilsson Dufva skrev sig till Lassdal, varpå gården tydligen fungerat som säteri. 1694 ingick gården i Lorenz Creuz d.y. ägor, och brukades därefter av landbonde. (Antell 1956:117)

Kartor

Konungens kartverk, nr.73

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Pernå

Namn 1**Rosendal****Namn 2****Namn 3****Typ**

Frälsesäteri

Första omnämmande

0

Historia och beskrivning

Mats Arvidson Wildemans (†omkr. 1590) säteri. Fädernearv från Arvid Tönneson på Tjusterby. Rosendal såldes till Lorenz Creuz d.y. 1688.(Antell 1956:116-117)

Kartor

Konungens kartverk, nr.73

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Pernå

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Sarvsalö**Namn 2****Namn 3**

Sarvsal gård

Första omnämmande

1580

Historia och beskrivning

Lågadlig sätesgård. Uppges på 1580-talet vara Elin Henriksdotter Sarfves fädernegods. (Antell 1956:120)

Kartor

Konungens kartverk, nr. 54

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Pernå

Namn 1**Sjögård****Namn 2****Namn 3****Typ**

Frälsesäteri

Första omnämmande

1591

Historia och beskrivning

Blev holmamiralen Henrik Tönneson Wildemans säteri efter arvskifte 1591.

Lorenz Creuz d.y. köpte gården 1684.

Kartor

Konungens kartverk, nr.73

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Pernå

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Storsarvlaks**Namn 2**

Sarvilahti

Namn 3

Sarvlaks

Första omnämmande

1526

Historia och beskrivning

På 1490-talet fick Lars Markusson, Creutzarnas stamfader, frälse på Sarvlaks, och ätten behöll gården till medlet av 1700-talet. (Antell 1956:127-134)

Från år 1526 finns en Knut i Sarvlaks omnämnd (FMU:6294), som Ramsay identifierar som en son till Lars Markusson. Tidigare har hans bror Mats Larsson, som är avliden senast 1532, skrivit sig till Sarvlaks. (Bidr.III: nr.18) I

rustjänstlängderna från 1554/-55 finner man att Mats Knutsson till Sarvlaks innehar en betydande landegendom på 9 gårdar. (HTF 1962:170)

Under 1560-talet växte gårdens ägor genom nya jordförvärv. År 1571 härjades gården vid det ryska anfallet i Pernå, och karaktärsbyggnaden av trä brändes. En ny träbyggnad uppfördes, men även den förstördes år 1599 av hertig Karls trupper. Det nuvarande barockslottet förfärdigades omkring år 1676. Medan det byggdes var ännu träbyggnader i bruk på gården, men dessa uppges vara förfallna ovannämnda år. (Antell 1956:127-134, 214-220, v.Born 1889:51-53)

Sirén (1980:20-21) föreslår att ladugårdsbacken öster om gården skulle ha varit den ursprungliga placeringen för Sarvlaks bolby och att sätesgården sedermera flyttat till den nuvarande gårdens plats. Antell (1956:214) och von Born (1898:51) anser att trädgårdens sydvästra del har varit platsen för de träbyggnader som föregick stenslottet, och hänvisar till stengrunder som finns på platsen. Von Born uppger dessutom att "massor [gundsten] hafva härförinnan bortsläpats". Brotherus karta från 1707 visar att ladugårdsbacken varit omgiven av åkrar då som nu och att ån även före 1800-talets engelska trädgårdsdamm (se kartbilaga, von Born 1898) bildat en fors vid den nuvarande trädgårdens sydvästra hörn. (publ. i Sirén 1980)

Kartor

Brotherus 1707, (publ. i Sirén 1980, bilds.3.)

Inventerad**Datum****Inventerare**

21.8.2003

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Sarvlaks gård är belägen på flack mark, gårdsplanen höjer sig inte mer än 5 m.ö.h.

Denna topografiska omständighet gör det svårt att direkt avgränsa en typisk äldre tomtmark i trädgården som idag omfattar 2-3 ha, och tidigare varit ännu större.

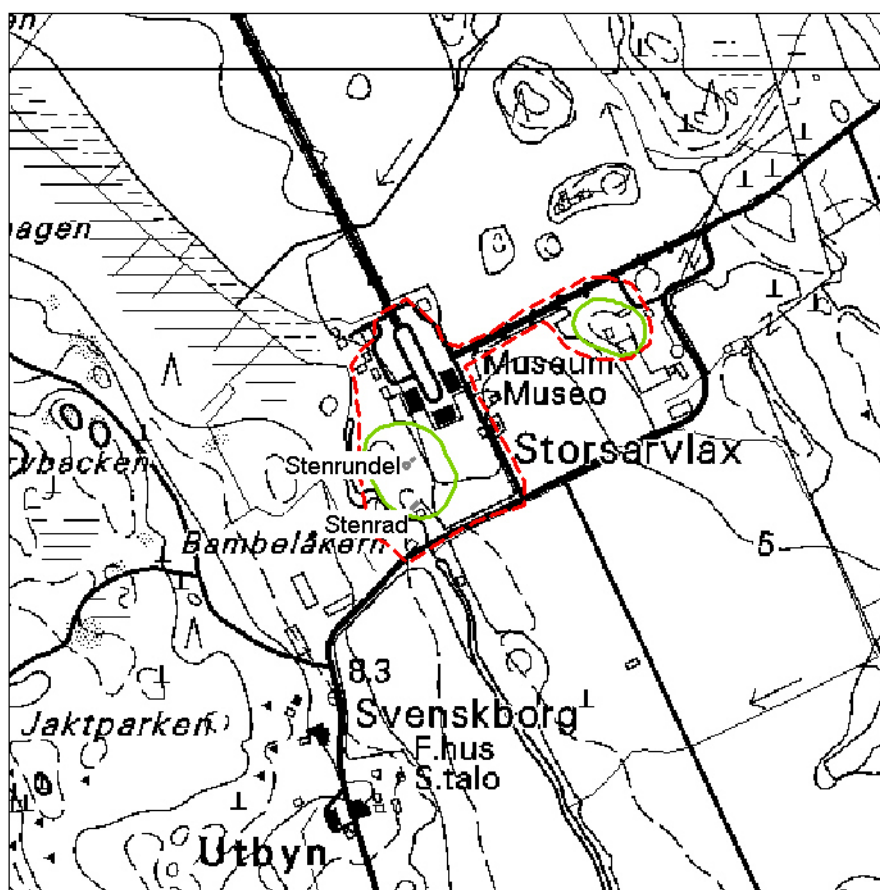
Parkens sydvästra hörn, som även Antell och von Born föreslagit som en möjlig plats för äldre byggnadsbestånd förefaller dock intressant. Även om här inte finns en typisk tomtbacke har här funnits en fors, och möjlighet till utnyttjande av vattenkraft. Att sätes- och kungsgårdar placerats nära möjliga kvarnplatser är relativt vanligt. (se t.ex.

Strömsberg, Villmansgård, Kallola) Av de grundstenar som von Born nämner finns idag ganska diffusa spår. En ca 1.5 m hög stenrundel, helt utan spår av murbruk, härrör sig med större sannolikhet från den engelska parkens ruinromantik än från en äldre byggnad. Det är dock möjligt att ursprungliga grundstenar har återanvänts för uppresandet av något dylikt. Tre fyrkantiga stenar i rad ett stycke österut kan dock utgöra rester av en stengrund. Dessa är dock, med hänvisning till deras form, knappast rester av de allra äldsta byggnadsskedena. Även i övrigt kan man iakttä mycket sten i denna del av trädgården, och vissa är placerade i rad eller på annat sätt ditlagda, men här bör påpekas att detta område är rikligt försett med natursten, och vid anläggningen av trädgården måste stora mängder sten ha röjts undan.

Ladugårdsbacken höjer sig något över det flacka landskapet, till ca.10 m.ö.h. Backen är kantad med stora mängder sten som röjts bort från åkrarna. Inga konkreta iakttagelser kunde göras, men platsen är mycket möjlig som gammal bytomt.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 302112

Sarvlaks. Stenrundel och till höger en stenrad

Sarvlaks slott

Kommun

Pernå

Namn 1**Tervik****Namn 2****Namn 3**

Poissas

Typ

Frälsesäteri

Första omnämmande

1519

Historia och beskrivning

Den äldsta grunden för det som i dag räknas till Tervik gård var Poissas, som ägdes av en gren av ätten Poitz till år 1692, men gården har både styckats och återförenats sedan dess. Nils Poitz, som själv uppehöll sig i Poitzala i Veckelax, erhöll 1463 frälsbrev för sina gods, inklusive Terviksägorna. Godset ärvdes sedermera av hans dotters barn, som skrev sig till Tervik senast på 1530-talet. (Jutikkala&Nikander 1930:624-625, Antell 1956:122-125, Ramsay 1909:320) I Pernå kyrka finns det dock en gravsten som redan 1519 försetts med texten "Ericus Petri, armiger de Tervejoki". (Antell 1930:125) Knut Matsson till Tervik, dottersonson till Nils Poitz, gjorde år 1554/55 och 1562 rusttjänst för Tervik, gården hörde till de mindre godsen i Nyland vid denna tidpunkt.(HTF:1962:170, Tod.III:80)

Kartor

Konungens kartverk, nr.73

Inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Pernå

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Tjusterby**Namn 2****Namn 3****Första omnämmande**

1545

Historia och beskrivning

Möjligen anlade redan Björn Diekn (se Gammelby) sitt säteri här i början av 1400-talet. Gården hörde till Gammelbypossessionen och förefaller ha en viss särställning, nya jordinförskaffningar verkar ha Tjusterby som utgångspunkt. Björn Diekns sondotter Märta Erengisledotter var gift med Johan Fleming, som skall ha skrivit sig till Tjusterby (Ramsay 1909:118). Deras dotter Anna gifte sig med Olof Lille, varpå gården tillföll den släkt, som senare kallats Wildeman. Tjusterby och Gammelby skiljdes åt i arvsskiftet efter Olof Lille år 1545, då Tjusterby tillföll Tönne Olofsson Lille (Wildeman), detta är det första säkra årtalet då Tjusterby blir sätesgård, men Tjusterby verkar ha uppnått huvudgårdsstatus redan tidigare. (Antell 1956:110-114) Även efter delningen var Tjusterby en av de större possessionerna i Nyland. (HTF:1962:178, Tod.III:74) På gården finns källarvåningen av gårdens gamla stenhus bevarad, troligen uppfört av ovannämnda Tönne Olofssons far, Olof Lille. Gården övergavs efter att den förstörts i Stora ofreden, och sen 1840 har den använts som liderbyggand, täckt med en övre våning av plank. Den gamla källaren har undersökts arkeologiskt år 1929. (MV/hist - Pernaja) På västra sidan om denna byggnad finns en kulle, kallad gammelgårdskullen, som enligt Antell eventuellt kunde utgöra ännu äldre tomtmark. (Antell 1956:206-214) Den nuvarande karaktärsbyggnaden är byggd 1863-67 (Jutikkala&Nikander 1930:620-624), och belägen ett hundratal meter öster om den gamla stenfoten.

Kartor

Konungens kartverk, nr.73

Inventerad**Datum****Inventerare**

21.8.2003

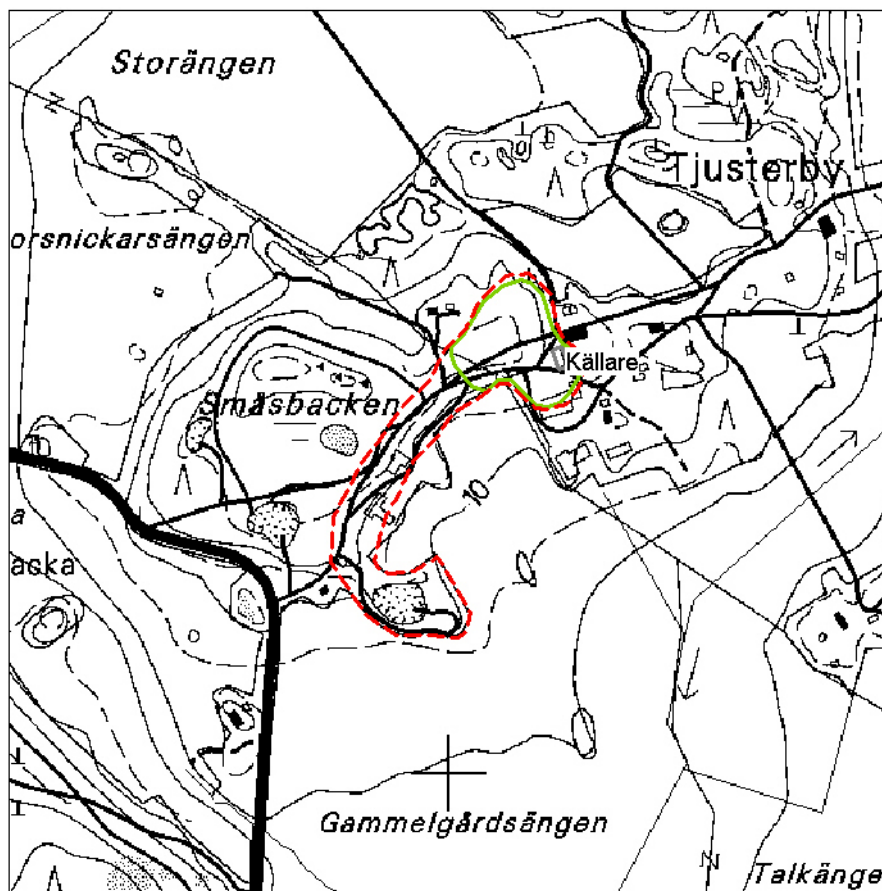
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Källarvåningen av Tjusterby gamla karaktärsbyggnad förefaller vara i gott och ursprungligt skick. Byggnaden är en av gårdens ekonomiebyggnader, och den gamla gårdsplanen är relativt tätt bebyggd. På gården har man förvarat arkeologiska fynd från utgrävningarna 1929, som i samband med inventeringen lånades ut till museiverket för analys och katalogisering.

Gammelgårdskullen, som Antell föreslagit som en eventuell äldre tomtmark, är idag ett sandtag, och inga spår av äldre byggnadsbestånd kunde längre göras på platsen.

Klassificeringsförslag
1 - medeltida lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 302109

Tjusterby, källaren, norra rummet.

Tjusterby, källaren från väster.

Skärva av passglas från Tjusterby (nr.4)

Kommun

Pernå

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Villmansgård**Namn 2****Namn 3**

Gammelby

Första omnämmande

1433

Historia och beskrivning

Äldsta säteriet i Pernå, enligt Jacob Teits klagomålsregister från 1555-1556, ägdes Gammelby av en man kallad Inge, antagligen någon gång vid slutet av 1300-talet. (tod. V:226) Inges dotter Ingrid gifte sig med Björn Diekn som uppträder som gårdens ägare 1433. (FMU:2089) Possessionen inbegrep ursprungligen även Tjusterby, och mot 1500-talet verkar det som om Tjusterby var bättre byggt än Gammelby och hölls slutligen för huvudgård. (Antell 1956:109-114) I ett arvskitte 1545 delades ägorna mellan bröderna Arvid och Tönne Olofsson (Wildeman), så att Arvid fick Gammelby och Tönne Tjusterby. (Ramsay 1909:511-512) Vid mitten av 1500-talet var Arvid Olsson till Gammelby en av de största jordägarna i Nyland enligt rusttjänstlängderna. (HTF 1962:178, Tod.III:74) Nils Cleve har år 1932 uppmärksammat stenrösen på Villmansgård, vid denna tidpunkt var de fem till antalet. (MV/hist.-Pernaja)

Kartor

Konungens kartverk, nr.73

Inventerad**Datum**

21.8.2003

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

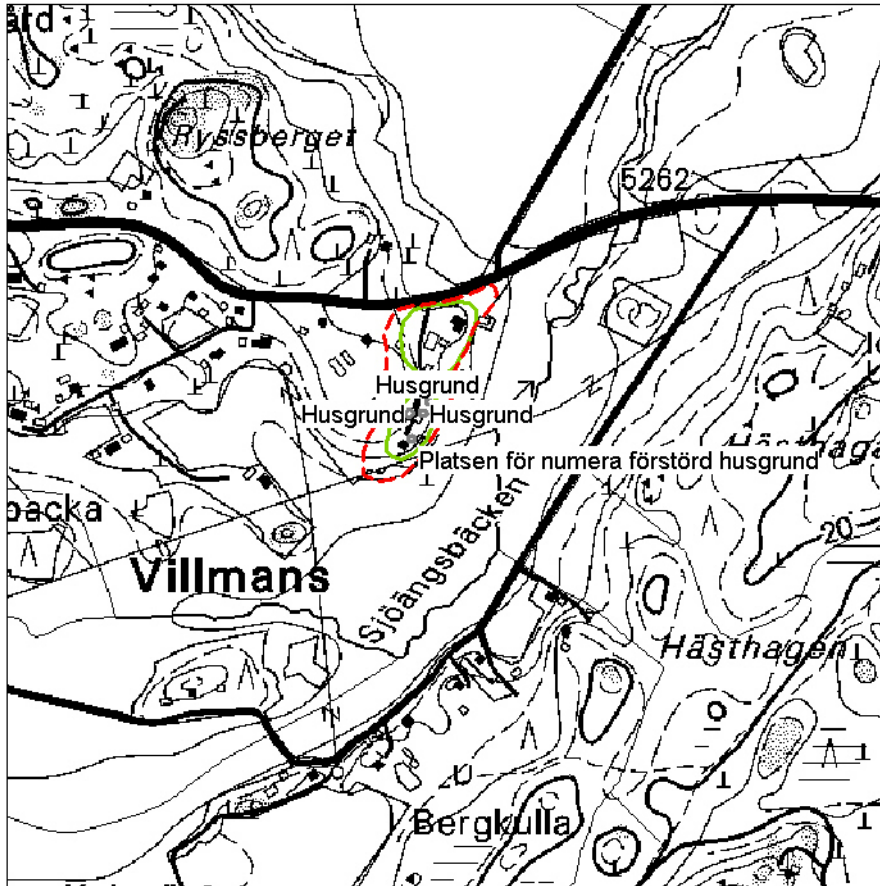
Villmansgård befinner sig på en backe omgiven av åkrar på Sjöängsbäckens västra sida.

Det egentliga Villmansgård är beläget på tomten på vägens östra sida. Här finns i dag ett modernt bostadshus. Topografiskt verkar platsen intressant, men inga konkreta iakttagelser av spår av äldre byggnadsbestånd kunde göras. Vid tidpunkten för inventeringen var det p.g.a. växtodling inte möjligt att undersöka den åker som är belägen på tomtens östra sida.

Längre söderut, på en sommarstugetomt 1.5km söder om vägen, kunde dock tre eventuella husgrunder iakttas. Dessa kan beskrivas som jordblandade stenrösen, som också innehöll tegel. Husets ägare kunde berätta att ytterligare ett röse tidigare legat i deras trädgård, men de hade slätat ut marken på platsen. Dessa utgör med största sannolikhet de rösen som Cleve iakttagit 1932 (MV/hist.-Pernaja).

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

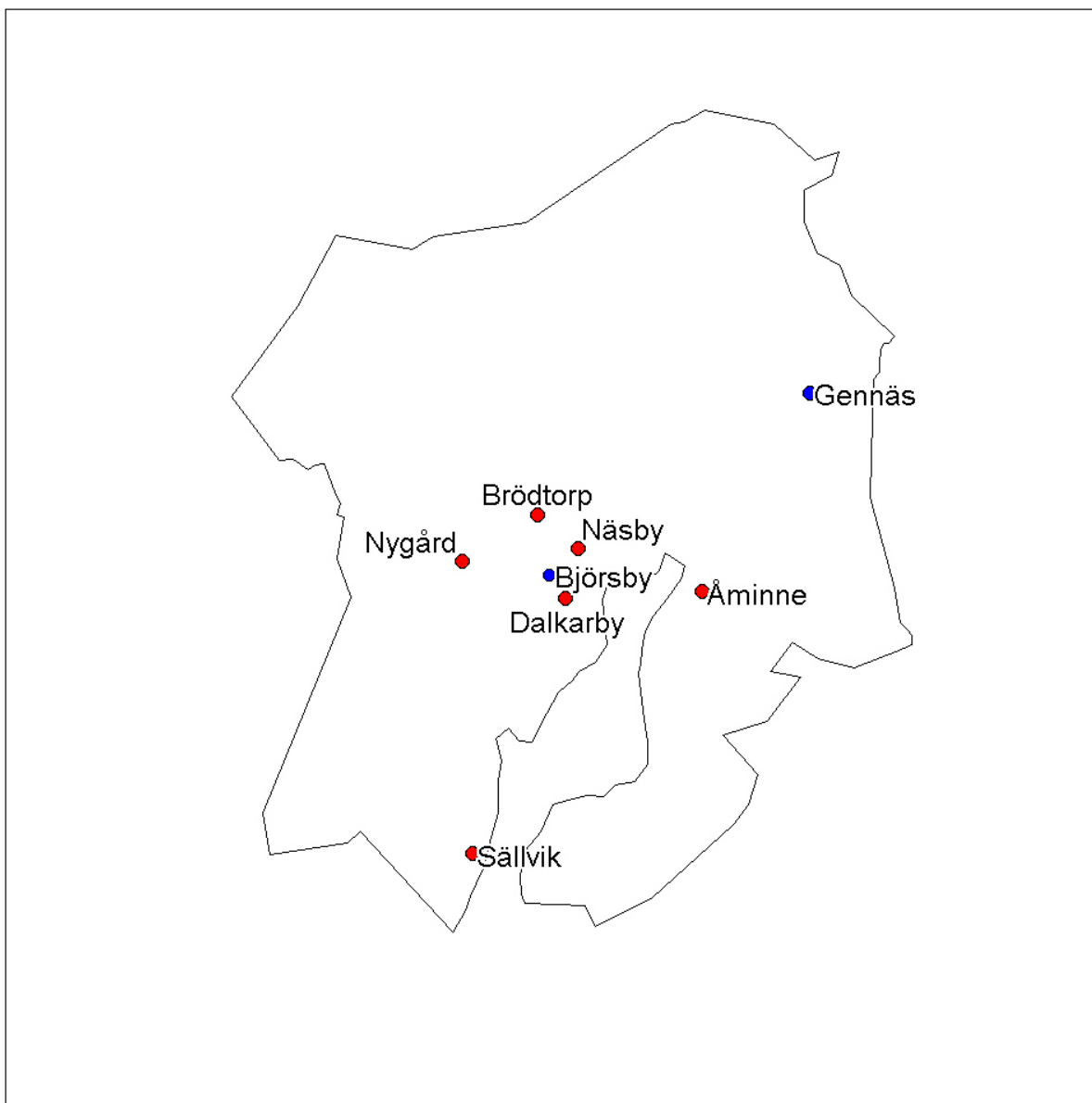

Perus CD 2002, 1:10 000, 302108

Villmansgård, husgrund

POJO

Pojo
inte i skala

● = inventerad
● = ej inventerad

Kommun

Pojo
Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Åminne

Namn 2

Namn 3
Skavistad?

Första omnämmande

1555

Historia och beskrivning

Under 1300-talet förekom ett storgods vid namn Skavistad som sträckte sig från Karis kyrksjö till Pojoviken. Kerkkonen antar att Billnäs var centralpunkt för denna egendom, (Kerkkonen 1952:122) men det finns inga säkra belägg för detta. Ett annat alternativ är att Skavistad sätesgård legat i nuvarande Åminne, Jakob Teit omtalar Åminne forna sätesgård i sitt klagomålsregister från 1555. (Tod.V)

Kartor

Konungens kartverk, nr. 31

Inventerad**Datum****Inventerare**

2.9.2003

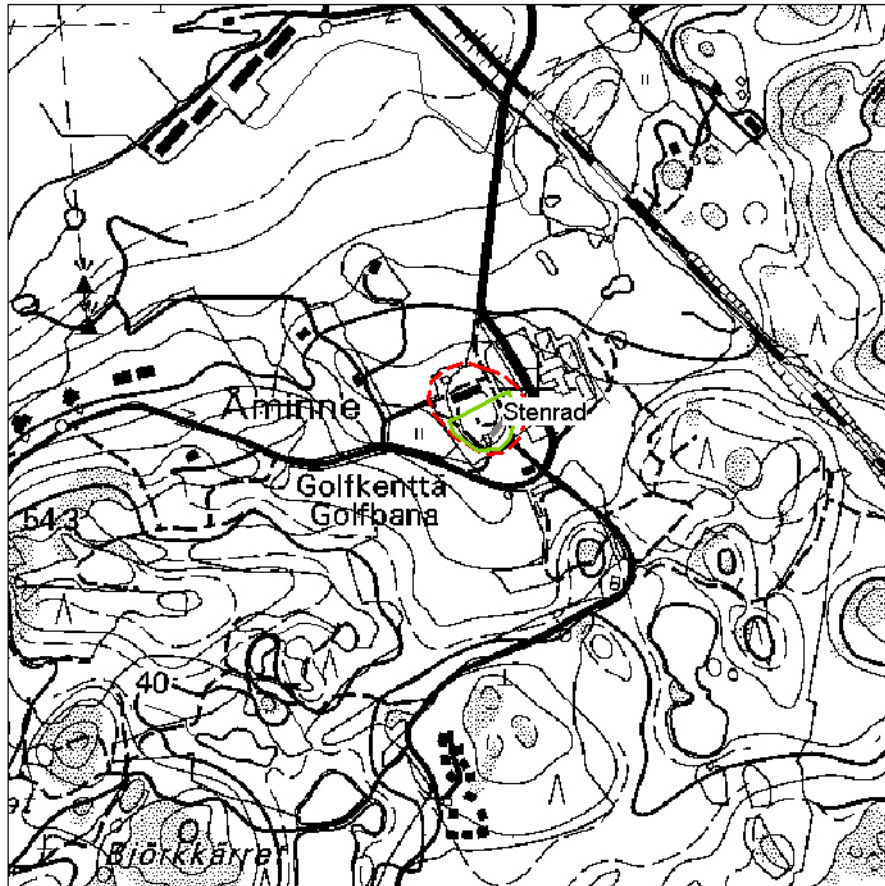
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Åminne gård har idag gjorts om till golfbana, med allt vad det innebär av markbearbetning. På karaktärsbyggnadens södra sida finns dock områden som förefaller mer orörda, och som kunde ha ett arkeologiskt intresse.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 201405

Kommun**Typ**

Pojo
Namn 1

Frälseäteri

Björnsby

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1503

Historia och beskrivning

År 1503 omnämns en Erik i Björnsby som landsyneman i samband med en råtvist. I Rusttjänstlängden från 1554/1555 är en Knut i Björnsby omnämnd bland de anspråkslösaste frälsemännen, som äger endast sin egen sätesgård eller högst 3 gårdar.

Björnsby finns utritad på södra sidan om landsvägen på en karta från 1705 (RA/LA B40 6/ 1-3). År 1788 är Björnsby utritad något längre norrut, på

Kartor

RA/LABrotherus 1705: B40 6/ 1-3, Kurtén 1788 RA/LA B40 6/ 6-7

Inventerad**Datum****Inventerare**

2.9.2003

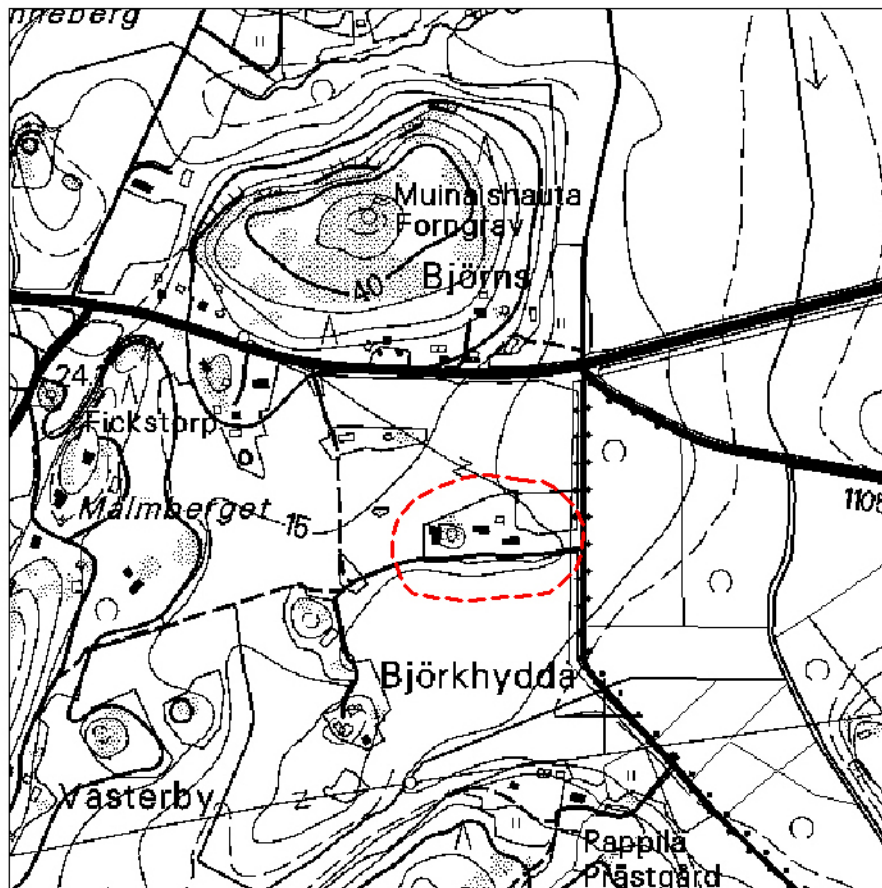
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Idag är det svårt att med säkerhet fastställa Björnsbys ursprungliga placering utgående från det historiska kartmaterialet. Landskapet har förändrats och den backe söder om väg 111 som verkar vara den sannolikaste, är försedd med ett relativt tätt modernt byggnadsbestånd, sammanlagt tre egnahemshus med ekonomiebyggnader.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 201405

Kommun

Pojo
Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Brödtorp

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1495

Historia och beskrivning

År 1495 omnämns Philipus Ivarssons änka, "Elinn i Rottorpp". (FMU nr.4600)
Philipus Ivarsson har antagligen redan tidigare skaffat sig jord i Raseborgstrakten, han var bl.a. slottsherre på Raseborg. (Kerkkonen 1964: 296) Jutikkala & Nikander anger honom som ägare 1452-72. (1930:105)
Från 1530 finns en bouppteckning bevarad som omnämner det lösöre som hustru Margareta på Brödtorp efterlämnat. (FMU nr.6557)

Kartor

Konungens kartverk, nr. 31

Inventerad**Datum****Inventerare**

2.9.2003

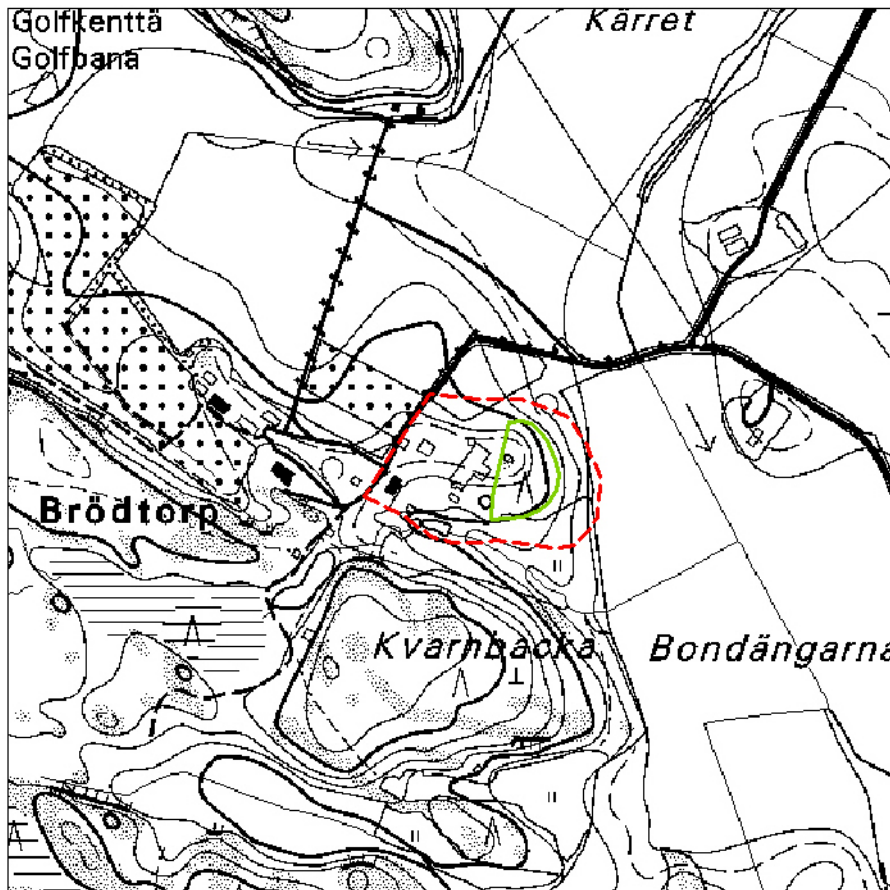
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Brödtorp gård består idag av en tomtmark som omfattar ca.200 x 100m, och höjer sig mer än 20 m.ö.h. Gården är försedd med relativt tungt byggnadsbestånd, och det är möjligt att äldre lager redan är förstörda. Det intressantaste området befinner sig på tomters östra sida, i backen nedanför ladugården, som förefaller orörd av det moderna gårdsbruket. Här iakttoogs odefinierbara gropar och en rad av större stenar.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 201405

Brödtorp

Kommun

Pojo

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Dalkarby**Namn 2****Namn 3****Första omnämmande**

1537

Historia och beskrivning

Erik Boije, son till Brita Rötgersdotter och Anders Boije till Gennäs, fick gården 1537 vid en överenskommelse med brodern Nils Boije. (Bidr.III nr.601, Kerkkonen 1964:299 Se äv. Gennäs). Dalkarby finns inte omnämnt i rusttjänstlängder.

Kartor

RA/LA, Brotherus 1705: B40 6/1-3, Malmström 1785: RA/LA B40 14/6-7, Lindgrén 1797 RA/LA B40 14/5

Inventerad**Datum****Inventerare**

2.9.2003

Ulrika Rosendahl

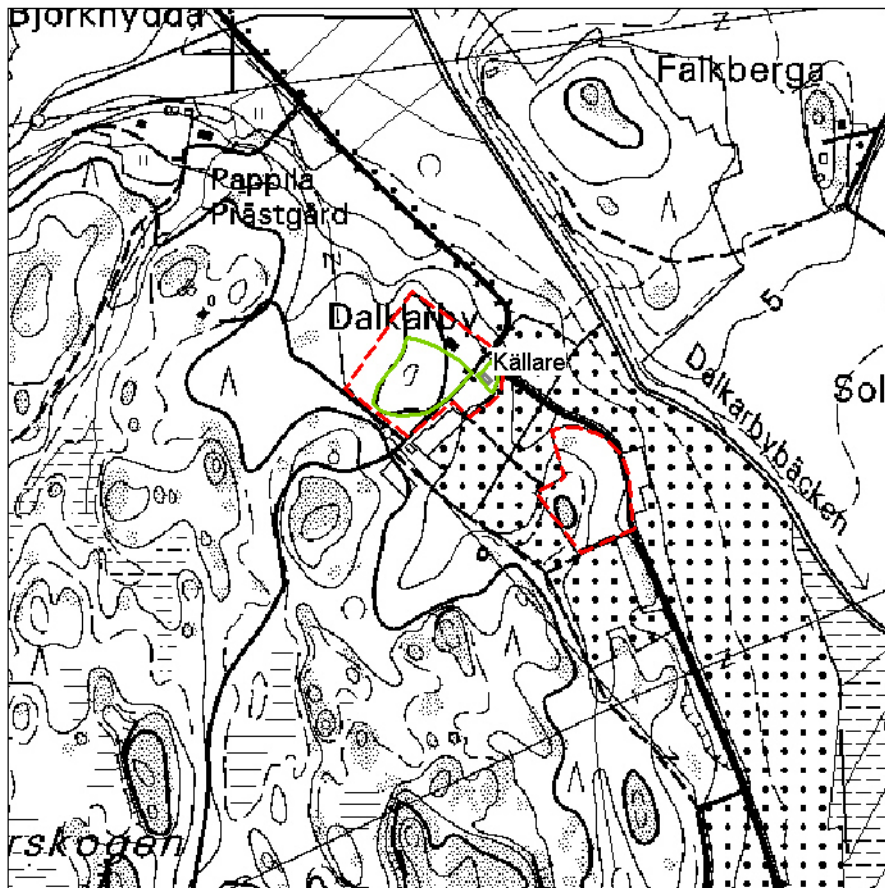
Iakttagelser

Utgående från kartmaterial inventerades två platser, som ansågs kunna vara möjliga placeringar för Dalkarby tomtmark, men i fält kunde man konstatera att endast den norra av dessa två föreföll möjlig. Den södra visade inga tecken på kulturväxtlighet, endast ruiner från något som antagligen varit en ria i början av 1900-talet. (Försedd med bl.a. beonggjutet golv) På platsen hade man även brutit sten.

I närheten av vägen vid den södra platsen påträffades en källarruin av gråsten och tegel, försedd med tre ingångar, varav den sydligaste föreföll yngre än de två andra. Antagligen kan denna dateras till sent 1700- eller till 1800-tal. Sydväst om källaren fanns en backe som föreföll intressant ur topografisk synvinkel, den höjde sig över de numera igenvuxna åkrarna och bildade en terrass på sydsidan.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 201405

Dalkarby, backens sydterrass

Kommun

Pojo

Namn 1**Gennäs****Namn 2****Namn 3****Typ**

Frälsesäteri

Första omnämmande

1508

Historia och beskrivning

Gennäs omnämns första gången är 1508, då hustru Ragnhild Johansdotter av Gennäs säljer ett gods i Sverige. (FMU nr.6698) Denna Ragnhild är mor till Brita Rötgersdotter, som gifter sig med Anders Boije, och därmed övergår Gennäs i släkten Boijes ägo. (Kerkkonen 164:299). Enligt en överenskommelse från 1537, övergick Gennäs i Nils Boijes ägo.(Bidr.III nr.601) Nils Boije till Gennäs var, med sina 26 gårdar, exklusive 2 sätesgårdar och 12 gårdar i Sverige en av de största jordägarna i Finland vid mitten av 1500-talet. (HTF 2/1962:167) På Gennäs finns en gammal stenkällare bevarad. Kari Uotila utförde 1989 byggnadsarkeologiska undersökningar av denna, och har på basen av dessa daterat källarvåningens äldsta del till äldre än 1600-tal, möjligen t.o.m. 1400-tal. Den nuvarande karaktärsbyggnaden är byggd ovanpå den gamla källaren. (MV/BHA Pohja, Gennäs)

Kartor

RA/LA, 1647: B1a 94,

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Pojo
Namn 1

Typ

Kungsgård

Näsby**Namn 2****Namn 3**

Pojo kungsgård, Näsgård

Första omnämnande

1556

Historia och beskrivning

År 1556 löstes Näsby gård i Pojo in av kronan, för grundandet av en kungsgård. Verksamheten på gården avtog dock redan efter ett par år, och det förefaller som om gården hamnat i skuggan av Ekenäs kungsgård. (Kerkkonen 1964:312) På basen av Konungens kartverk över Finland från 1776-1805 (1989:59, karta nr.31) verkar det som om gården (Näsgård) varit belägen på mitten av den lilla ås som Näsby ligger på idag.

Kartor

Konungens kartverk, nr. 31

Inventerad**Datum****Inventerare**

2.9.2003

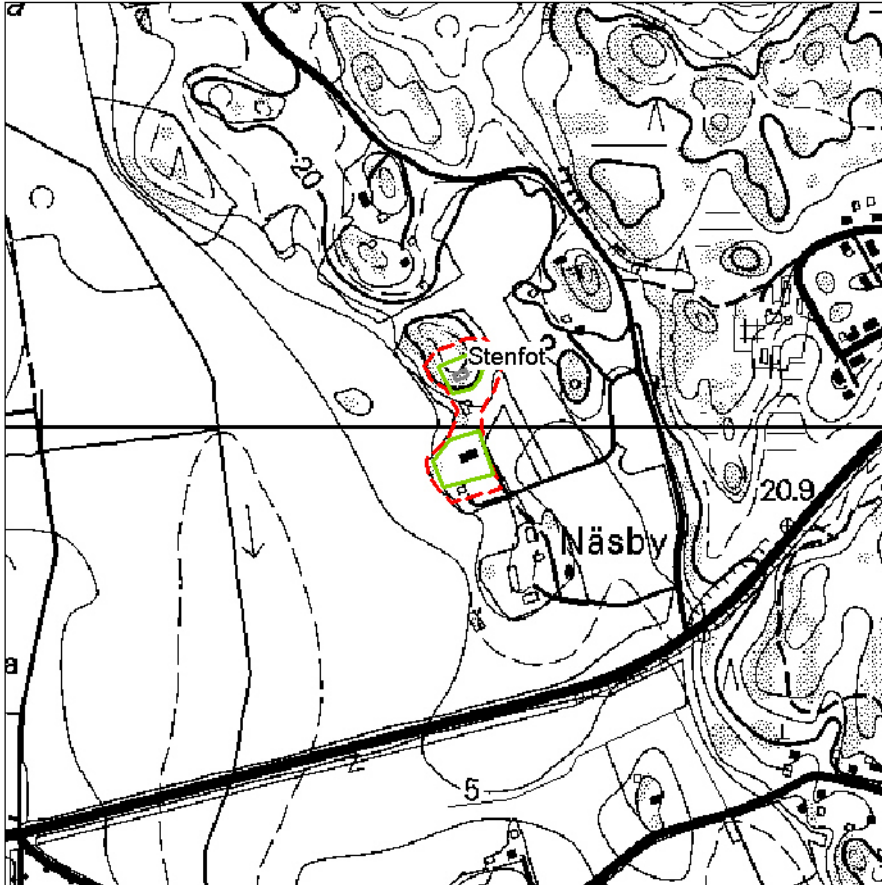
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Den möjliga tomtmarken för Näsby kungsgård är belägen på en liten backe, ca 10 m.ö.h. Här är idag ett bostadshus beläget. Antagligen har platsen för kungsgården åtminstone delvis hamnat under det nuvarande byggnadsbeståndet. Rikligt med tegel kunde iakttas i trädgården. I skogsbacken norr om gården kunde man iakttä en övergiven husgrund, som antagligen inte är äldre än 1700-tal. På konungens kartverk finns det uttritad bebyggelse på denna plats.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

Perus CD 2002, 1:10 000, 201405

Näsby

Kommun

Pojo
Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Nygård

Namn 2

Namn 3

Skitinbäck

Första omnämnande

1554

Historia och beskrivning

Vid mitten av 1500-talet var Skitinbäck, nuv. Nygård, ett litet säteri, som omnämndes i rusttjänstlängden från 1554/1555.(HTF 2/1962:168). Enligt Kerkkonen kan Skitinbäck/Nygård eventuellt ha sitt ursprung i det fräse som 1444 förlänades åt Jösse Olofsson. (FMU nr. 2584, Kerkkonen 1964:308.) Gården var stamgods för släkten Giös ända in till 1700-talets början. (von Koskull

Kartor

Konungens kartverk, nr. 31

Inventerad**Datum****Inventerare**

2.9.2003

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

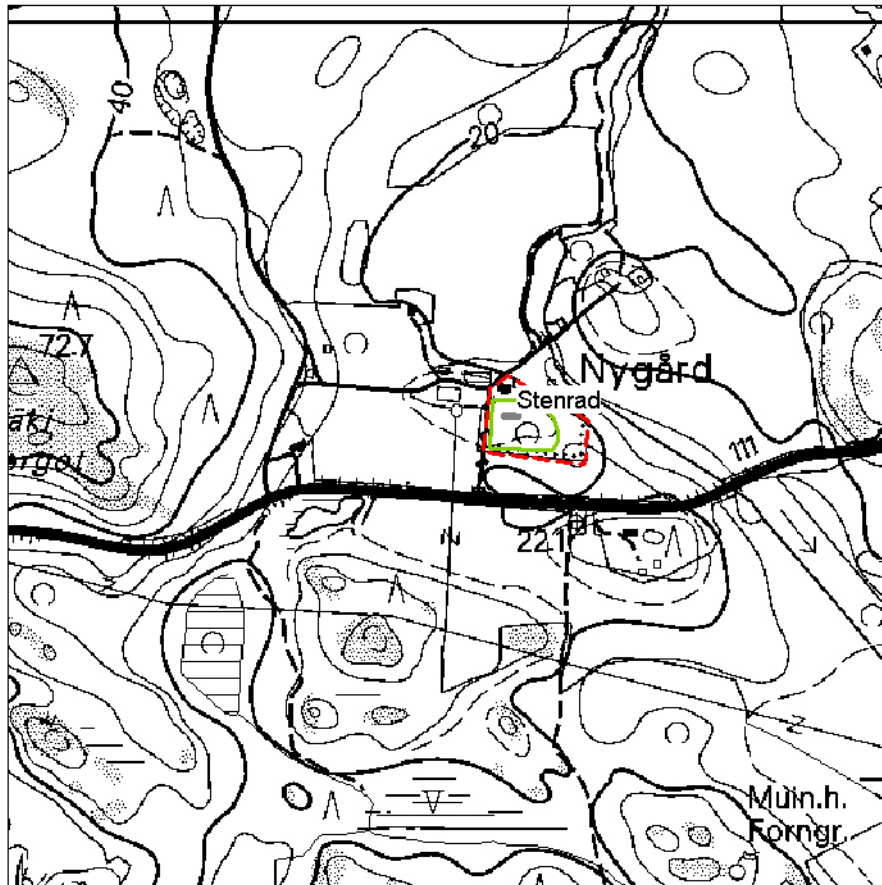
Tomtmarken på Nygård består av en låg kulle som höjer sig något över de närliggande åkrarna. Öster om gården flyter den bäck som tidigare även gav namn åt gården, d.v.s. Skitenbäck.

På Nygård är gårdens trädgård det intressantaste området, i vinkel med den nuvarande karaktärsbyggnaden går en stenlinje på ca. 20m, som sticker upp ur gräsmattan. Det förefaller troligt att denna kunde härstamma från en äldre byggnad. Av stenarnas form och storlek att döma är det inte omöjligt att det rör sig om något äldre än 1700-tal.

Klassificeringsförslag

2 - odaterade lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 201402

Nygård, stenraden befinner sig i förgrunden

Kommun

Pojo

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Sällvik**Namn 2****Namn 3****Första omnämmande**

1448

Historia och beskrivning

Sällvik förlänades 1448 till Abraham Persson. (FMU nr.2767) År 1515 nämns två nämndemän som skriver sig till Sällvik; Per Jönsson och Hans. (FMU nr. 5790) uppenbarligen är nämnda Hans far till den Lasse Hansson som fr.o.m. 1530 uppträder i källorna som ägare till Sällvik. (FMU 6497) I samband med en klagoskrift från 1558 mot fogde Henrik Tysk, omnämns Lasse Hansson som knape. (Bidr. III nr.471) I rustjänstlängden från 1554/1555 uppvisar han ett betydande jordinnehav på 7 gårdar. (HTF 2/1962:168)

Kartor

Konungens kartverk, nr. 19

Inventerad**Datum****Inventerare**

2.9.2003

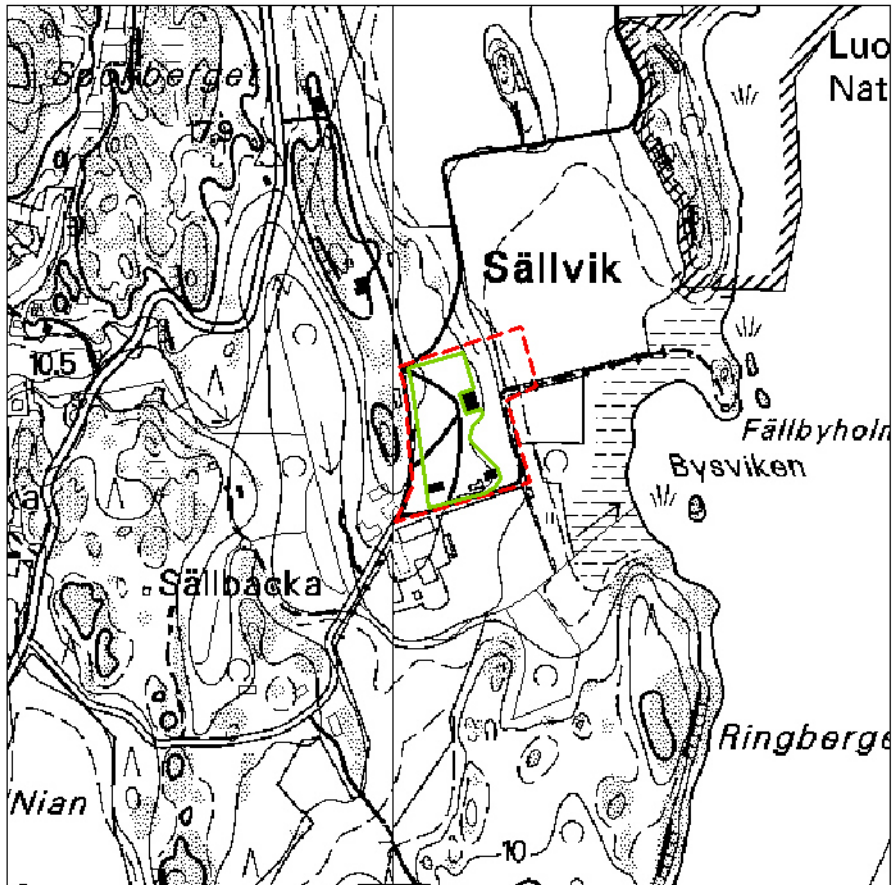
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Sällvik gård är idag en typisk herrgårdsmiljö från 1700-1800-tal. Spår av äldre bosättning gick dock inte att iaktta, möjligen finns sådana bevarade under de trädgårdsterrasser som gårdens park och karaktärsbyggnad ligger på i dag. Öster om gården slutar parken i en brant sluttning, och nedanför sluttningen är det för låglänt för medeltida bosättning.

Klassificeringsförslag

3 - möjligen bevarad, ej iakttagelser

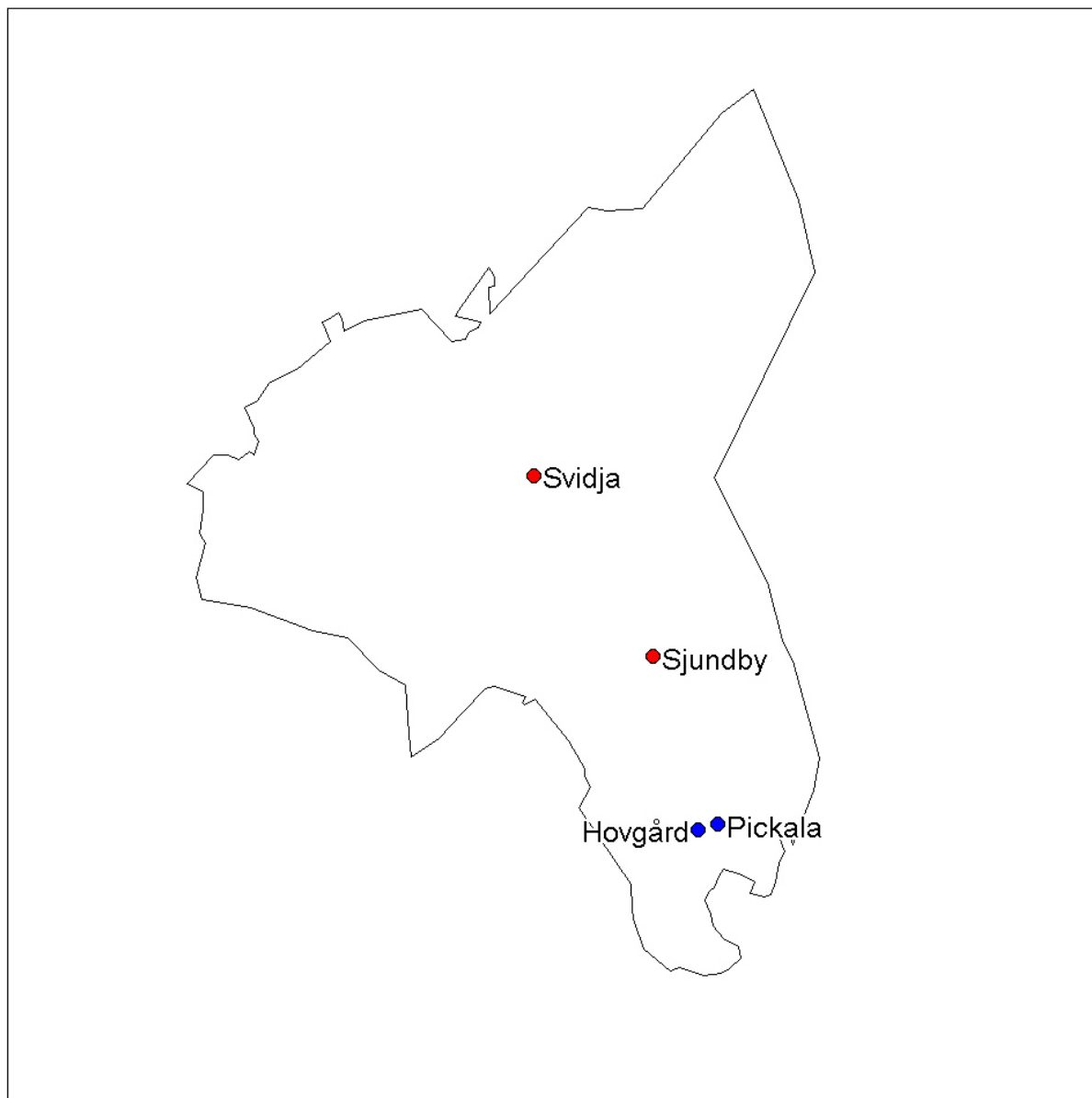

Perus CD 2002, 1:10 000, 201402 (&201404)

Sällvik gård

SJUNDEÅ

Sjundeå
inte i skala

● = inventerad
● = ej inventerad

Kommun

Sjundeå

Namn 1

Typ

Frälsesäteri

Hovgård (Sjundeå)

Namn 2

Namn 3

Första omnämmande

1556

Historia och beskrivning

Enligt Jacob Teits klagomålsregister från 1556 har Hovgård tidigare varit sätesgård, trots att gården vid det tillfället brukades av landbönder. (Tod. V :15)
Gården ingick i Clas Flemings Pickala-possession mot slutet av 1500-talet. Vårt maritima arv- projektet utförde en provgrävning på platsen 2003. Platsen är numera obebodd.

Kartor

RA/LA, Ihn: B44 6/1-2, Konungens kartverk, nr. 22

Ej inventerad

Datum

Inventerare

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Sjundeå

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Pickala**Namn 2**

Pikkala

Namn 3**Första omnämmande**

1455

Historia och beskrivning

Claes Fleming uppförde en sätesgård i Pickala på 1570-talet och en bankstad (skeppsbyggeri) på Kalvö i närheten. (Brenner 1955:433-437) I Åbo domkyrkas svartbok omtalas lagmannen (legifer) Jacob Persson (Ille) till Pickala. (Svb 715) Enligt Ramsay levde han under 1400-talets andra hälft och skrev sig till Porkkala. (Ramsay 1909:206) Pickala var under mitten av 1500-talet objekt för kronans intressen, det är möjligt att även kronan hade någon form av verksamhet på platsen. (Brenner 1955:434)

Kartor

RA/LA, Ihn: B45a 4/1-2

Ej inventerad**Datum****Inventerare**

Ulrika Rosendahl

Iakttagelser**Klassificeringsförslag**

Kommun

Sjundeå

Namn 1**Sjundby****Namn 2****Namn 3****Typ**

Frälsesäteri

Första omnämmande

1417

Historia och beskrivning

Sjundby omnämns första gången 1417 då rån mellan Kynnar och Sjundby ställs fast. (FMU nr.1494) I samband med detta nämns en Lasse Skytte som tolkats som ägare av Sjundby. (Brenner 1955:8, Anthoni 1966:159)

År 1501 nämns hustru Anna till Sjundby, och några år därefter är hennes son Henrik Ragnvaldson ägare till Sjundby. Sjundby var senare Henrik Ragnvaldssons syssetersons Jacob Henriksson (Hästeskos) sätesgård, vid sidan av Gerknäs, från mitten av 1500-talet till 1570-talet. Mellan 1555-1558 var Sjundby kungsgård och fogdesäte, men returnerades till Jacob Henriksson. (Favorin 1986:39, Jutikkala & Nikander 1930:257-259, Anthoni 1966:157-161)

Den än idag bevarade karaktärsbyggnaden på Sjundby är antagligen påbörjad under Jacob Henrikssons tid, ca 1560. (Brenner 1955:36)

Kartor

RA/LA, Forsell 1689:B45 10/2

Inventerad**Datum****Inventerare**

12.9.2003

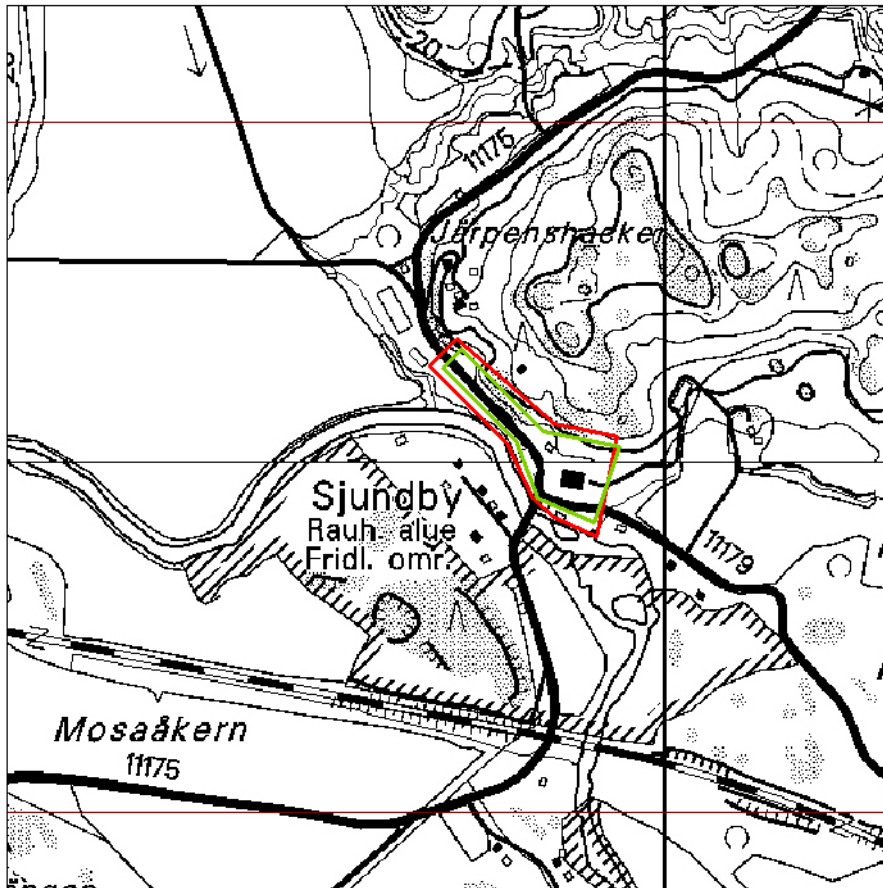
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Huset på Sjundby står idag kvar i välbevarat skick, och tillsammans med den närliggande forsen bildar gården ett värdefullt kulturlandskap. Längs med vägen norr om karaktärsbyggnaden kunde stenrader och tegel iakttas, likaså förekom det stenhögar i hagen på området mellan karaktärshuset och den nuvarande ladugården. Dessa kan vara spår av äldre ekonomibygnader. Enligt Forsells karta från 1689 har gårdens ladugård redan då legat på denna sida.

Klassificeringsförslag

1 - medeltida lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 203205 (&203206)

Sjunoby

Kommun

Sjundeå

Namn 1**Typ**

Frälsesäteri

Svidja**Namn 2**

Suitia

Namn 3**Första omnämnande**

1554

Historia och beskrivning

Svidja omnämns första gången 1420, men då endast som bondby. 1433 ägdes Svidja troligen av Ragvald Ragvaldsson (Stjärnkors), som då flyttade till Västra Nyland. (Anthoni 1966:153) Senast 1460 äger hans son, häradshövdingen Björn Ragvaldsson hela byn. Elin Björnsdotter gifte sig med Johan Fleming till Qvidja, och de ärvde gården, som dock ej användes som sätesgård. Deras son Erik gjorde däremot Svidja till sitt frälsesäte, antagligen någon gång i början av 1500-talet. (Brenner 1955:95, Favorin 1986:39)

Under Erik Fleming utvecklades Svidja till ett högst ansevärt storgods. I rusttjänstlängden från 1554/1555 kan man iaktta att Erik Flemings änka fru Hebla (Siggesdotter Sparre) till Svidja var vid det tillfället den överlägset största jordägaren i Finland med sina 95 gårdar exklusive tre sätesgårdar och 17 gårdar i Sverige. (HTF 2/1962:167)

I början av 1540-talet påbörjades byggnadsarbetet på det stenhus, med källare och två våningar, som ännu idag står kvar på Svidja. Svidja gård har underkastats arkeologiska undersökningar under åren 1991, 1996-1998, som resulterat i ett digert fyndmaterial. (MV/BHA Siuntio, Suitia, Niukkanen 1998)

Kartor**Inventerad****Datum**

12.9.2003

Inventerare

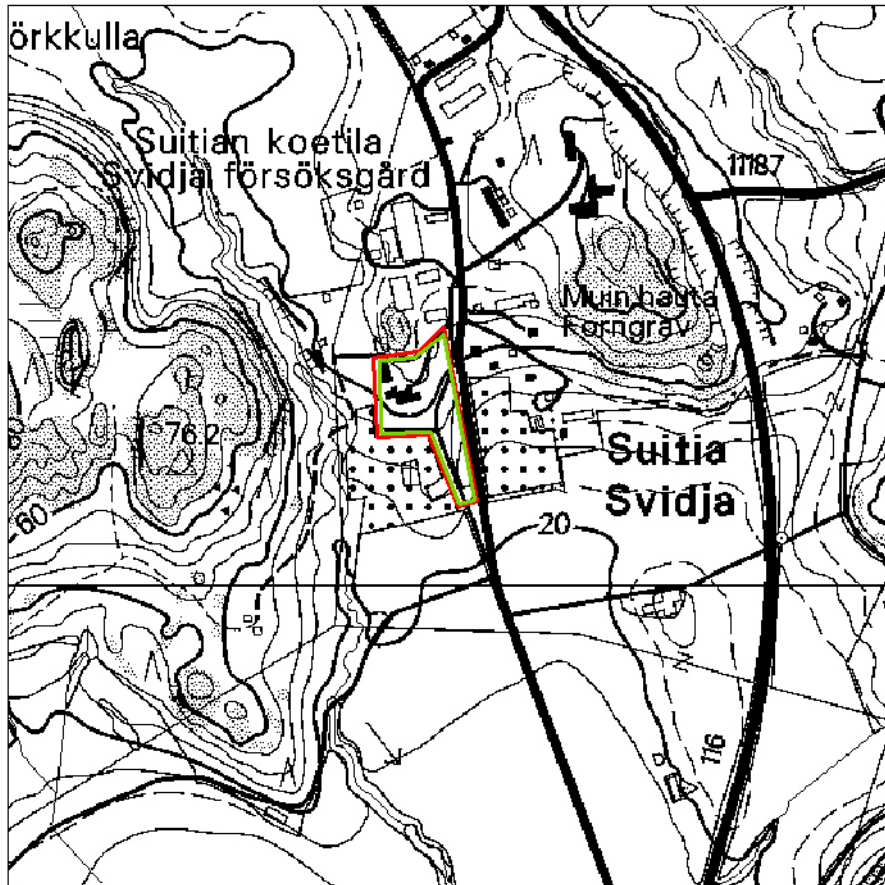
Ulrika Rosendahl

Iakttagelser

Inventeringen av Svidja inskränkte sig till ett kort kontrollbesök, eftersom Svidja har undersökts arkeologiskt relativt nyligen. Det medeltida slottet står kvar idag, och reser sig på en backe ca. 40 m.ö.h. och på västra sidan om gården flyter en bäck. Söder om Svidja går en monumental allé med direkt förbindelse till Sjundeå kyrka.

Klassificeringsförslag

1 - medeltida lämningar bevarade

Perus CD 2002, 1:10 000, 203206

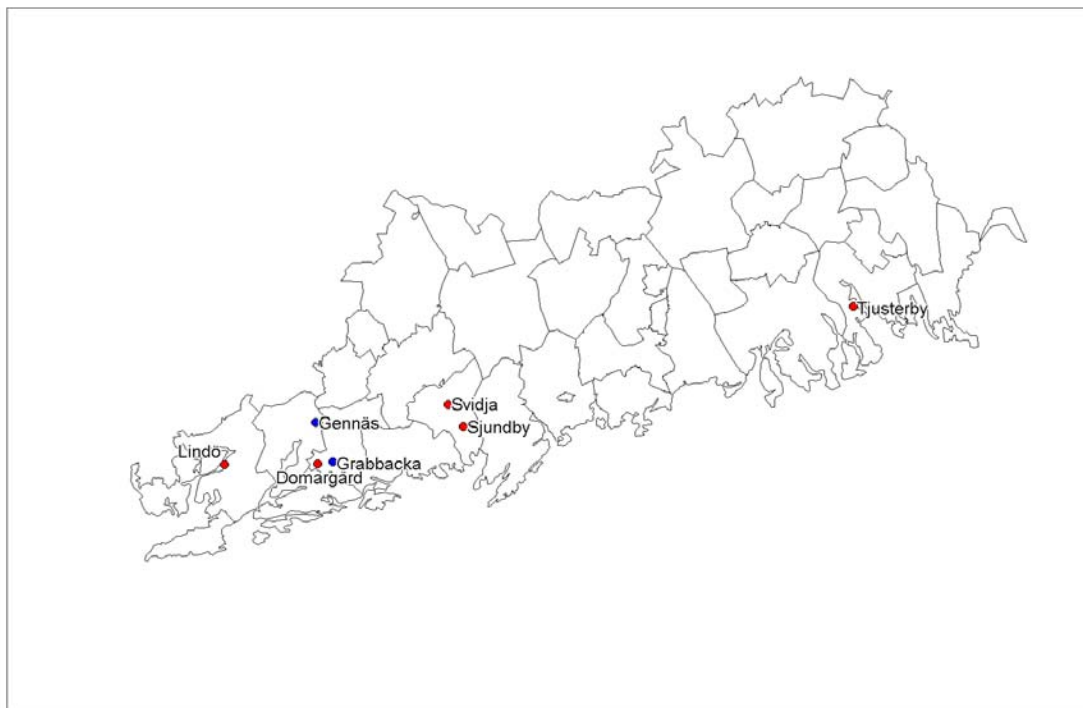
Svidja slott

RESULTAT OCH SLUTSATSER

Under loppet av den utredning och inventering som här presenteras kom flera arkeologiskt intressanta gårdar i dagen. Att helt tillförlitligt utvärdera de enskilda gårdarnas värde som fornlämningar med hjälp av en fältinventering utan provgrävningar är dock svårt, och var inte heller syftet med projektet. Snarare var syftet att under inventeringen placera gårdarna på kartan, och avgränsa det eventuella intressanta området topografiskt, och skapa en utgångspunkt för fornlämningskydd och fortsatt forskning.

De gårdar som inventerades klassificerades i fyra kategorier utgående från deras iakttagbara fornlämningsstatus. I kategori ett, bland de gårdar som bevisligen har bevarade lämningar från medeltid eller 1500-tal, återfinns inga direkta överraskningar, men nog gårdar som definitivt vore betjänta av en större uppmärksamhet än de åtnjutit under senare tid. (Se karta nedan) Traditionellt sett har Nyland inte varit ett område som ägnats särskilt mycket uppmärksamhet inom den medeltidsarkeologiska byggnadsforskningen, jämfört med t.ex. Egentliga Finland. Trots detta kunde man konstatera att det fanns flera gamla byggnadslämningar även i Nyland. De två stenslotten i Sjundeå; Svidja och Sjunby, hör till de mera kända. Bottenvåningar av stenslott finns bevarade på Tjusterby i Pernå, och på Grabbacka i Karis, även om den sistnämnda inte omfattades av inventeringen.

Förutom de ovannämnda placerades ett antal källare i kategori ett. I västra Nyland är källaren på Lindö särskilt intressant, det finns ytterst lite forskning att tillgå kring denna, men källaren förefaller vara i ursprungligt skick. Källaren på Domargård är också en intressant fornlämning, men här är forskningsläget bättre i.o.m. Lilius utgrävningar från 1959. Av de oinventerade gårdarna borde dessutom Gennäs placeras i kategori ett utgående från Kari Uotilas datering av källaren på gården (MV/BHA Pohja Gennäs).

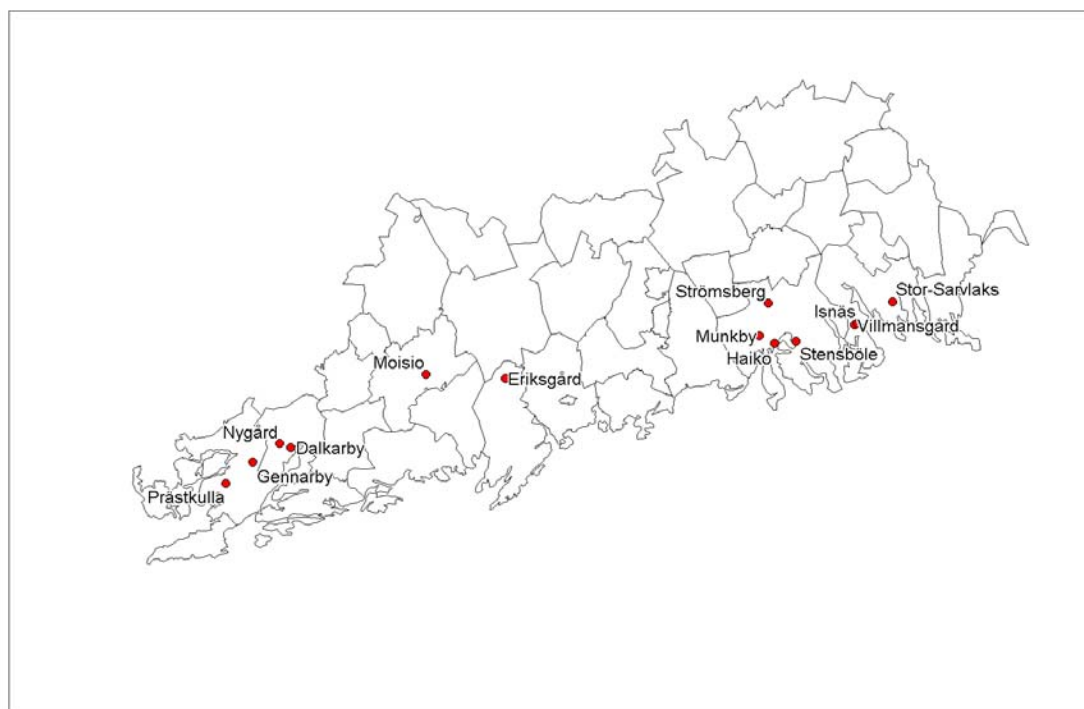

Nyland, gårdar med daterade lämningar från medeltid eller tidig modern tid
Klassificeringsförslag: 1

Skala 1:1 000 000

I kategori två, bland de gårdar som uppvisade lämningar av olika slag, men ändå förblev odaterade, förekommer det flera gårdar som inte tidigare uppmärksammats överhuvudtaget, och många som säkert skulle kunna ge goda resultat om de undersöktes närmare. Samtidigt finns det säkert många gårdar, där lämningarna i fråga skulle visa sig vara yngre än 1500-tal, men trots allt så kan dessa ge en vink om t.ex. en tidigare tyngdpunkt för tomtens byggnadsbestånd och på detta sätt skapa en utgångspunkt för framtida arkeologiska undersökningar.

Sammanlagt placerades 12 gårdar i kategori två. (Se karta) Av dessa skulle jag gärna lyfta fram Stensböle, Gennarby, Isnäs, Moisio och Nygård som lovande objekt, alla dessa uppvisade stenfötter eller källare som lätt kunde undersökas med en mindre provgrävning, och deras ålder därmed lättare fastställas. På Villmansgård och på Munkby hittades intressanta husgrunder av en något annorlunda karaktär än de ovannämnda, d.v.s. jordblandade rösen som antagligen härrör sig från någon mindre byggnad. Även Strömsberg gamla kungsgård i Borgå verkade lovande, inte minst med tanke på gårdens mångfacetterade och gamla historia, likaså Prästkulla i Tenala.

Nyland, gårdar med odaterade lämningar
Klassificeringsförslag: 2

Skala 1:1 000 000

Flertalet av de inventerade gårdarna förpassades till kategori tre, eftersom de inte uppvisade konkreta lämningar. Det är viktigt att observera att detta inte nödvändigtvis betyder att de är mindre intressanta ur en arkeologisk synvinkel. Ett typiskt drag för gårdar som även under modern tid förblivit herrgårdar, är att tomtens försetts med tjocka lager utfyllnadsjord i samband med trädgårdsterrassering, och därmed har också gamla stenfötter och dylikt slätats ut och täckts in. Under terrasserna kan dock mycket väl finnas bevarade äldre lager. För övrigt är det inte alls självklart att rester av medeltida gårdar är synliga ovan jord, medeltida gårdar med träbyggnader har knappast lämnat särskilt massiva rester efter sig. Även på de gårdar som inte uppvisat lämningar är det viktigt att uppmärksamma deras gamla historia och arkeologiska värde.

Fullständigt förstörda gårdar påträffades, glädjande nog, inte i större skala. Det slutliga antalet förstörda gårdar skulle dock öka något om alla gårdar som numera befinner sig i tätortsområden omfattats av inventeringen. Pepot i Borgå är kanske den tydligast förstörda gården, på den plats som gården placerades utgående från 1700-talskartor, var i dag ett höghusområde byggt. På många gårdar har säkert det kontinuerliga byggandet på gårdarna gjort att äldre lager i många fall hamnat under de byggnader som står på gårdarna i dag.

I stort sett lyckades den geografiska placeringen av gårdarna utan större problem. De flesta gårdars namn hade levt kvar, och kunde spåras i äldre kartmaterial. Ett undantag utgör Skavista gård, som omnämns i källmaterialet, men inte har med säkerhet kunnat placeras. (Se Åminne) Vissa frälsesäterier hade vid den tidpunkt då de första kartorna gjordes förlorat sin frälsestatus, varmed endast bondbyar fanns utritade på platsen. I dessa fall blev placeringen självklart mindre exakt. (Tex. Fasarby, Finnby)

Placeringarnas riktighet kan dock inte bevisas före konkreta medeltida fynd påträffas på platserna, det äldsta kartmaterial som finns att tillgå är ju trots allt ca. 200 år yngre än gårdarna som undersöktes. Inventeringen och de topografiska iakttagelser som kunde göras i fält har dock skapat en betydligt klarare bild av rimliga och sannolika platser för den gamla tomtmarken, och oftast verkar dessa sammanfalla med den tomtmark som anges på kartorna.

Många gårdar uppvisade en kontinuerlig historia som frälsesäterier, och befann sig på nutida Herrgårdsplatser. I de flesta fall förefaller herrgårdsmiljön var rätt skonsam mot äldre lager, med trähus och gles bebyggelse. I vissa fall har dock även herrgårdar tagits i bruk för mer omfattande verksamhet, t.ex. åldringshemmet på Johannisberg, Hotellcentret på Haiko och möjligen också M-Reals representationsbyggnad på Gerknäs. Denna typ av gårdar med intensiv byggnadsverksamhet på platsen kan vara i behov av särskild uppmärksamhet ur skyddssynpunkt. Utöver dessa är de övergivna gårdarna, och de gårdar som förlorat sin herrgårdskaraktär en riskgrupp, som hittills alltför lätt har förbisetts. Många av dessa har en beaktansvärd arkeologisk potential och förtjänar att i större grad än tidigare beaktas som fornlämningar.

Som helhet kan man på basen av denna undersökning konstatera att Nyland utgjort ett område med relativt tät medeltida frälsbosättning, men det oerhört knappa skriftliga källmaterial som finns att tillgå om denna bosättning har gjort att vår kunskap om denna är mycket begränsad. Därför är det viktigt att inse det kulturhistoriska värdet av det arkeologiska material som dessa gårdar kan tillföra forskningen i framtiden, och uppmärksamma dem inom ramen för fornlämningskydd.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Använda förkortningar:

Bidr.	- Bidrag till Finlands historia
FM	- Finskt museum
FMU	- Finlands medeltidsurkunder
HTF	- Historisk tidskrift för Finland
MV/ BHA	- Museiverket/ Byggnadshistoriska avdelningens arkiv
MV/hist.	- Museiverket/ Historiska arkivet
RA/LA	- Riksarkivet (i Helsingfors)/ Lantmäteristyrelsens arkiv
Tod.	- Todistuskappaleita Suomen historiaan

Opublicerade källor

RA/LA:

För kartor från lantmäteristyrelsens arkiv anges signum i rapporten. Mikrofischer.

MV/BHA:

- Karis. Domargård 1959. Henrik Lilius.
- Pohja. Gennäs, kaivauskertomus 1989. Kari Uotila
- Siuntio. Suitian kartanon kaivaus 1996 - 1997. Kaivauskertomus. Marianna Niukkanen ja Liisa Seppänen.
- Tammisaari. Kuninkaankartano Koekaivaus 29 - 30.9.1980. Päivi Luppi.

MV/hist. topografica:

- C O Nordman, Grabbacka m.m.
- Pernaja-Pernå I - Kartanot

Publicerade källor

Bidrag till Finlands historia III, Hausen, Reinhold. Spridda urkunder från tiden 1531 – 1560 Helsingfors 1904.

Bidrag till Finlands historia VII, red Oja, Aulis. Erik Flemingins Maakirjat, Erik Flemings jordeböcker. Helsingfors 1964.

Cartografica Urbium Finnicarum - Suomen kaupunkien kaupunkikartografia 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa. Juhani Kostet. Rovaniemi 1995.

Finlands Medeltidsurkunder. För detta arbete har främst använts den elektroniska versionen på adressen <http://www.sls.fi/fmu/index.htm>. (15.6-15.9.2003) Även tillgängliga i tryckt format; Hausen, Reinhold. *Finlands medeltidsurkunder I-VIII*. Helsingfors 1910-1935.

Samuelin kartat - Samuels kartor, Helsingin pitäjä vanhimmissa kartoissaan - De äldsta kartorna över Helsinge 1681 - 1712. Leskinen, Teresa & Lillbroända, Pia. Jyväskylä 2001.

Kuninkaan Kartasto suomesta - Konungens Kartverk över Finland 1776 - 1808, Alanen, Timo & Kepsu, Saulo. Tampere 1989.

HTF 1950, årg. 35. Några handlingar rörande det äldre Helsingefrälset. Anthoni, Eric. Helsingfors 1950. Sid. 71-75.

HTF 1955, årg. 40. Frälsebrevet för Fasarby i Borgå. Anthoni Eric. Helsingfors 1962. Sid. 32-34.

HTF 4/1962, årg 47. En frälse- och rusttjänstlängd för Finland hänförande sig till år 1554 eller 1555. Anthoni Eric. Helsingfors 1962. Sid 167-180.

HTF 3/1966, årg 51. Finländska brev ur Stavsunds arkiv. Liedgren Jan. Helsingfors 1966. Sid. 107 - 116

Todistuskappaleita Suomen historiaan III. Asiakirjoja jotka valaisevat Suomen kameralisia oloja 1500-luvulla, 2 vihko, Suomen ratsupalvelus ja läänitysluetteloita - Handlingar till belysande av Finlands kamerala förhållanden på 1500-talet, 2 häftet, Finska rusttjänst- och förläningsregister 1537 - 1575. Grotenfelt Kustavi. Helsinki 1899.

Todistuskappaleita Suomen historiaan V. Jaakko Teitin valitusluettelo suomen aatelista vastaan v.1555 - 1556. Helsinki 1894.

Litteratur

Allardt, Anders 1925. *Borgå sockens historia I, till fredan i Nystad*. Helsingfors.

Allardt, Anders 1928. Gerknäs. *Herrgårdar i Finland - Nyland I*. Helsingfors. Sid. 357 - 375.

Anthoni, Erik 1962. En frälse- och rusttjänstlängd för Finland hänförande sig till år 1554 eller 1555. *HTF* 4/1962, årg.47. Sid 167-180.

Anthoni, Erik 1966. Om medeltida frälsegods i Sjundeå. *HTF* 4/1966, årg.51. Sid. 155 - 161.

Anthoni, Erik 1970. *Finlands medeltida frälse och 1500-talsadel*. Helsingfors.

Born, V.M. von 1898. Beskrifning och Historia om Sarvlaks egendom i Perno socken. Helsingfors.

Brenner, Alf 1936. *Ingå, Fagervik, Degerby - en västnyländsk bygdekrönika I*. Ekenäs.

Brenner, Alf 1953. *Sjundeå sockens historia I*. Hangö.

Brenner, Alf 1955. *Sjundeå sockens historia II*. Hangö.

Favorin, Martti 1986. *Siuntion historia*. Tammisaari.

Gardberg, John 1968. *Karis socken från forntiden till våra dagar V Vasatiden till karolinska tiden*. Ekenäs.

Gardberg, Karl Jacob 1996. Medeltiden och 1500-talet. *Borgå Stads historia I*. Borgå. Sid. 129-332

Hällström, Olof af 1964. Pitäjän kirkko. *Pohjan pitäjän historia*. Porvoo.

- Härö, Elias 1963. Grävningarna på Slottsbacken i Ekenäs 1961-62. *FM LXVIII* 1961. Helsingfors. Sid. 45-55.
- Jokipii, Mauno 1956. *Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I-II*. Historiallisia tutkimuksia XLVIII:1 & 2. Helsinki.
- Jutikkala, Eino & Nikander Gabriel 1939. *Suomen kartanot ja Suurtilat I*. Helsinki.
- Kallio, Veikko 1996. *Kirkniemi - Marsalkkojen kartano*. Helsinki
- Kerkkonen, Gunvor 1952. *Karis socken från forntiden till våra dagar III Medeltiden*. Ekenäs.
- Kerkkonen, Gunvor 1963. Helsinges medeltid. *Helsinges sockens historia I*. Borgå.
- Kerkkonen, Gunvor 1964. Keskiaika ja 1500-luku. *Pohjan pitäjän historia*. Porvoo.
- Koskull, W von 1966. *Pohjan pitäjän historia II*. Pohja.
- Lagus, Wilhelm Gabriel 1860. *Undersökningar om finska adelns gods och ätter*. Helsingfors.
- Mökkönen Teemu 2002. *Tammisaari - Ekenäs, kaupunkiarkeologinen inventointi*. äv. tillgänglig på: http://www.nba.fi/MONUMENT/tutkimus/tiedostoja/Tammisaari_raportti.pdf (15.6-15.9.2003) Museovirasto, rakennushistoriallinen osasto.
- Nikula, Oscar 1938. *Tenala och Bromarf socknars historia I*. Helsingfors.
- Niukkanen, Marianna 1998. "Al ting aer forgangelich..." Excavations at the medieval manor of Svidja in 1996-1997. *Fennoscandia Archaeologica XV*. Sid 59-69.
- Pehkonen, Marja 1994. Helsingin kuningkaankartano. *Narinkka* 1994. Helsinki. Sid 65-74.
- Ramsay, August 1924a. *Esbo socken och Esbo gård på 1500-talet*. Helsingfors.
- Ramsay, August 1924b. Gräsa frälse i Esbo. *Historiallinen arkisto XXXII*. Helsinki. Sid.1-5.
- Ramsay, July 1909. *Frälsesläkter i Finland intill Stora ofreden*. Helsingfors.
- Rask, Henry 1991 . *Snappertuna, en kustbygds hävder I*. Ekenäs.
- Rein, G 1907. Historiska anteckningar om Laxpojo gård jemte dertill hörande lägenheter i Lojo. *Bidrag till Lojo sockenbeskrifning XV*. Helsingfors.
- Rosendahl, Ulrika 2003. Från stenmur till Skärva - den finska herrgårdsarkeologins utveckling under 1900-talet. *SKAS* 2/2003. Sid 4-17
- Salminen, Timo 1990. Kuninkaankartanot Suomessa n. v. 1050 - 1560. Pro gradu-tutkielma. Helsingin Yliopisto, Historian laitos.
- Sirén, Olle 1980. *Sarvlaks - Gårdshushållningen och gårdssamhället från 1600-talet till 1900-talet*. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Folklivsstudier XII. Lovisa.
- Suolahti, Eino E 1950. Vantaan Helsinki. *Helsingin kaupungin historia I*. Helsinki. Sid. 111-274.

BILAGA 1. UPPGIFTER UR RUSTTJÄNSTLÄNGDER

De största gårdsägarna i Nyland enl.rusttjänslängden 1554/1555 (publ. i HTF 4/1962)

1. Fru Hebla till Svidja	95 gårdar exkl. 3 säten och 17 i Sverige
2. Nils Boije till Gennäs	26 gårdar exkl. 2 säten och 12 i Sverige
3. Erik Arvidsson till Grabbacka	17 gårdar
4. Arvid Olsson till Gammelby	14 gårdar
5. Erik Olsson till Kiala	13 gårdar
6. Nils Persson till Pepot	13 gårdar
7. Claus Hindersson till Näse	11 gårdar
8. Erik Svensson i Haiko	11 gårdar
9. Peder Nilsson till Munkeby	11 gårdar
10. Torsten Hindriksson till Autis , OBS!	10 gårdar
11. Mats Knutsson till Sarvlax	9 gårdar
12. Johan Olsson till Drägsby	8 gårdar
13. Hinrik Hinriksson till Dönsby	7 gårdar
14. Lasse Hansson till Sällvik	7 gårdar
15. Arvid Dubbe till Kråkö	6 gårdar
16. Klas Grabbe till Koskis	6 gårdar
17. Lydik Påvelsson (gård ej nämnd)	6 gårdar
18. Måns Ille till Prästkulla	6 gårdar

De största gårdsägarna i Nyland enl.rusttjänslängden 1562 (de egna sätesgårdarna ej medräknade, publ. i Todistuskappaleita Suomen historiaan III)

1. Arvid Dubbe till Kråkö	4 landbönder
2. Arvid Olsson till Gammelby	8 gårdar
3. Bengt Persson till Munkby	3 landbönder
4. Bengta till Haiko	6 gods
5. Erik Arvidsson till Grabbacka	[uppg. saknas]
6. Erik Henriksson till Malm	[uppg. saknas]
7. Erik Olsson till Kiala	13 gårdar, 19 kronogods på behaglig tid
8. Erik Svensson till Kulla	1 prebendegods
9. Gress Olsson till Skinnarbacka	4 landbönder
10. Hans Ersson till Kulla	5 gods
11. Hans Larsson till Isnäs	3 gods, 12 skattar, Sävträsk fjärding
12. Hans Skalm	3 gårdar, samt Boe , med 2 gods
13. Jacob Henriksson till Gerknäs	12 gods
14. Justen Småpiper till Greggeböl	1 1/2 skattmark
15. Jöns Månsson till Koskis	[uppg. saknas]
16. Klas Fleming [till Svidja]	[uppgav inte sina gods]
17. Klas Henriksson till Näse	3 gods
18. Lasse Andersson till Sällvik	6 gårdar
19. Mats Knutsson till Sarvlax	7 landbönder
20. Måns Henriksson till Dönsby	[uppg. saknas]
21. Måns Ille	8 gårdar
22. Nils Boije till Gennäs	19 gods, 12 gårdar i Sverige
23. Nils Persson till Gammelbacka	3 gårdar
24. Olof Jacobsson till Bollstad	5 gårdar
25. Per Galle	[uppg. saknas]
26. Per Nilsson till Lassdal	8 landbönder
27. Tönne Olsson [till Tjusterby]	8 gårdar